

საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გამოყენება

ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო
სამოქალაქო საზოგადოების
ორგანიზაციებისთვის

Partnership for Good Governance
პარტნიორობა კარგი მმართველობისთვის

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ევროპის საბჭო

საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გამოყენება

ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო
სამოქალაქო საგონებლების
ორბანიზაციებისათვის

Partnership for Good Governance
პარტნიორობა კარგი მმართველობისთვის

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

ევროპის საბჭო

*წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილი
მოსაზრებები გამოთქმულია ავტორთა
პასუხისმგებლობით და არ არის აუცილებელი,
ასახავდეს ევროპის საბჭოს ოფიციალურ
პოლიტიკას.*

ყველა უფლება დაცულია. დაუშვებელია
წინამდებარე დოკუმენტის რომელიმე
ნაწილის გამოქვეყნება, თარგმნა, ხელახალი
პუბლიკაცია ან გადაცემა ნებისმიერი ფორმით
ან საშუალებით: ელექტრონულად (CD-Rom,
ინტერნეტი, ა.შ.) ან მექანიკურად, მათ შორის,
ასლის გადაღებით, ჩანერით, ან ინფორმაციის
შენახვისა თუ ამოღების ნებისმიერი სისტემის
მეშვეობით, კომუნიკაციის დირექტორატის
წინასწარი წერილობითი ნებართვის გარეშე
(F-67075 სტრასბურგი Cedex ან publishing@
coe.int).

ყდის დიზაინი: დოკუმენტებისა და პუბლიკაციების
წარმოების დეპარტამენტი (SPDP), ევროპის
საბჭოს პუბლიკაციების სქემა: ჟუვი, პარიზი

© ევროპის საბჭო 2016 ინგლისური რედაქცია:
Using International Election Standards
ISBN 978-92-871-8297-5

© ევროპის საბჭო 2017 ქართული თარგმანი
თარგმანი გამოცემულია ევროპის საბჭოს მიერ,
თუმცა მასზე პასუხისმგებელი არის მხოლოდ
მთარგმნელი (თარგმანი არაოფიციალურია).

სარჩევი

წინასიტყვაობა	5
მადლიერების ნიშნად	7
შესავალი	9
არჩევნები - დემოკრატიის ქვაკუთხედი	9
სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები - თავისუფალი და დამოუკიდებელი არჩევნების სადარაჯოზე	10
ადგილობრივ საარჩევნო დამკვირვებელთა წვლილი მდგრადი დემოკრატიის დამკვიდრებაში	11
სახელმძღვანელო	12
ნაწილი 1 - საარჩევნო სტანდარტები და ზოგადი პრინციპები	13
1. განსაზღვრებები	13
2. ზოგადი პრინციპები	14
3. ზოგადი წინაპირობები	18
4. აღსრულება	19
5. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების მიდგომები	21
ნაწილი 2 – სტანდარტების გამოყენება და კარგი პრაქტიკა	23
1. საარჩევნო სისტემები	23
2. საარჩევნო ადმინისტრაცია	36
3. ამომრჩეველთა განათლება	44
4. ამომრჩეველთა რეგისტრაცია	49
5. კანდიდატთა რეგისტრაცია	60
6. საარჩევნო კამპანია	72
7. არჩევნების გაშუქება მედიის მიერ	88
8. ხმის მიცემა - ხმის მიცემის სახეები	101
9. ხმების დათვლა და შედეგების მართვა	113
10. საარჩევნო დავები/საჩივრები	125
11. არჩევნებზე დაკვირვება	133
დანართები	101

წინასიტყვაობა

თავისუფალი არჩევნების უფლება დაცულია ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით. პოლიტიკური ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების წინააღმდეგ არსებულ დემოკრატიულ გარანტიათა შორის ის ერთ-ერთი ყველაზე ფუნდამენტურია. ადამიანების შესაძლებლობას - მშვიდობიანი ფორმით გამოხატონ საკუთარი იდენტობა და არჩევანი საარჩევნო ყუთთან - უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ნებისმიერი საზოგადოების სტაბილურობისათვის, ასევე, ევროპის დემოკრატიული უსაფრთხოების მხრივ.

შესაბამისად, საარჩევნო დამკვირვებლების ამოცანები განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია. არჩევნები გულმოდგინედ და კეთილსინდისიერად უნდა მომზადდეს, ხოლო დამკვირვებლებმა თავიანთი მოვალეობები მიუკერძოებლად და გამჭვირვალედ შეასრულონ. მათი დასწრება და პროფესიონალიზმი ემსახურება ნდობის მოპოვებას, როგორც ამომრჩევლების, ასევე საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან. შესაბამისად, ევროპის საბჭო, პარტნიორ ორგანიზაციებთან ერთად, ცდილობს, დაეხმაროს სადამკვირვებლო ორგანიზაციებს მათი საქმიანობის უმაღლესი სტანდარტების დაცვაში.

ეს სახელმძღვანელო ეფუძნება არჩევნების პროცესებში მხარდაჭერის მეთოდებს, რომლებიც ჩვენი ორგანიზაციის მიერ მრავალი წლის განმავლობაში მუშავდებოდა. იგი მიზნად ისახავს დამკვირვებელთა დახმარებას ეფექტიან საქმიანობასა და ანგარიშგებაში. ჩვენი მიდგომის ამოსავალი წერტილია, ისინი არ შემოიფარგლონ პასიური დამკვირვებლის როლით და აქტიურად ჩაერთონ ეროვნული საარჩევნო პროცედურების შემუშავებაში, რჩევებისა და რეკომენდაციების მიწოდების გზით. შესაბამისად, სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ დამკვირვებელთა მისიების მიერ ეროვნული ხელისუფლებისთვის შემუშავებული ანგარიშები და რეკომენდაციები იოლად გასაგები იყოს და კონკრეტულ ქმედებებად გარდაიქმნას. ამასთან, არსებობს მთელი რიგი მნიშვნელოვანი პრინციპები, რომელთაც დამკვირვებლებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ არჩევნების განმავლობაში;

მათ შორისაა ქალების, ახალგაზრდების, ეროვნული უმცირესობებისა და შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების მონაწილეობა საარჩევნო პროცესებში.

ეს გადასინჯული გამოცემა ასახავს ათწლეულების განმავლობაში დაგროვილ შესაბამის გამოცდილებას და სადამკვირვებლო საქმიანობაში ჩართულ ორგანიზაციებს სთავაზობს პრაქტიკულ, გამოსაყენებელ სახელმძღვანელო პრინციპებს, რომლებიც მათ დაეხმარება ამ მნიშვნელოვან საქმიანობაში.

*ტორბიორნ იაგლანდი
ევროპის საბჭოს გენერალური მდივანი*

მადლიერების ნიშნად

მადლიერების, აღიარებისა და დაფასების სიტყვები ეძღვნებათ:

სამუშაო ჯგუფის ექსპერტებს, რომელთა შორის არიან: ივან გოდარსკი, მარი-კარინ ფონ გუმპენბერგი, არდიტა დრიზა მაურერი, დაიენ ბანიანი, პეტრა ბორნჰოფტი, დანიელა დიაკონუ, ნიკოლაი პანფილი, კუენტინ რიდი, თამარ ბართაია, რომან უდოტი, ვლადიმირ პრანი და დმიტრი ნურუმოვი - იმ წვლილისა და იდეებისათვის, რომლებიც შეიტანეს ევროპის საბჭოს სამოქალაქო საზოგადოებისათვის მომზადებული სახელმძღვანელოს გადასინჯვაში;

ევროპის საბჭოს სადამკვირვებლო ორგანიზაციათა ქსელს აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში, რომელშიც ერთიანდებიან: საერთაშორისო გამჭვირვალობის ანტიკორუფციული ცენტრი (სომხეთი), ჰელსინკის მოქალაქეთა ასამბლეა „ვანაძორი“ (სომხეთი), საარჩევნო მონიტორინგისა და დემოკრატიის კვლევათა ცენტრი (აზერბაიჯანი), ბელარუსის ჰელსინკის კომიტეტი და ადამიანის უფლებათა ცენტრი, სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (საქართველო), ასოციაცია Promo-LEX (მოლდოვა), უკრაინის ამომრჩეველთა კომიტეტი და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციათა ქსელი OPORA (უკრაინა) - მათი პროფესიონალიზმის, ერთგულების, შემოქმედებითი მიდგომისა და პრაქტიკული მაგალითებისათვის;

არასამთავრობო ორგანიზაციას MEMO 98 (სლოვაკეთი) - ნაყოფიერი თანამშრომლობისა და იდეებისათვის, ასევე, მედიის მიერ არჩევნების გაშუქებასთან დაკავშირებული თავების მომზადებაში შეტანილი წვლილისთვის;

ევროპის საბჭოს დემოკრატიის გენერალური დირექტორატის საარჩევნო დახმარების განყოფილების გუნდს - დოკუმენტის მომზადების პროცესის კოორდინირებისათვის;

ადამიანის უფლებათა და კანონის უზენაესობის გენერალური დირექტორატის მედიისა და ინტერნეტის განყოფილებას, ადგილობრივ და რეგიონულ ხელისუფლებათა კონგრესის კანონშემოქმედებითი საქმიანობის განყოფილებას, ვენეციის კომისიის არჩევნებისა და პოლიტიკური პარტიების განყოფილებას, დემოკრატიის გენერალური დირექტორატის სამოქალაქო საზოგადოების განყოფილებას, და ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის არჩევნებზე დაკვირვებისა და საპარლამენტთაშორისო თანამშრომლობის განყოფილებას - ამ სახელმძღვანელოში შეტანილი წვლილისათვის;

ასევე, ევროპის კომისიას - 2015-2017 წლების პროგრამული თანამშრომლობის ჩარჩოს ფარგლებში გაწეული ფინანსური დახმარებისათვის.

შესავალი

არჩევნები - დემოკრატიის ქვაკუთხედი

ევროპის საბჭო ჩამოყალიბდა წევრ სახელმწიფოებს შორის უფრო მეტი ერთიანობის მისაღწევად და იმ პრინციპებისა და იდეალების უკეთესად დასაცავად, რომლებიც ჭეშმარიტი დემოკრატიის საფუძველს ქმნის. 1949 წელს ევროპის საბჭოს შექმნის შემდგომ, მთელი რიგი სამართლებრივი ტექსტები შემუშავდა „ჭეშმარიტი დემოკრატიის“ ცნების განსამარტავად. აღსანიშნავია, რომ არჩევნები დემოკრატიული რეჟიმების ქვაკუთხედი და, ამავდროულად, ევროპის საბჭოსთან მიერთების წინაპირობაც. ეს იდეა საფუძვლიანადაა განხილული საპარლამენტო ასამბლეის ანგარიშში „უფრო დემოკრატიული არჩევნებისათვის“, რომელიც შეიმუშავა ჟან-ჩარლზ გარდერომ. ანგარიშში ციტირებულია დემოკრატიის მომავლის საკითხებისადმი მიძღვნილი კიევის ფორუმის დასკვნები:

„ევროპის საბჭო მიზნად ისახავს მომავალში ერთიანი ხედვის დამკვიდრებას ყველა იმ პრინციპთან მიმართებით, რომლებიც განაპირობებს არჩევნების შესაბამისობას „თავისუფალი და სამართლიანი“ არჩევნების დემოკრატიულ სტანდარტებთან. ეს სტანდარტები ზედმინევენით უნდა შესრულდეს ყველა არჩევნების დროს, რომლებიც ტარდება ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში, ასევე, იმ ქვეყნებში, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ევროპის საბჭოსთან მიერთებით, ან უფრო მჭიდრო ურთიერთობების დამყარებით მასთან“.

მართალია, ევროპის საბჭოს წესდების მე-3 და მე-4 მუხლებში პირდაპირ არ არის ნახსენები, რომ დემოკრატიული ინსტიტუტების არსებობა ამ ორგანიზაციაში გაერთიანების წინაპირობაა, მაგრამ გადანყვეტილება წევრობაზე მიიღება იმის გათვალისწინებით, რამდენად დაცულია ქვეყანაში ელემენტარული დემოკრატიული სტანდარტები. ადამიანის

უფლებებისა და დემოკრატიული პრინციპების შეუსრულებლობა შეიძლება გახდეს საფუძველი ევროპის საბჭოში განწევრიანების შეჩერებისა, მაგალითად, როგორც ეს მოხდა ბელარუსის შემთხვევაში, რომელსაც 1992-იდან 1997 წლამდე კანდიდატობის სტატუსი ჰქონდა მინიჭებული. გარდეთოს ანგარიშის ზოგადი დასკვნის შესაბამისად, დემოკრატიული პრინციპები დაცული უნდა იყოს ყველა არჩევნებზე, რომლებიც ტარდება ევროპის საბჭოს წევრ თუ წევრობის მსურველ ქვეყნებში, ან იმ სახელმწიფოებში, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან უფრო მჭიდრო ურთიერთობების დამყარებით მასთან.

ევროპის საბჭო თავისი ინსტიტუტებისა და სტრუქტურების მეშვეობით -რომელთა შორის არიან: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, საპარლამენტო ასამბლეა, ევროპული კომისია სამართლის მეშვეობით დემოკრატიის დასაცავად (ვენეციის კომისია) და მასთან არსებული დემოკრატიული არჩევნების საბჭო, ასევე, კორუფციის წინააღმდეგ მებრძოლ სახელმწიფოთა ჯგუფი და საარჩევნო დახმარების განყოფილება - უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ევროპის საარჩევნო სფეროს მემკვიდრეობისა და სტანდარტების შექმნაში. თავის მხრივ, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს (CSO) წვლილი შეაქვთ ევროპული სტანდარტებისა თუ საუკეთესო პრაქტიკის დახვეწასა და დანერგვაში პოლიტიკის, სტანდარტებისა და არსებული რეალობის ურთიერთდაკავშირებით. მათი როლი გადამწყვეტია არჩევნების დროს, განსაკუთრებით კი არჩევნებს შორის პერიოდში.

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები - თავისუფალი და დამოუკიდებელი არჩევნების სადაზღვეო

ევროპის საბჭოს ინსტრუმენტები და პოლიტიკა უკვე დიდი ხანია მყარ საფუძველს ქმნის სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების როლისა და პასუხისმგებლობების გასაძლიერებლად გადამწყვეტილებათა მიღებისა და შესაბამისი ზომების გატარების პროცესში. ევროპის საბჭოს 2014 წლის ანგარიშში ევროპაში დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის თვალსაზრისით არსებული ვითარების შესახებ გენერალურმა მდივანმა ასეთი რამ აღნიშნა: მიუხედავად იმისა, რომ ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების უმეტესობაში გაუმჯობესდა როგორც საარჩევნო კანონმდებლობა, ასევე პრაქტიკა, მაინც მთელი რიგი პრობლემები გამოიკვეთა საარჩევნო სტანდარტების დანერგვის თვალსაზრისით, რომლებიც ასახულია ვენეციის კომისიის კოდექსში „საარჩევნო საკითხებში კარგი პრაქტიკის შესახებ“ (2002). ანგარიშში ასევე მითითებულია, რომ ეფექტიანი დაკვირვება არჩევნებზე ხელს უწყობს საარჩევნო პროცესში არსებულ დარღვევათა გასაჭაროებასა და აღმოფხვრას, ასევე, თანამშრომლობას წევრ სახელმწიფოებში საარჩევნო დამკვირვებელთა მივლინების თვალსაზრისით, რაც ამ სახელმწიფოებს საშუალებას აძლევს, ისწავლონ ერთმანეთის

გამოცდილებაზე დაყრდნობით. ანგარიშში ასევე მოცემულია რეკომენდაცია საარჩევნო პროცესებზე ადგილობრივი დაკვირვების გაუმჯობესების შესახებაც.

ადგილობრივ საარჩევნო დამკვირვებელთა წვლილი მდგრადი დემოკრატიის დამკვიდრებაში

ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში საგრძნობლად გაიზარდა ადგილობრივ საარჩევნო დამკვირვებელთა მონიტორინგის მნიშვნელობა. ისინი მთლიან საარჩევნო პროცესს აკვირდებიან - წინასაარჩევნო პერიოდში, არჩევნების დღეს და მის შემდგომ; ასევე, კარგად იცნობენ ადგილობრივ ტრადიციებსა და წესებს, იციან ენა, ესმით პოლიტიკური გარემო, შეუძლიათ დეტალურად მისდიონ გარკვეულ საარჩევნო პროცედურებს და ხელი შეუწყონ საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებას ამ პროცესის სტანდარტებსა და ღირებულებებზე. გარდა ამისა, თვალი მიადევნონ არჩევნებთან დაკავშირებული საჩივრების შემდგომ მსვლელობას, ასევე, არჩევნებს შორის პერიოდში მიწოდებულ რეკომენდაციათა გათვალისწინებას პროცესის მონაწილეების მიერ. დამკვირვებელთა ფუნქციას საარჩევნო პროცესების გამჭვირვალობისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს სამი თვალსაზრისით:

- ▶ ინფორმაციის შეგროვება და საარჩევნო პროცესებთან დაკავშირებული ფაქტების დოკუმენტირება;
- ▶ ფაქტების/ინფორმაციის შეფასება იმის დასადგენად, რამდენად შესაბამეა არჩევნები საერთაშორისო სტანდარტებს;
- ▶ მონაწილეობა საერთაშორისო სადამკვირვებლო მისიების მიერ მიწოდებულ რეკომენდაციათა შესრულებაში, და რეფორმებში შეტანილი წვლილი არჩევნების შემდეგ.

სულ უფრო მეტად იზრდება ადგილობრივ დამკვირვებელთა სპეციალიზაცია და პროფესიონალიზმი, მათ წვლილი შეაქვთ საარჩევნო პროცესებისადმი ნდობის ამაღლებაში და დემოკრატიის გრძელვადიანი მდგრადობის უზრუნველყოფაში. ადგილობრივი სადამკვირვებლო მისიების სტრუქტურა ბოლო წლების განმავლობაში საგრძნობლად გაუმჯობესდა, რადგანაც ჩამოყალიბდა ძლიერი ძირითადი გუნდები, რომელთა შემადგენლობაშიც არიან ანალიტიკოსები, ასევე გრძელვადიან და მოკლევადიან დამკვირვებელთა ჯგუფები, რომლებისთვისაც ევროპის საბჭო შეიმუშავებს და ახორციელებს შესაბამის სატრენინგო პროგრამებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივ დამკვირვებელთა უმეტესობა უფრო პროფესიონალური და, შედეგად, გავლენიანიც გახდა, მუდამ არსებობს არჩევნების სფეროს ახალ ტენდენციებზე რეაგირების საჭიროება, როგორცაა: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დამატებითი ოქმის მე-3 მუხლის („თავისუფალი და სამართლიანი

არჩევნების შესახებ“) ახლებური განმარტება ევროპული სასამართლოს მიერ („სასამართლო“), ასევე, ახალი საარჩევნო სტანდარტები და ნევრი ქვეყნების პრაქტიკაში არსებული ცვლილებები.

სახელმძღვანელო

ეს სახელმძღვანელო, შემუშავებული აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნების სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით, ერთგვარი პასუხია ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის მიერ 2015 წლის ანგარიშში წარმოდგენილ რეკომენდაციებზე, რომელშიც ის აფასებს ევროპაში არსებულ ვითარებას დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის კუთხით. სახელმძღვანელო მიზნად ისახავს საარჩევნო პროცესებზე ადგილობრივი დაკვირვების ხარისხის გაუმჯობესებას ნევრ სახელმწიფოებში.

იგი ასევე ემსახურება სარეფერენციო მასალის წარმოდგენას ადგილობრივი დამკვირვებლების, კერძოდ, მათი ძირითადი გუნდის ნევრებისთვის. ამავდროულად, ის შეიძლება გამოიყენონ, როგორც ტრენინგის ინსტრუმენტი გრძელვადიანი და მოკლევადიანი დამკვირვებლებისა და სხვა საარჩევნო სუბიექტებისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გაცნობით (მაგ.: სახელმწიფო მოხელეები, საარჩევნო ადმინისტრაცია, პარტიების წარმომადგენლები, მოსამართლეები, ადვოკატები).

სახელმძღვანელო ორი ნაწილისგან შედგება და ეძღვნება (1) საერთაშორისო სტანდარტების კონცეფციის მოკლე გაცნობას და (2) მათ გამოყენებას არჩევნებზე ანგარიშების პროცესში.

პირველ ნაწილში, სახელწოდებით „საარჩევნო სტანდარტები და ზოგადი პრინციპები“, წარმოდგენილია საერთაშორისო სტანდარტები, ვალდებულებები და „რბილი სამართალი“, მათ შორის, საარჩევნო სფეროს ზოგადი პრინციპები, კარგი პრაქტიკა და მათი ურთიერთკავშირი; მეორე ნაწილში, სახელწოდებით „სტანდარტების გამოყენება და კარგი პრაქტიკა“, ყურადღება გამახვილებულია საარჩევნო პროცესის ყველა ასპექტზე, როგორცაა: საარჩევნო სისტემები და ადმინისტრაციები, ამომრჩეველთა და კანდიდატთა რეგისტრაცია, საარჩევნო კამპანიები და მედიის მიერ არჩევნების გაშუქება, ამომრჩეველთა სხვადასხვა კატეგორია (მაგ.: იძულებით გადაადგილებული პირები, ლტოლვილები, პატიმრები, უმცირესობები, ქალები), ხმის მიცემა და დათვლა, შედეგების შეჯამება და გასაჩივრების პროცედურები.

ევროპის საბჭოს სჯერა, რომ ეს ანგარიში - „საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გამოყენება (ევროპის საბჭოს სახელმძღვანელო სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისათვის)“ ხელს შეუწყობს ევროპული და სხვა საერთაშორისო სტანდარტების ერთგვაროვან გამოყენებას, როგორც ნევრი სახელმწიფოების, ასევე სხვა ქვეყნების მიერ.

ნანილი 1

საარჩევნო სტანდარტები და ზოგადი პრინციპები

1. განსაზღვრებები

სახელმძღვანელოში გამოყენებული ტერმინი „საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა“ მოიცავს სხვადასხვა სახის დოკუმენტში ასახულ დებულებებს.

გეოგრაფიული თვალსაზრისით შეიძლება გამოვყოთ ორი ტიპის სტანდარტი და კარგი პრაქტიკა:

- საერთაშორისო: რომლებიც ასახულია 1948 წელს მიღებულ გაეროს საყოველთაო დეკლარაციაში (UDHR) და 1966 წლის საერთაშორისო პაქტში სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ (ICCPR), მათ შორის, ICCPR სტანდარტების ინტერპრეტაცია ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მიერ ზოგადი კომენტარების ფორმით¹. UDHR არ არის ხელშეკრულება, მაგრამ მისი რამდენიმე დებულება საყოველთაოდ არის აღიარებული და მიჩნეულია საერთაშორისო სამართლის ზოგად ნორმად;
- რეგიონული: რომლებიც ასახულია ევროპის საბჭოს მიერ 1950 წელს მიღებულ ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასა („კონვენცია“) და მის N1 დამატებით ოქმში.

¹ გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი ჩამოყალიბებულია ICCPR-ის საფუძველზე. პაქტში ხელშეკრულების ფორმითაა ასახული კომიტეტის ფუნქციონირების სამართლებრივი საფუძველი. იგი მოიაზრება როგორც სახელშეკრულებო ორგანო და წევრი სახელმწიფოები ვალდებული არიან, დაიცვან მისი მოთხოვნები.

წინამდებარე სახელმძღვანელოში ასახულია სახელმწიფოებისთვის სავალდებულო შემდეგი სტანდარტები და პრაქტიკა:

- იურიდიულად სავალდებულო ძალის მქონე ხელშეკრულებები (მაგ.: ICCPR, კონვენცია);
- „რბილი სამართალი“, რომელიც ასევე მოიცავს პოლიტიკურად სავალდებულო ძალის მქონე ისეთ ხელშეკრულებებს, როგორიცაა ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (OSCE) მიერ 1990 წელს მიღებული კოვენჰაგენის დოკუმენტი; ინტერპრეტაციული დოკუმენტები, როგორიცაა ICCPR-ის N25 ზოგადი კომენტარი; საერთაშორისო კარგი პრაქტიკის ამსახველი დოკუმენტები, მაგალითად, ვენეციის კომისიის კოდექსი საარჩევნო საკითხებში კარგი პრაქტიკის შესახებ (კარგი პრაქტიკის კოდექსი); და OSCE-ის დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებათა ოფისის (ODIHR) არჩევნებზე მონიტორინგის ანგარიშები და მათი რეკომენდაციები.

ამ სახელმძღვანელოში ასახული სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა მჭიდროდ უკავშირდება სხვა საარჩევნო უფლებებს, რომლებიც განსაზღვრულია ზემოხსენებული დოკუმენტებით. მათ შორისაა: აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება, მშვიდობიანი შეკრების, გაერთიანების, გადაადგილებისა და დისკრიმინაციისგან დაცვის უფლებები, ასევე, ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალებათა ხელმისაწვდომობის უფლება და ა.შ.

დაბოლოს, სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა შეესაბამება ადამიანის უფლებათა სხვა საყოველთაო ან რეგიონულ ინსტრუმენტებს, რომლებიც ასახავს კონკრეტული ჯგუფების საარჩევნო უფლებებთან დაკავშირებულ დებულებებსა (მაგ.: ქალები, უმცირესობები, შემლუდული შესაძლებლობების მქონე (შშმ) და იძულებით გადაადგილებული პირები, ლტოლვილები) და სახელმწიფოთა შესაბამის ვალდებულებებს².

2. ზოგადი პრინციპები

ამ სახელმძღვანელოში მოხსენიებული საერთაშორისო სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა შემუშავებულია შემდეგ დებულებებზე დაყრდნობით:

- გაეროს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის (UDHR) 21-ე მუხლი:

(1) ყველას აქვს უფლება, მონაწილეობა მიიღოს თავისი ქვეყნის მართვა-გამგეობაში უშუალოდ ან მის მიერ თავისუფლად არჩეულ წარმომადგენელთა მეშვეობით.

...

² ასეთი ინსტრუმენტების დეტალური ჩამონათვალი ასახულია ევროკომისიის საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების 2007 წლის კრებულში, რომელიც ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: www.eueom.eu/files/dmfile/compendium-of-int-standards-for-elections_en.pdf, accessed 13 July 2016.

(3) სახელმწიფო ხელისუფლების წყარო ხალხის ნებაა: ხალხის ნება უნდა გამოიხატოს პერიოდულ და სამართლიან არჩევნებში საყოველთაო და თანასწორი ხმის მიცემის უფლებით, ფარული კენჭისყრისა თუ სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი თავისუფალი ხმის მიცემის პროცედურების გამოყენებით.

- სამოქალაქო პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის (IC-CPR) 25-ე მუხლი:

თითოეულ მოქალაქეს ... რაიმე დისკრიმინაციისა და დაუსაბუთებელი შეზღუდვების გარეშე უნდა ჰქონდეს უფლება და შესაძლებლობა:

ა) მონაწილეობდეს სახელმწიფო საქმეთა წარმოებაში, როგორც უშუალოდ, ისე თავისუფლად არჩეული წარმომადგენლობის საშუალებით;

ბ) მისცეს ხმა და არჩეულ იქნეს ნამდვილ პერიოდულ არჩევნებში, რომლებიც ეწყობა საყოველთაო და თანასწორი საარჩევნო უფლებების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით და უზრუნველყოფს ამომრჩევლების ნება-სურვილის თავისუფალ გამოვლინებას;

გ) თავის ქვეყანაში თანასწორობის საერთო პირობებით შეეძლოს სახელმწიფო სამსახურში შესვლა.

- ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, N1 ოქმის მე-3 მუხლი:

მაღალი ხელშემკვრელი მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას, გონივრული პერიოდულობით ჩაატარონ თავისუფალი არჩევნები ფარული კენჭისყრით ისეთ პირობებში, რომლებიც საკანონმდებლო ორგანოების არჩევისას უზრუნველყოფს ხალხის ნება-სურვილის თავისუფალ გამოხატვას.

- ეუთოს (ყოფილი CSCE) ადამიანური განზომილების კოპენჰაგენის დოკუმენტი (1990), კერძოდ კი წმ 5-8.

შემდეგი ქვეთავი ასახავს იმ ზოგად საკითხებს, რომლებიც გასათვალისწინებელია ევროპის საბჭოსა და ეუთოს რეგიონში დემოკრატიული არჩევნების ზოგად პრინციპთა განხორციელების შეფასებისას³. სწორედ მათთან შესაბამისობაზე ახორციელებენ მონიტორინგს საერთაშორისო და ადგილობრივი დამკვირვებლები.

ა) საყოველთაო საარჩევნო უფლება

საყოველთაო საარჩევნო უფლება და ამ უფლებით სარგებლობის შესაძლებლობა გარანტირებულია ხმის მიცემასა და არჩევნებში მონაწილეობაზე უფლებამოსილი ყველა მოქალაქისათვის. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:

³ ეს პრინციპები დეტალურად აღწერილია კარგი პრაქტიკის კოდექსში (ვენეციის კომისია), კერძოდ კი განმარტებით ანგარიშში.

- „საყოველთაო“ საარჩევნო უფლება განმარტებულია ისეთი სახით, რომ მაქსიმალურად ინკლუზიური იყოს? მოთხოვნების შესაბამისად, გარკვეული კავშირი უნდა არსებობდეს პირსა და შესაბამის ქვეყანას შორის (მაგ. მოქალაქეობა);
- ხმის მიცემის უფლება შეიძლება შეიზღუდოს მხოლოდ კონკრეტულად განსაზღვრულ გარემოებებში, ძირითადად ასაკის, მოქალაქეობის, რეზიდენტობისა და ფსიქიკური ქმედუნარიანობის საფუძველზე. მოთხოვნები ამ ქვეყნის შემთხვევაშიც ასეთია?
- გარდა ჩვეულებრივი შეზღუდვებისა, რომლებიც დადგენილია ასაკის, მოქალაქეობის, რეზიდენტობისა და ფსიქიკური ქმედუნარიანობის საფუძველზე, არსებობს კიდევ სხვა შეზღუდვები? შეიძლება ასევე დაწესებული იყოს ისეთი კრიტერიუმები, როგორცაა სახელმწიფო ენის ცოდნა, ან საარჩევნო დეპოზიტის გადახდა (არჩევნებში მონაწილეობასთან დაკავშირებით).

არჩევნებში კანდიდატის სტატუსით მონაწილეობის წინაპირობები შესაძლოა საარჩევნო უფლების ჩამორთმევის პირობებზე ნაკლებად მკაცრი იყოს, რადგანაც კანონიერად მიიჩნეოდეს კანდიდატის სტატუსით მონაწილეობის აკრძალვა იმ პირებისთვის, რომელთა მიერ საჯარო თანამდებობის დაკავებას შეეძლო უპირატესი საჯარო ინტერესი დაერღვია (ვენეციის კომისია 2002, § 6).

ბ) თანასწორი საარჩევნო უფლება

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:

- ყველა ამომრჩეველს ერთნაირი რაოდენობის ხმა აქვს, როგორც ამას მოითხოვს პრინციპი „ერთი ამომრჩეველი ერთი ხმა“? კანონით და პრაქტიკაში ეფექტიანად ხდება ერთი ამომრჩევლის მიერ ხმის რამდენჯერმე მიცემის პრევენცია?
- რამდენად მიუკერძოებელია სახელმწიფო კანდიდატებისა და პარტიების მიმართ? უზრუნველყოფილია თანასწორი შესაძლებლობები? ეს მოთხოვნა ვრცელდება საარჩევნო კამპანიებზე, მედიის მიერ არჩევნების გაშუქებაზე (განსაკუთრებით, საზოგადოებრივი მაუწყებლების მიერ) და პარტიებისა და საარჩევნო კამპანიების სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსებაზე;
- საარჩევნო ოლქების საზღვრები ისეა დადგენილი, რომ მათ შორის თანაბრად არის გადანაწილებული პარლამენტში წარგზავნილი წარმომადგენლების რაოდენობა, დადგენილი კრიტერიუმების დაცვით? ეს შეიძლება იყოს მოსახლეობის, რეგისტრირებული ამომრჩევლების, ან იმ ამომრჩევლების რაოდენობა, რომლებმაც რეალურად მიიღეს მონაწილეობა არჩევნებში. ევროპული საარჩევნო ტრადიციების შესაბამისად, თანასწორი საარჩევნო უფლება ასევე გულისხმობს ხმის მიცემის თანასწორ უფლებას. ვენეციის კომისიის კარგი პრაქტიკის კოდექსი ამასთან დაკავშირებით დეტალურ

განმარტებებს შეიცავს. აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ჯერ არ განუხილავს საქმე ხმის მიცემის თანასწორი უფლების ვალდებულებაზე და არ განუსაზღვრავს პასუხისმგებლობა ამასთან მიმართებით;

- არსებობს პოზიტიური მომები, რომ უზრუნველყოფილი იყოს უმცირესობათა მინიმალური წარმომადგენლობა მაინც, ან გენდერული თანასწორობა? მოცემული მოთხოვნები სრულდება?

გ) თავისუფალი კენჭისყრა

თავისუფალ კენჭისყრაში იგულისხმება ამომრჩეველთა არჩევანისა და ნების გამოხატვის თავისუფლება. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:

- აქვთ თუ არა ამომრჩევლებს თავისუფალი არჩევანის საშუალება? სახელმწიფო პატივს სცემს თანასწორი შესაძლებლობების პრინციპს, განსაკუთრებით, მედიის, საარჩევნო კამპანიასთან დაკავშირებული სარეკლამო პლაკატების გაკვრის, დემონსტრაციის თავისუფლებისა და პარტიებისა თუ კანდიდატების დაფინანსების კონტექსტში? გარანტირებულია გამოხატვის თავისუფლება და პოლიტიკური დებატების გამართვის უფლება?
- შეუძლიათ ამომრჩევლებს საკუთარი ნების გამოხატვა? ხმის მიცემის პროცედურებს ზედმინვნით იცავენ? ებრძვიან საარჩევნო თაღლითობას? კენჭისყრის ისეთი პროცედურები, როგორიცაა ხმის მიცემა ფოსტის გამოყენებით, წარმომადგენლის მეშვეობით, ელექტრონულად ან საზღვარგარეთ მცხოვრები მოქალაქეების მიერ, ასევე, ხმების დათვლა და გადაცემა, თავისუფალი არჩევნების პრინციპით ხორციელდება? ხმის მიცემის შედეგების შეფასება ზუსტად და კეთილსინდისიერად ხორციელდება?

დ) კენჭისყრის ფარულობა

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:

- დაცულები არიან ამომრჩევლები იძულებისა და ძალდატანებისაგან - გაამუღავნონ, ვის მისცემენ ან მისცეს ხმა?
- დაცულები არიან ამომრჩევლები ხმის მიცემის პროცესში რაიმე უკანონო ან მიკერძოებული ჩარევისგან?
- ამომრჩევლები პატივს სცემენ კენჭისყრის ფარულობა? ხმის მიცემა ინდივიდუალურად ხორციელდება? აკრძალულია თუ არა ოჯახის სახელით ხმის მიცემა, ან ერთი ამომრჩევლის მიერ მეორე ამომრჩეველზე ზეგავლენა და კონტროლი? უფლებამოსილი წარმომადგენლის მეშვეობით ხმის მიცემის პროცედურები საკმარისად მკაცრია?

ე) პირდაპირი კენჭისყრა

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:

- ეროვნული პარლამენტის რომელიმე პალატა მაინც აირჩევა პირდაპირი წესით ამომრჩეველთა საყოველთაო ხმის მიცემის გზით?
- სუბნაციონალური საკანონმდებლო ორგანოების რომელიმე პალატა ან ადგილობრივი საბჭოები აირჩევიან პირდაპირი არჩევნების წესით?

ვ) არჩევნების პერიოდულობა

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:

- არჩევნებს შორის ინტერვალი საზოგადოდ დადგენილ სტანდარტებს (4-5 წელი) შეესაბამება? უფრო ხანგრძლივი ინტერვალი, მაგალითად, 7 წელი შეიძლება მისაღებად მიიჩნიონ საპრეზიდენტო არჩევნების შემთხვევაში.

3. ზოგადი წინაპირობები

სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ ზოგადი პირობები დემოკრატიული საარჩევნო პროცესებისთვის, კერძოდ:

- ძირითადი უფლებების პატივისცემა: ეს მოიცავს პრესისა და გამომხატვის, შეკრებისა და გაერთიანების, ასევე, ქვეყნის შიგნით გადაადგილებისა და ნებისმიერ დროს მოქალაქეთა ქვეყანაში დაბრუნების უფლებათა დაცვას. ძირითადი უფლებები უნდა იზღუდებოდეს მხოლოდ კანონით დადგენილ შემთხვევებში, საზოგადოებრივი ინტერესებისა და პროპორციულობის პრინციპის დაცვით;
- საარჩევნო კანონმდებლობის სტაბილურობა: ეს ძირითადად გულისხმობს საარჩევნო კანონმდებლობის ფუნდამენტური დებულებების, განსაკუთრებით კი საარჩევნო სისტემის მარეგულირებელი დებულებების, ასევე, საარჩევნო კომისიების შემადგენლობისა და საარჩევნო ოლქების საზღვრების სტაბილურობას. მიჩნეულია, რომ ამ სამ ელემენტს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არჩევნების შედეგებისთვის. ამ მნიშვნელოვანი ფაქტორების მარეგულირებელი კანონმდებლობა არ უნდა გადაისინჯოს არჩევნების წინა პერიოდში (ანუ ერთ წელზე ნაკლებ პერიოდში);
- პროცედურული გარანტიები: ეს გულისხმობს ისეთ ასპექტებს, როგორცაა არჩევნების ორგანიზება მიუკერძოებელი ორგანოს

მიერ, არჩევნებზე დამკვირვებლების მივლინება, გასაჩივრების ეფექტიანი სისტემის არსებობა, საარჩევნო უზნების ორგანიზება და ფუნქციონირება, კამპანიებისა და პარტიების დაფინანსება და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული საკითხები (იხ.: ქვემოთ, ნაწილი 2).

გემოხსენებული წინაპირობები არ არის აბსოლუტური. პოლიტიკური უფლებების რეალიზაციაზე შეზღუდვების დაკისრების მხრივ სახელმწიფოებს გააჩნიათ თავისუფალი შეფასების ფარგლები. ეს გულისხმობს, რომ ნებისმიერი საარჩევნო კანონმდებლობა უნდა შეფასდეს შესაბამისი ქვეყნის პოლიტიკური ევოლუციის გათვალისწინებით. მახასიათებლები, რომლებიც მიუღებელია რომელიმე სისტემის ფარგლებში, შესაძლოა დასაშვები იყოს სხვა სისტემების პირობებში. შეზღუდვები სახელმწიფოთა თავისუფალი შეფასების ფარგლებზე შეიძლება დადგინდეს შემდეგი შეკითხვებით:

- კანონმდებლობით დაწესებული შეზღუდვები ითვალისწინებს ამომრჩეველთა ნების თავისუფალ გამოხატვას? ეს შეზღუდვები უნდა ემსახურებოდეს (და არა აფერხებდეს) საარჩევნო პროცედურათა მიუკერძოებლობასა და ეფექტიანობას, ასევე, ხელს უწყობდეს ამომრჩეველთა ნების გამოხატვას საყოველთაო საარჩევნო უფლების უზრუნველყოფით;
- პირობები და შეზღუდვები ითვალისწინებს კანონიერების პრინციპს? ეს პირობები და შეზღუდვები ნათლად უნდა იყოს ჩამოყალიბებული და დროულად გასაჯაროვდეს, რათა დაკმაყოფილდეს განჭვრეტადობის მოთხოვნა;
- პირობები და შეზღუდვები კანონიერ მიზანს ისახავს? მთავრობის პასუხისმგებლობაში შედის ამ მიზნის განმარტება;
- პირობები და შეზღუდვები ითვალისწინებს პროპორციულობის პრინციპს? როგორც წესი, ფართო შეზღუდვებზე უფრო მისაღებია ინდივიდუალურად მორგებული ზომები. დროის მსვლელობასთან ერთად, საარჩევნო უფლებებზე დაკისრებული ზოგადი შეზღუდვების მიზანშეწონილობის დასაბუთება სულ უფრო რთულდება. საარჩევნო უფლებებზე დაკისრებული ნებისმიერი შეზღუდვა არ უნდა იწვევდეს გარკვეული პირების ან პირთა ჯგუფების ამორიცხვას ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობიდან.

4. აღსრულება

რაც შეეხება სასამართლო წესით აღსრულებას, ამ სახელმძღვანელოში ასახული საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა გულისხმობს:

- დებულებებს, რომლებიც ადგენს ეროვნულ სასამართლოებში გასაჩივრებისა და სასამართლო წესით აღსრულებას

(თვითაღსრულებადი საერთაშორისო ხელშეკრულებების მოთხოვნები⁴);

- დებულებები, რომლებიც საერთაშორისო დონეზე ექვემდებარება აღსრულებას (მაგ.: კონვენციის მეშვეობით);
- დებულებები, რომელთა აღსრულება პირდაპირ სასამართლო წესით არ არის შესაძლებელი, კერძოდ კი „რბილი სამართლის“ დებულებები.

ევროპაში საერთაშორისო სასამართლო წესით აღსრულება მხოლოდ კონვენციის (და მისი ოქმების) მეშვეობით არის შესაძლებელი. შესაბამისად, სტრასბურგის პრეცედენტული სამართალი უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს კონვენციით დადგენილი საარჩევნო ვალდებულებების (რომლებიც მსგავსია სხვა საყოველთაო ინსტრუმენტებით განსაზღვრული ვალდებულებებისა) ინტერპრეტაციაში, შეფასებასა და აღსრულებაში. ეს ბოლო კატეგორიის დებულებები შეიძლება მაინც გახდეს შესასრულებლად სავალდებულო, თუ სასამართლოები მიიჩნევენ, რომ ისინი თავიანთ გადაწყვეტილებებში უნდა ასახონ, როგორც კარგი პრაქტიკა. მაგალითად, სასამართლოს რამდენიმე გადაწყვეტილება მიუთითებს ვენეციის კომისიის დოკუმენტებსა ან მინისტრთა კომიტეტის საპარლამენტო ასამბლეის რეკომენდაციებსა და რეზოლუციებში ასახულ დებულებებზე, რომლებიც ხშირად მოიაზრება როგორც „რბილი სამართალი“.

ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში კერძო პირებს უფლება აქვთ, სამართლებრივი დაცვის შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებების ამონურვის შემდეგ საჩივრით მიმართონ სასამართლოს საარჩევნო დარღვევებთან დაკავშირებით და მათ შედეგად დარღვეული უფლებების აღსადგენად. სასამართლოს გადაწყვეტილებები ხელს უწყობს არჩევნებსა და სხვა საკითხებთან დაკავშირებული ევროპული კონვენციების ინტერპრეტაციას. სასამართლოს გადაწყვეტილებები სახელმძღვანელო ხასიათისაა ყველა წევრი სახელმწიფოსთვის და რეკომენდებულია მათი გათვალისწინება, თუმცა ასეთი გადაწყვეტილება შესასრულებლად სავალდებულოა იმ სახელმწიფოსთვის, რომლის მიმართაც მიიღეს. აღსრულებაზე ზედამხედველობას უზრუნველყოფს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი, რომლის შემადგენლობაშიც არიან 47 წევრი სახელმწიფოს წარმომადგენლები.

გემოხსენებულ სხვა საერთაშორისო დოკუმენტებში განსაზღვრული უფლებების სასამართლო წესით აღსრულება შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული სასამართლოების მეშვეობით. ICCPR-ის შემთხვევაში გარკვეულწილად შესაძლებელია საერთაშორისო აღსრულების მიღწევა გავროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მეშვეობით, რომელიც მონიტორინგის ორგანოა. კომიტეტი უფლებამოსილია, განიხილოს ICCPR-ის დარღვევის საფუძველზე წარდგენილი ინდივიდუალური საჩივრები ნებისმიერი ქვეყნის (მათ შორის, სომხეთის,

4 ანუ, როდესაც სახელმწიფო ხელს მოაწერს შეთანხმებას, ან მოახდენს მის რატიფიცირებას, იგი იურიდიულად სავალდებულო ძალას იძენს და მოითხოვება მისი დანერგვა ეროვნულ კანონმდებლობაში.

აზერბაიჯანის, ბელარუსის, მოლდოვას, საქართველოსა და უკრაინის) წინააღმდეგ, რომელმაც ICCPR-ის პირველი დამატებითი ოქმის (IC-CPR-OP1) რატიფიცირება მოახდინა ინდივიდუალური შეტყობინების პროცედურით⁵.

5. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების მიღგომეჯი

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები, რომლებიც არჩევნებზე დაკვირვების სფეროში მოღვაწეობენ, საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტებსა და კარგ პრაქტიკას სარეფერენციოდ უნდა იყენებდნენ საარჩევნო პროცესების შეფასებისას, ასევე, ეროვნული სტანდარტებისა და პრაქტიკის გასაუმჯობესებლად. ამგვარად, საერთაშორისო სტანდარტებზე მითითება და მათი გათვალისწინება მჭიდროდ უკავშირდება ეროვნულ სტანდარტებსა და პრაქტიკაზე მონიტორინგს.

საარჩევნო პროცესებზე ანგარიშგებისა და საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გათვალისწინების პროცესში, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა უზრუნველყონ:

- ▶ გამჭვირვალობა, როგორც ორგანიზაციის შიგნით, ასევე გარეთ, იმ ნიშნულებთან დაკავშირებით, რომლებითაც ისინი ხელმძღვანელობენ;
- ▶ სათანადო ტრენინგების ჩატარება ორგანიზაციის წევრებისათვის შემდეგ სფეროებში:
 - ეროვნული საარჩევნო კანონმდებლობა და პრაქტიკა: სტანდარტები, პრაქტიკა და აღსრულების შესაძლებლობა;
 - საარჩევნო სფეროში სახელმწიფოების ეროვნული ვალდებულებები საერთაშორისო სტრუქტურების წინაშე, მათ შორის, აღსრულების შესაძლებლობა;
 - საერთაშორისო „რბილი სამართალი“ საარჩევნო სფეროში და მისი აღსრულების შესაძლებლობები.

როდესაც სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები საერთაშორისო სტანდარტების განხორციელებას აკვირდებიან, მათ უნდა შეიძინონ ცოდნა:

- ▶ ეროვნული კანონმდებლობის, საერთაშორისო სტანდარტებისა და კარგი პრაქტიკის შესახებ, რათა ეფექტიანად შეაფასონ მათი ურთიერთშესაბამისობა და შეიმუშაონ რეკომენდაციები ამის გასაუმჯობესებლად;

⁵ სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების ცენტრი ხელს უწყობს სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების მონაწილეობას გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მუშაობაში, ხელმისაწვდომია ვებგვერდზე: www.cccprcentre.org/individual-communications, ნანახია 2016 წლის 13 ივლისს.

- ▶ სტანდარტებისა და პრაქტიკის დანერგვაზე მონიტორინგის შესახებ, რაც მოიცავს:
 - საერთაშორისო სტანდარტების, ასევე, კარგი პრაქტიკის ეროვნულ რეგულაციებსა და პრაქტიკაში ასახვისა თუ განხორციელების შეფასებას და რეკომენდაციების შემუშავებას პრობლემების აღმოსაფხვრელად;
 - რეკომენდაციების განხორციელებაზე მონიტორინგს და ანგარიშების მომზადებას (მათ შორის, გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტისათვის).
- ▶ ეროვნული და საერთაშორისო კანონმდებლობით გათვალისწინებული სასამართლო წესით აღსრულების შესაძლებლობისა და ამ სფეროში არსებული პრაქტიკის შესახებ. სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ასპექტები:
 - საქმის წარდგენა ეროვნულ სასამართლოებში სასამართლო წესით აღსრულებისათვის;
 - შესაბამისი ღონისძიებების გატარება საქმის ევროპული სასამართლოსთვის წარდგენისა და აღსრულების ხელშესაწყობად (სამართლებრივი დაცვის შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებების ამონურვის შემდეგ).

ნაწილი 2

სტანდარტების გამოყენება და კარგი პრაქტიკა

1. საარჩევნო სისტემები

საარჩევნო სისტემა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, რადგანაც იგი ადგენს ხმის მიცემის წესებს, პირობებსა და პროცედურებს, ასევე, პარტიებისა და კანდიდატების მიერ მოგებული ადგილების გაანგარიშების წესებს. შესაბამისად, ეს განსაზღვრავს ურთიერთობებს ელექტორატსა და მის მიერ არჩეულ ინსტიტუტებს შორის. სახელმძღვანელოს ეს თავი შეეხება საარჩევნო სისტემების ისეთ ძირითად მახასიათებლებს, როგორცაა ასეთი სისტემის არჩევა სახელმწიფოს მიერ, მისი ელემენტები და სახეები. ბოლო ორ ქვეთავში უფრო დეტალურადაა განხილული საარჩევნო სისტემის მარეგულირებელი სამართლებრივი ჩარჩოს არადისკრიმინაციული ბუნება და წინაპირობები.

ა) საარჩევნო სისტემის არჩევანი

საერთაშორისო სამართალი არ ადგენს რომელიმე ერთი საარჩევნო სისტემის მოთხოვნას (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: ზოგადი კომენტარი (GC) 25, § 21). იგი აღიარებს, რომ არ არსებობს უნივერსალური საარჩევნო სისტემა, რომელიც

თანაბრად შესაფერისია ყველა სახელმწიფოსთვის. პატივი უნდა სცენ ქვეყნის არჩევანს საარჩევნო სისტემასთან მიმართებით, რაც შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე გადასაწყვეტი საკითხია (ვენეციის კომისიის სახელმძღვანელო პრინციპები 2002: ნაწილი II.4). ყველა საარჩევნო სისტემა საკუთარი თავისებურებებითა და პოლიტიკური თუ ისტორიული კონტექსტით ხასიათდება (ვენეციის კომისია 2010).

**თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები სახელმწიფოებისათვის
(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)**

ფაქტები: საქმე *Saccomanno and Others v. Italy* შეეხება დახურული სიის სისტემას. მომჩივნები ამტკიცებდნენ, რომ საპარლამენტო არჩევნებში ვერ მისცეს ხმა მათთვის სასურველ კანდიდატს, რადგანაც იტალიის საარჩევნო სისტემა არ იძლევა საშუალებას, ამომრჩევლებმა პირდაპირი წესით აირჩიონ თავიანთი წარმომადგენლები (სისტემა ითვალისწინებს პოლიტიკური პარტიების მიერ კანდიდატთა „დახურული“ სიის წარდგენას: სიაში კანდიდატების რიგითობას თვითონ პარტიები ადგენენ და ამომრჩევლებს არ აქვთ შესაძლებლობა, უპირატესობა მიანიჭონ რომელიმე კონკრეტულ კანდიდატს).

გადაწყვეტილება დასაშვებობის თაობაზე: სასამართლომ, გაითვალისწინა რა „ამ თვალსაზრისით სახელმწიფოებისთვის მინიჭებული მიხედულების ფართო ფარგლები და საარჩევნო კანონმდებლობის მთლიანობაში შეფასების საჭიროება პოლიტიკური ვითარებისა და ქვეყნის ისტორიული კონტექსტის საფუძველზე“, დაადგინა, რომ დახურული სიის სისტემა არ ეწინააღმდეგება N1 ოქმის მე-3 მუხლს (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: *Saccomanno and Others v. Italy* (2012 წლის 13 მარტი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-62855"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო სახელმწიფოებს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებს ანიჭებს ამ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორც ეს ასახულია 2012 წლის 13 მარტის გადაწყვეტილებაში საქმეზე *Saccomanno and Others v. Italy*.

საარჩევნო სისტემა უნდა იძლეოდეს ამომრჩეველთა თავისუფალი ნების გამოხატვის საშუალებას (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 21); გარდა ამისა, ხელს უწყობდეს პოლიტიკურ პლურალიზმს და ითვალისწინებდეს მარგინალიზებული ჯგუფების ინტერესებს (OSCE/ODIHR 2003a: § 2.4); ასევე, მიზნად ისახავდეს არჩევით ორგანოებში საყოველთაო წარმომადგენლობის მიღწევას და მხარს უჭერდეს პირდაპირი წესით არჩევას (ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანოს ერთ პალატაში მაინც) (International IDEA 2014a: 71). ანუ, თუ შევაჯამებთ, საარჩევნო სისტემა უნდა შეესაბამებოდეს ადამიანის უფლებათა სტანდარტებს, ასევე, სახელმძღვანელოს პირველ ნაწილში ნახსენებ ხმის მიცემის პრინციპებს (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.1.a).

აღსანიშნავია, რომ სისტემა უნდა უზრუნველყოფდეს თანასწორ საარჩევნო უფლებებს, რომლებიც ყველაზე მართებულად გამოიხატება პრინციპით „ერთი ამომრჩეველი - ერთი ხმა“ (ევროპის კომისია 2008: 32). იმ საარჩევნო სისტემების პირობებში, სადაც ამომრჩეველს 1-ზე მეტი ხმა აქვს, ყველა ამომრჩეველს ერთნაირი რაოდენობის ხმა უნდა ჰქონდეს (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი ანგარიში, § 12). გარდა ამისა, თანასწორ საარჩევნო უფლებებში იგულისხმება ხმების თანაბარი წონაც (კარტერის ცენტრი 2014: 19).

ბ) საარჩევნო სისტემების ელემენტები

საარჩევნო სისტემები განისაზღვრება, როგორც „პროცედურული წესები, რომლებიც ადგენს არჩევნებში ხმის მიცემის წესს და ამ ხმების გადაყვანას არჩევით ორგანოებში წარმომადგენელთა რაოდენობაში“ (ვენეციის კომისია 2013: 159). არსებობს საარჩევნო სისტემების ორი ძირითადი კატეგორია:

პირველი ითვალისწინებს არჩევნებთან დაკავშირებული ისეთი ასპექტების დადგენას, როგორცაა: ხმის მიცემის სახე და არჩევნების ჩატარების ორგანიზება (პირდაპირი/არაპირდაპირი წესით არჩევა და რამდენიმედაპირიანი არჩევნები); სახელმძღვანელო პრინციპები, რომელთა საფუძველზეც აძლევენ ხმას (ანუ, მაჟორიტარული, პროპორციული ან შერეული სისტემა); ბიულეტენის სტრუქტურა (ანუ ამომრჩეველი ხმას ვანდიდატს აძლევს თუ პარტიულ სიას); ამომრჩეველი ერთ ვანდიდატს ირჩევს თუ უფლებამოსილია, რამდენიმე არჩევანი გააკეთოს; ელექტორატის დაყოფა საარჩევნო ოლქებად/უბნებად (რამდენი ამომრჩეველი ცხოვრობს საარჩევნო ოლქში?);

მეორე კატეგორია ითვალისწინებს მიცემული ხმების გადათვლას და პარტიის მიერ მოპოვებული ადგილების ან ვანდიდატთა რაოდენობის დადგენას. აქ იგულისხმება საარჩევნო ფორმულის განსაზღვრა (რა მათემატიკური ფორმულა გამოიყენება ადგილების განაწილების გასაანგარიშებლად? როგორ განისაზღვრება ზღვარი? როგორ ნაწილდება ადგილები საარჩევნო ოლქებს/სიებს შორის და სიებს შიგნით?).

გ) საარჩევნო სისტემების სახეები

იმის გათვალისწინებით, რამდენად პროპორციულად ნაწილდება ამომრჩეველთა მიერ მიცემული ხმები პარტიების მიერ მოპოვებული ადგილების მიხედვით, საარჩევნო სისტემები სამ ძირითად კატეგორიად იყოფა (International IDEA 2014a: 70), თუმცა ამ კატეგორიების ფარგლებში არსებობს ხმის მიცემის განუსაზღვრელად ბევრი მეთოდი:

- მაჟორიტარული სისტემის პირობებში ადგილობრივი წარმომადგენლობის პრიორიტეტიზაცია ხდება ძირითადად მცირე, ერთმანდატიანი საარჩევნო ოლქების შექმნის გზით (ყოველ საარჩევნო ოლქზე ერთი ადგილი). არჩევნების მოსაგებად

კანდიდატმა ხმათა უბრალო უმრავლესობა უნდა მოიპოვოს (ანუ მის სასარგებლოდ მიცემული იყოს ამომრჩეველთა ხმების უმეტესობა, ან მოიპოვოს ხმათა აბსოლუტური უმრავლესობა (მიცემული ხმების 50%-ზე მეტი) (ევროპის კომისია 2008: 31);

- პროპორციული სისტემის პირობებში წარმოდგენილია მსხვილი საარჩევნო ოლქები, მრავალმანდატიანი სისტემით (ანუ 1 ადგილზე მეტი ყოველ საარჩევნო ოლქზე). ადგილები პროპორციულად ნაწილდება შესაბამისი საარჩევნო ფორმულის გამოყენებით (იქვე) გამყოფი მეთოდი ადგილებს ერთი ოპერაციის სახით ანაწილებს, მაგალითად, დ'ჰონდტის ან სენტ-ლაგეს მეთოდები; გამყოფი მეთოდი ადგილების ორეტაპიანი გადანაწილებისათვის; დრუპის კვოტა, ჰაგენბაჰ-ბიშოფის, ან ჰეირის კვოტები (პირველ რაუნდზე); და დარჩენილი ადგილების განაწილების მეთოდი, ყველაზე ძლიერი პარტიული სიის მეთოდი, ან უდიდესი ნაშთისა თუ უდიდესი საშუალოს წესი (დარჩენილი ადგილების განაწილების მეორე ეტაპი);
- შერეული სისტემები ითვალისწინებს უფრო განსხვავებულ მიდგომებს და მაქორითარული თუ პროპორციული მოდელების სხვადასხვა კომბინაციას (მაგ.: საკანონმდებლო ორგანოს წევრთა ნაწილი პროპორციული მოდელით აირჩევა, ნაწილი კი - ადგილობრივი თვითმმართველობებიდან).

დ) არადისკრიმინაციული საკანონმდებლო ჩარჩო

საკანონმდებლო ჩარჩო არადისკრიმინაციული უნდა იყოს (კარტერის ცენტრი 2014: 60), რაც ნიშნავს, რომ კანონმდებლობა არ უნდა ზღუდავდეს თანასწორი ხმის უფლების პრინციპს და საყოველთაო წარმომადგენლობის ზემოხსენებულ სტანდარტებს. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საარჩევნო ოლქების საზღვრებისა თუ საარჩევნო ზღვრის დადგენის, ასევე, სპეციალური ზომების გათვალისწინების კონტექსტში.

საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენა

საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენა აუცილებელია მაშინ, როდესაც არჩევნები ტარდება 1-ზე მეტ ერთმანდატიან საარჩევნო ოლქში (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 13). ერთმანდატიან ოლქებს უნდა ჰქონდეს თანაბარი ზომა, რათა გარანტირებული იყოს ყველა ხმის ერთნაირი წონა, მრავალმანდატიან ოლქებში წარმომადგენელთა რაოდენობა ყოველი ოლქიდან უნდა განისაზღვროს შესაბამისი კრიტერიუმების ან რამდენიმე კრიტერიუმის კომბინაციის საფუძველზე. ასეთი კრიტერიუმები შეიძლება იყოს საარჩევნო ოლქის მოსახლეობის, ქვეყნის მოქალაქეების (მათ შორის, არასრულწლოვანების), რეგისტრირებული ამომრჩევლების ან იმ ადამიანების რაოდენობა, რომლებმაც ხმა მისცეს არჩევნებში.

შესაბამისად, ადგილები საარჩევნო ოლქებს შორის ნათელი და დაბალანსებული სახით უნდა განანილდეს. ეს მოთხოვნა საპარლამენტო არჩევნებზე უნდა ვრცელდებოდეს, კერძოდ, მისი ქვედა პალატისა და რეგიონულ და ადგილობრივ არჩევნებზე. ოლქების საზღვრების დადგენისას შეიძლება ისეთი კრიტერიუმების გამოყენება, როგორცაა: მოსახლეობის, მოქალაქეების, რეგისტრირებული ამომრჩევლების ან (პოტენციურად) უშუალოდ ამომრჩეველთა რაოდენობები. დასაშვებია ამ კრიტერიუმთა კომბინირება. ოლქების საზღვრები შეიძლება დადგინდეს გეოგრაფიული კრიტერიუმების ან ადმინისტრაციული თუ ისტორიული საზღვრების მიხედვით (იქვე: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი 1.2.2). მნიშვნელოვანია საზღვრებით მანიპულირების თავიდან აცილება, ანუ მათი დადგენა ისეთი წესით, რომ მიზანდასახულად გაერთიანდეს ან დაიყოს ამომრჩეველთა გარკვეული ერთგვაროვანი სეგმენტები, არჩევნების შედეგებზე სასურველი ზეგავლენის მოსახდენად. ასევე, სათანადოდ უნდა გაითვალისწინონ განსაკუთრებულ ინტერესთა ჯგუფები - მაგალითად, ეთნიკური უმცირესობები - და მათ ადგილების მოპოვების შესაძლებლობა ჰქონდეთ მაჟორიტარული სისტემის პირობებში (OSCE 1999b რეკომენდაციები No. 9 და No. 10).

OSCE/ODIHR სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში უკრაინაში 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ ამ საკითხებთან დაკავშირებით რეკომენდაციებს წარმოგიდგენს (იხ.: ქვემოთ).

ვენციის კომისიის კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად (2002), საარჩევნო ოლქებში ამომრჩევლების ან წარმომადგენლების რაოდენობის თვალსაზრისით განსხვავება არ უნდა აღემატებოდეს, საშუალოდ, 10%-ს. ის 15%-ს არ უნდა აჭარბებდეს ისეთი განსაკუთრებული გარემოებებისას, როგორცაა ეთნიკური უმცირესობებით მჭიდროდ დასახლებული ან მცირემოსახლეობიანი ადმინისტრაციული ერთეულების ინტერესთა დაცვა. გარდა ამისა, თანასწორი ხმის უფლების უზრუნველსაყოფად, საარჩევნო ოლქების საზღვრები ყოველ 10 წელიწადში ერთხელ მინც უნდა გადაისინჯოს. მრავალმანდატიან საარჩევნო ოლქებს შორის დიდი განსხვავებებისას, უნდა განისაზღვროს წარმომადგენელთა რაოდენობა ერთი ოლქიდან.

დაკვირვება საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენასა და

ეროვნულ უმცირესობებზე (უკრაინა)

ერთმანდატიანი საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენისას გასათვალისწინებელია ეროვნულ უმცირესობათა გეოგრაფიული გადანაწილება. უკრაინაში 2014 წლის ვადამდელ საპარლამენტო არჩევნებზე დაკვირვების შედეგად OSCE/ODIHR-ის დამკვირვებლებმა აღნიშნეს:

„მოგიერთმა ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენელმა OSCE/ODIHR-ის საარჩევნო დამკვირვებელთა მისიას მიაწოდა ინფორმაცია, რომ მაჟორიტარულ არჩევნებში თავს არასახრბიელო მდგომარეობაში აღიქვამენ. მიუხედავად იმისა, რომ 2013 წელს საარჩევნო კანონის მე-18 მუხლი გადაისინჯა იმ რეკომენდაციის შესაბამისად, რომელიც

ითვალისწინებდა ეთნიკურ შემადგენლობას ერთმანდატიანი საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენისას, ამ არჩევნების წინ საარჩევნო ოლქების საზღვრები არ გადასინჯულა. ამან უნგრული და რუმინული ეროვნული უმცირესობების ოფიციალური პროტესტი გამოიწვია. მათი მტკიცებით, ზაკარპატიეს და ჩერნივცის რეგიონებში საარჩევნო ოლქების 2012 წლის სახით დატოვების გამო, ისინი კვლავ ვერ მოახერხებდნენ მაჟორიტარი პარლამენტარის ადგილის მოპოვებას არჩევნების შედეგად.

მისიამ შეიმუშავა რეკომენდაცია, რომლის თანახმადაც „თუ შენარჩუნდება არსებული საარჩევნო სისტემა, ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ შემდეგი საარჩევნო ციკლის დაწყებამდე უნდა შეასრულოს საარჩევნო კანონის მე-18 მუხლით განსაზღვრული მოთხოვნები, რომლებიც ითვალისწინებს ერთმანდატიანი საარჩევნო ოლქების საზღვრების გადასინჯვას ეროვნულ უმცირესობებთან მჭიდრო კონსულტაციების ჩატარებით“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია უკრაინაში, 2014 წლის ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 22;

www.osce.org/odihr/elections/ukraine/132556?download=true

საარჩევნო ოლქების საზღვრები გამჭვირვალე და თანმიმდევრული გზით უნდა დადგინდეს და კანონით განისაზღვროს. კანონი უნდა ადგენდეს საზღვრების გადასინჯვის სიხშირესაც (ევროპის კომისია 2008: 32) და ითვალისწინებდეს დამოუკიდებელ მოკვლევას სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების, კანდიდატების, პოლიტიკური პარტიებისა და სხვა საარჩევნო სუბიექტების მიერ. განაწილების კრიტერიუმები საჯარო უნდა იყოს (კარტერის ცენტრი 2014: 59).

ზღვარი

ნებადართულია, საარჩევნო სისტემა ოფიციალურად ადგენდეს პარტიების ან კანდიდატებისთვის მინიმალურ ზღვარს, რომელიც უნდა გადალახონ ადგილის მისაღებად. მიუხედავად ამისა, გაუმართლებლად მაღალი ზღვარი შეზღუდავს პარტიის შანსებს ხელისუფლების ორგანოებში არჩევის მხრივ (ევროპული კომისია 2008: 32). მაღალი ზღვრის დადგენა კონკრეტული პოლიტიკური პარტიების ან ეროვნული უმცირესობების ამოსარიცხად არჩევნებიდან, დაუშვებელია. გარდა ამისა, მაღალი ზღვარი იწვევს „ხმების დაკარგვას“, რაც ნიშნავს ამომრჩეველთა არჩევანის გაუთვალისწინებლობას.

სასამართლომ 2008 წლის 8 ივლისს მიღებულ გადაწყვეტილებაში საქმეზე Yumak and Sadak v. Turkey შეაფასა დაწესებული ზღვრის ადეკვატურობა თურქეთის საპარლამენტო არჩევნებში.

საარჩევნო ზღვარი

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივნები ამტკიცებდნენ, რომ საპარლამენტო არჩევნებთან დაკავშირებით ქვეყნის ტერიტორიაზე 10%-იანი ზღვრის დანესების შედეგად შეიზღუდა ადამიანების უფლება, თავისუფლად გამოეხატათ საკუთარი ნება საკანონმდებლო ორგანოში წარმომადგენლობასთან მიმართებით (თურქეთის საარჩევნო კანონმდებლობის შესაბამისად, პოლიტიკურმა პარტიამ, იმისთვის, რომ პარლამენტში წარმომადგენელი ჰყავდეს, უნდა მიიღოს ამომრჩეველთა ხმების 10%).

კანონი: სასამართლო მიიჩნევს, რომ ზოგადად 10%-იანი ზღვარი ძალიან მაღალია, რადგანაც ამის გამო პოლიტიკური პარტიები იძულებულნი არიან, გამოიყენონ ისეთი სქემები და სტრატეგიები, რომლებიც არ უწყობს ხელს საარჩევნო პროცესების გამჭვირვალობას: „ამ საქმეში კონკრეტულ არჩევნებთან დაკავშირებული პოლიტიკური კონტექსტის და იმის გათვალისწინებით, რომ შეტანილი კორექტირებების, ასევე, სხვა დამცავი მექანიზმების გამო, ამ ზღვრის ზემოქმედება პრაქტიკაში შემცირდა, სასამართლო არ მიიჩნევს, რომ შეილახა კონვენციის პირველი ოქმის მე-3 მუხლით დადგენილი მომჩივანთა უფლების არსი“. მან ყურადღება გაამახვილა იმაზეც, რომ თურქეთში მანამდე არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის გამო, 2002 წლის არჩევნების დროს მოსახლეობამ ხმა მისცა პროტესტის ნიშნად, რაც იმ პერიოდში მმართველი პარტიის წინააღმდეგ იყო მიმართული. თურქეთში არსებობს მაკორექტირებელი და დამცავი მექანიზმებიც: მაგალითად, პარტიებს ზღვრის გადასალახავად აქვთ წინასაარჩევნო პერიოდში ალიანსის ჩამოყალიბების უფლებამოსილება, ან ისინი მხარს უჭერენ დამოუკიდებელ კანდიდატებს, რომლებზეც ზღვრის მოთხოვნა არ ვრცელდება. გარდა ამისა, თურქეთის კონსტიტუცია ითვალისწინებს სამართლიანი წარმომადგენლობის პრინციპს, რომელიც ქვეყნის საკონსტიტუციო სასამართლოს შესაბამისად, დაბალანსებული უნდა იყოს, სტაბილური მთავრობის ჩამოყალიბების მიზნით. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლო საზედამხედველო ფუნქციას ასრულებს.

დასკვნა: ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება) არ დარღვეულა.

წყარო: Yumak and Sadak v. Turkey (2008 წლის 8 ივლისი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87363#{%22itemid%22:\[%22001-87363%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87363#{%22itemid%22:[%22001-87363%22]})

საკუთარული ზომები

საარჩევნო კანონმდებლობა შეიძლება შეიცავდეს ისეთ ზომებს, რომლებიც მიმართულია წარმომადგენლობაში ტრადიციულად არსებული დისბალანსის აღმოფხვრაზე (ევროპის კომისია 2008). არსებითად, ასეთი ზომები არ ეწინააღმდეგება თანასწორი საარჩევნო უფლების პრინციპს (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები ნაწილი I.2.4.b, I.2.5). ეს ზომები შეიძლება ადგენდეს კვოტებს, კონკრეტული ჯგუფებისთვის ადგილების გამოყოფას, გამონაკლისებს კვორუმის მოთხოვნასთან მიმართებით, ან უფრო დაბალ ზღვარს.

უპირველეს ყოვლისა, ასეთი ღონისძიებები უნდა გამოიყენონ ქალების მიმართ, რათა გაიზარდოს მათი მონაწილეობა საარჩევნო ორგანოებში გადანყვეტილებათა მიღებისას და უზრუნველყონ ქალთა და მამაკაცთა თანასწორი მონაწილეობა (ევროპის საბჭო 2013a: სტრატეგიული მიზანი 4). ამ საკითხებზე ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2003)3 წვერი სახელმწიფოების მთავრობებს ურჩევს:

- ხელი შეუწყოს დაბალანსებულ მონაწილეობას, ანუ პოლიტიკურ ორგანოებში ქალთა და მამაკაცთა წარმომადგენლობა არ იყოს 40%-ზე დაბალი;
- უზრუნველყოს ქალთა და მამაკაცთა თანასწორი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები, მათ შორის მაშინაც, როდესაც ისინი კანდიდატების სტატუსით მოქმედებენ;
- ხელი შეუწყოს სპეციალური ზომების დანერგვას პოლიტიკური გადანყვეტილებების მიღებაში ქალთა მონაწილეობის გასაზრდელად;
- განსაზღვროს ქალთა და მამაკაცთა დაბალანსებულ მონაწილეობაზე მიმართული ზომების ვადები;
- მონიტორინგი გაუწიოს მიღწევებს, შეაფასოს ისინი და რეგულარული ანგარიშები მოამზადოს გატარებულ ზომებსა და წარმატებულ შედეგებზე.

ქალების მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობა და საარჩევნო პროცესებში სრულფასოვნად მონაწილეობა დამოკიდებულია იმ სოციალურ და კულტურულ ნორმებზე, რომლებიც ქვეყანაში არსებობს. იქ, სადაც ქალები ყოველდღიურ ცხოვრებაში ზოგადად უთანასწორო მდგომარეობაში არიან, იგივე ელეთ პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის მხრივაც. ეს პრობლემა განსაკუთრებით მწვავეა უმცირესობათა წარმომადგენელი, რეგიონში მცხოვრები, ძალადობის ან ტრეფიკინგის მსხვერპლი და იძულებით გადაადგილებული ქალების შემთხვევებში.

სწორედ ამიტომ არჩევნებზე დამკვირვებლებმა უნდა შეაფასონ არა მხოლოდ ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობა საერთაშორისო სტანდარტებთან, არამედ მისი რეალობაში აღსრულებაც ქალების მიმართ. ეს შეიძლება მოიცავდეს ისეთი სფეროების შეფასებას, როგორცაა განათლება, ჯანდაცვა, დასაქმების შესაძლებლობები, მართლმსაჯულების სისტემა, ძალადობის დონე, ტრეფიკინგი და ქალთა ეკონომიკური დამოუკიდებლობა.

ანგარიშები არჩევნებზე დაკვირვების შედეგების შესახებ უნდა შეიცავდეს შემდეგ ინფორმაციას:

- ▶ საპარლამენტო, რეგიონულ და ადგილობრივ დონეზე არჩეულ ქალთა და მამაკაცთა რაოდენობა;

- ▶ ყოველი პოლიტიკური პარტიის მიერ არჩეულ ქალთა და მამაკაცთა რაოდენობა;
- ▶ ქალ და მამაკაც კანდიდატთა წარმატების მაჩვენებელი არჩევის თვალსაზრისით.

ამ ასპექტების ხანგრძლივი მონიტორინგი ყოველი არჩევნების განმავლობაში საშუალებას იძლევა, შევაფასოთ მიღწევები და კონკრეტული ზომის ეფექტიანობა.

ზოგმა სახელმწიფომ ზემოხსენებული ზომები ეროვნული უმცირესობების მიმართ დანერგა. გარდა ამისა, მათ საშუალება უნდა მისცენ პარტიებს, ხელი

შეუწყონ ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლობას (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი 1.2.4). სპეციალური ზომების გატარება შეიძლება განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე პირთა მიმართაც (მაგ.: შშმ პირები) (კარტერის ცენტრი 2014: 62). ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ასეთი ზომების დანერგვა სათანადოდ უნდა გაკონტროლდეს, რათა თვითონ ამ ზომებმა არ გამოიწვიოს უთანასწორობა.

დისკრიმინაციული პრაქტიკა ადგილების დაჯავშნასთან მიმართებით

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივნები, რომლებიც ბოსნია და ჰერცეგოვინას მოქალაქეები არიან, წარმოშობით ბოშა და ებრაელი, მაღალ საჯარო თანამდებობებს იკავებდნენ. ბოსნია და ჰერცეგოვინას 1995 წლის კონსტიტუცია, ბოსნიის ომთან დაკავშირებული მშვიდობიანი მოლაპარაკებების შედეგად, ითვალისწინებდა ძალაუფლების განაწილების დებულებებს, რომლებიც მიზნად ისახავდა მშვიდობის მიღწევას და პარლამენტის ზედა წარმომადგენლობით პალატაში ადგილების დაჯავშნას მხოლოდ ბოსნიელების, სერბებისა და ხორვატებისათვის. მომჩივანთა მტკიცებით, მიუხედავად იმისა, რომ საკმარისი გამოცდილება ჰქონდათ უმაღლესი არჩევითი თანამდებობის დასაკავებლად, მათ კონსტიტუციით ეზღუდებოდათ საკუთარი კანდიდატურის წამოყენება ამ თანამდებობებზე მხოლოდ და მხოლოდ ეთნიკური წარმომავლობის საფუძველით.

კანონი: სასამართლომ აღნიშნა, რომ „დისკრიმინაცია გულისხმობს მსგავს მდგომარეობაში მყოფი პირებისადმი განსხვავებულ მოპყრობას ობიექტური და გონივრული დასაბუთების გარეშე. „ობიექტური და გონივრული დასაბუთების არარსებობა“ ნიშნავს, რომ ასეთი განსხვავებული მოპყრობა არ ემსახურება „კანონიერ მიზანს“, ან „არ არსებობს პროპორციული ურთიერთმიმართება გამოყენებულ საშუალებასა და დასახულ მიზანს შორის“... ეთნიკური და რასობრივი კუთვნილება დაკავშირებული ცნებებია. ... პირის მიმართ ეთნიკური წარმომავლობის ნიშნით დისკრიმინაცია რასობრივი დისკრიმინაციის ფორმაა. ... ნებისმიერ შემთხვევაში, ასეთი სისტემა არ აკმაყოფილებს პროპორციულობის მოთხოვნას... არსებობს ძალაუფლების განაწილების მექანიზმი, რომელიც თავისთავად არ იწვევს სხვა თემების წარმომადგენელთა ამორიცხვას ... ამგვარად, სასამართლო ასკვნის, რომ მომჩივანთა უფლების შეზღუდვა - კანდიდატების სახით

ჩაერთონ ბოსნია და ჰერცეგოვინას წარმომადგენელთა პალატის არჩევნებში - არ ემყარება ობიექტურ და გონივრულ მიზეზებს“.

დასკვნა: დაირღვა No. 1 ოქმის მე-14 მუხლი (დისკრიმინაციის აკრძალვა) დარღვევა, ერთობლიობაში იმავე ოქმის მე-3 მუხლთან (თავისუფალი არჩევნების უფლება), და No. 12 ოქმის პირველი მუხლი (დისკრიმინაციის ზოგადი აკრძალვა).

წყარო: Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina (2009 წლის 22 დეკემბერი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96491#{"itemid":\["001-96491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96491#{)

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, ასეთი ზომები არ იკრძალება არადისკრიმინაციული მოპყრობის პრინციპით, თუკი არსებობს მათი დანერგვის ობიექტური და გონივრული დასაბუთება (პროპორციულობის პრინციპი) და ისინი არ ეწინააღმდეგება ადამიანის სხვა უფლებებს. ამგვარად, სპეციალური ზომები შეიძლება დაუშვებლად მიიჩნიონ, თუკი ისინი დისკრიმინაციულია.

ეს განმარტებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განჩინებაში საქმეზე Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina, 2009 წლის 22 დეკემბერი.

ე) საარჩევნო კანონმდებლობით დადგენილი პირობები

საარჩევნო კანონმდებლობა მკაფიო, არაორაზროვანი და დეტალური უნდა იყოს (თუმცა, არა ზედმეტად რთული) და არსებობდეს ნათელი და განჭვრეტადი საკანონმდებლო აქტები (OSCE/ODIHR 2003a: § 2.5; ევროპის კომისია 2008: 30). ის თანაბრად და მიუკერძოებლად უნდა ვრცელდებოდეს (ვარტერის ცენტრი 2014: 56), ამომრჩევლებსა და სხვა საარჩევნო სუბიექტებს კი გააზრებული ჰქონდეთ საარჩევნო სისტემა და მათი როლი არჩევნებში, რაც ხელს უწყობს საზოგადოების ნდობის ამაღლებას ამ პროცესების მიმართ.

ნათელი საარჩევნო კანონმდებლობა

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივანი 2000 წლის საპარლამენტო არჩევნებში იყრიდა კენჭს რუმინეთში იტალიური უმცირესობისათვის დაჯავშნილი ადგილისათვის. იგი დასახელებული იყო როგორც ერთ-ერთი ორგანიზაციის კანდიდატი, რომელიც იტალიურ უმცირესობათა ინტერესებს წარმოადგენდა და, როგორც ხმების დათვლის შემდეგ გამოვლინდა, ქვეყნის მასშტაბით 21 263 ხმა მოიპოვა. ორგანიზაციამ კანდიდატიის უნინომინალური სია 42 საარჩევნო ოლქიდან 19-ში წარადგინა. მან ეროვნულ დონეზე ყველაზე მეტი (5 624) ხმა მოიპოვა. მიუხედავად ამისა, ადგილი მისცეს ამ ორგანიზაციის სხვა კანდიდატს, რომელიც სხვა უნინომინალურ სიაში იყო დასახელებული და მხოლოდ 2 943 ხმა მოიპოვა, თუმცა ერთმანდატიან

ოლქში. საჩივარი, რომელიც მომჩივანმა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიასა და ეროვნულ სასამართლოებში წარადგინა, უარყოფილია იმ საფუძვლით, რომ ადგილები ნაწილდებოდა ორგანიზაციის სიაში შეტანილ კანდიდატთა რიგითობით.

კანონი: სასამართლომ განაცხადა, რომ საარჩევნო კანონი ნათლად არ განსაზღვრავს პროცედურას, რომელიც შეეხება პარლამენტში ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენელი ორგანიზაციებისთვის დაჯავშნილი ადგილების განაწილებას. როდესაც კანონის ტექსტი ადგენს მოთხოვნას ამომრჩევლების ხმათა უმრავლესობაზე, იგი არ აკონკრეტებს, ამას ეროვნულ დონეზე გულისხმობს, თუ ოლქისაზე. აღსანიშნავია, რომ ამ დეტალს შეიძლება გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს, როდესაც საქმე მოგებული კანდიდატის გამოვლენას ეხება. სასამართლოს განცხადებით, იმის გამო, რომ „ეროვნულ უმცირესობებთან დაკავშირებული საარჩევნო კანონმდებლობა არ იყო სავმარისად ნათელი და არ არსებობდა იმ უწყებათა მიუკერძოებლობის გარანტიები, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან მომჩივანთა საჩივრების შესწავლაზე, ირღვეოდა No. 1 ოქმის მე-3 მუხლით დადგენილი უფლებები“.

დასკვნა : დაირღვა No. 1 ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: Grosaru v. Romania (2010 წლის 2 მარტი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97617#{"itemid":\["001-97617"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97617#{)

ასეთი პირობების უქონლობა შეიძლება სასამართლო წესით გასაჩივრდეს, როგორც ეს ნაჩვენებია სასამართლოს განჩინებაში საქმეზე Grosaru v. Romania, რომელიც გამოტანილია 2010 წლის 2 მარტს.

საკანონმდებლო ცვლილებების შეტანა საარჩევნო სისტემასა ან საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენაში არ შეიძლება არჩევნებამდე წელიწადზე ნაკლებ ვადაში (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო, ნაწილი II.2.b). ეს უზრუნველყოფს დაკისრებული ფუნქციის შესრულებას ყველა საარჩევნო სუბიექტის მიერ (OSCE/ODIHR 2003a: § 2.5). გამონაკლისები დაიშვება მხოლოდ მაშინ, თუ საარჩევნო კანონმდებლობაში სერიოზული ხარვეზებია და საყოველთაო კონსენსუსი არსებობს მათ გამოსწორებაზე (იქვე; ვენეციის კომისია 2005). არჩევნებამდე მცირე ხნით ადრე ცვლილებების შეტანა დასაშვებია იმ შემთხვევაშიც, თუ დადგენილი წესის შესაბამისად, ისინი არ გავრცელდება მომავალ არჩევნებზე და ძალაში შევა მისი ჩატარების შემდეგ (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 66).

	საარჩევნო სისტემა (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OOSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
არჩევანი	<p>ყველა საარჩევნო სისტემა უნდა უზრუნველყოფდეს ხმების თანაბარ რაოდენობას და წონას თითოეული ამომრჩევლისთვის (თანასწორი საარჩევნო უფლება)</p> <p>საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენა დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი ორგანოს მიერ უნდა განხორციელდეს.</p>	საქართველო 2012, გვ. 6.
საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენა	<p>საარჩევნო ოლქების საზღვრები წინასწარ განსაზღვრული დასაშვები კრიტერიუმებით უნდა დადგინდეს დისკრიმინაციისა და მანიპულირების თავიდან ასაცილებლად.</p> <p>თანასწორი ხმის მიცემის უფლების გარანტირებისათვის, განსხვავება საარჩევნო ოლქებში ამომრჩევლთა ან კანდიდატთა რაოდენობაში საშუალოდ 10%-ს არ უნდა აღემატებოდეს. ასეთი სხვაობების თავიდან ასაცილებლად, ოლქების საზღვრები ყოველ 10 წელიწადში ერთხელ უნდა გადაისინჯოს.</p> <p>ზღვარი არ უნდა იყოს მედმეტად მაღალი, რათა არ შეიზღუდოს რომელიმე პოლიტიკური პარტიის ან ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლობის უფლება და არ გამოიწვიოს „ხმების დაკარგვა“.</p>	<p>უკრაინა 2012, გვ. 7.</p> <p>უკრაინა 2012, გვ. 7; უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 22.</p> <p>ბელარუსი 2012, გვ. 5; საქართველო 2012, გვ. 6.</p>
ზღვარი	<p>ზღვარი არ უნდა იყოს მედმეტად მაღალი, რათა არ შეიზღუდოს რომელიმე პოლიტიკური პარტიის ან ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლობის უფლება და არ გამოიწვიოს „ხმების დაკარგვა“.</p>	მოლდოვა 2014, გვ. 6, 18.

	საარჩევნო სისტემა (სტანდარტები და ვარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
	კანონის მოთხოვნები დაცული უნდა იყოს.	მოლდოვა 2015, გვ. 5.
	საკანონმდებლო ჩარხო და ცვლილებები შემუშავდეს ფართო და ინკლუზიური კონსულტაციების გზით.	სომხეთი 2013, გვ. 6; უკრაინა, ოქტ. 2014, გვ. 23.
სამართლებრივი ჩარხო	საარჩევნო კანონის ძირითად ნაწილში ცვლილებები არ უნდა შევიდეს არჩევნებამდე წელიწადზე ნაკლებ დროში (მაგ.: საარჩევნო სისტემა, საზღვრების დადგენა).	საქართველო 2012, გვ. 7; უკრაინა, ოქტ. 2014, გვ. 23; მოლდოვა 2015, გვ. 4.

2. საარჩევნო ადმინისტრაცია

სახელმწიფოს საარჩევნო ადმინისტრაცია (EA) პასუხისმგებელია არჩევნების ჩატარებაზე, ამომრჩეველთა არჩევნებში მონაწილეობასა და საარჩევნო პროცესის მიუკერძოებლობაზე. ის რამდენიმე დონიანია და წარმოდგენილია ცენტრალური საარჩევნო კომისიით (CEC) და საოლქო და საუბნო საარჩევნო კომისიებით. საარჩევნო ადმინისტრაციის ძირითად ფუნქციებში შედის ხმის მიცემის უფლების მქონე მოსახლეობის რაოდენობის დადგენა, კანდიდატთა რეგისტრაცია, ხმის მიცემის ორგანიზება, მათი დათვლა და დაჯამება. მის სხვა ფუნქციებში ერთიანდება ამომრჩეველთა განათლება, საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენა და საარჩევნო დავების გადაწყვეტა. სახელმწიფო უფლებამოსილია, თვითონ განსაზღვროს საარჩევნო ადმინისტრაციის უფლებამოსილებები და ფუნქციები.

დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობისა და სტაბილურობის საკითხები განხილულია „ა“ ქვეთავში, მმართველი საარჩევნო ორგანოები (EMB) - „ბ“ ქვეთავში, ხოლო საარჩევნო ორგანოების კარგი პრაქტიკა - ქვეთავში „გ“.

ა) საარჩევნო ადმინისტრაციის მახასიათებლები

დამოუკიდებელი საარჩევნო ადმინისტრაცია, რომელიც პროფესიონალურად და მიუკერძოებლად ფუნქციონირებს, სამართლიანი არჩევნების ძირითადი წინაპირობაა: „საარჩევნო პროცესებზე ზედამხედველობისათვის, ასევე, მისი სამართლიანად, მიუკერძოებლად და იმ კანონმდებლობის შესაბამისად ჩატარებისათვის, რომელიც თანხვდება საერთაშორისო ნორმებს, უნდა შეიქმნას დამოუკიდებელი საარჩევნო ადმინისტრაცია“ (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 20).

მიუხედავად ამისა, დამოუკიდებელი ადმინისტრაციის კრიტერიუმი არ გულისხმობს კონსტიტუციის საფუძველზე ცალკე ინსტიტუტის შექმნას არჩევნების ჩატარებასთან დაკავშირებით (International IDEA 2006: § 15-22). ევროპის საბჭოს მთელ რიგ წევრ სახელმწიფოებში ამ პროცესის მართვის ფუნქცია გადაეცემათ არსებულ ინსტიტუტებს, რომლებიც მთავრობის შემადგენლობაში არიან. „დამოუკიდებლობა“ გულისხმობს, რომ საარჩევნო ადმინისტრაცია პოლიტიკური ინტერესებისგან დამოუკიდებელი უნდა იყოს (კარტერის ცენტრი 2014: 69).

ამის მაგალითებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

საარჩევნო ადმინისტრაციის დამოუკიდებლობა (ბელარუსი)

სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშში განხილულია საარჩევნო ადმინისტრაციის სტრუქტურა და დანიშვნის პროცედურები. მისი შეფასებით, „პრეზიდენტის როლი საარჩევნო ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობის დანიშვნაში გამოწვევებს ქმნის მისი დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით. ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ამჟამინდელ თავმჯდომარეს ეს თანამდებობა 1996 წლიდან უკავია. არჩევნების მსვლელობისას იგი რეგულარულად ჩნდებოდა ტელევიზიით და მოსახლეობას თავის პოლიტიკურ მოსაზრებებს უზიარებდა საარჩევნო პროცესებსა და კანდიდატებზე, რაც კითხვებს ბადებდა კომისიის მუშაობის მიუკერძოებლობის შესახებ. ყველა პარტია და კანდიდატი, გარდა იმ კანდიდატებისა, რომლებიც პარლამენტში იყვნენ წარმოდგენილნი, უნდობლობას უცხადებდნენ საარჩევნო ადმინისტრაციას და ეჭვი შეჰქონდათ მის მიუკერძოებლობაში“.

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ ამასთან დაკავშირებით შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „მიზანშეწონილია, გადაისინჯოს პრეზიდენტის როლი საარჩევნო ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობის დანიშვნაში, რათა გაიზარდოს ნდობა კომისიის დამოუკიდებლობის მიმართ, ასევე, მის მიერ საარჩევნო კოდექსის მიუკერძოებლად გამოყენებისადმი“.

წყარო: OSCE/ODIHR სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, საპარლამენტო არჩევნები 2012, საბოლოო ანგარიში, გვ 6.

www.osce.org/odihr/98146?download=true

შესაბამისად, არჩევნების მართვის ორგანო სახელმწიფო ინსტიტუტებისგან დამოუკიდებელი უნდა იყოს, თუკი აქამდე არ უზრუნველყვიათ ადმინისტრაციული ორგანოების დამოუკიდებლობა პოლიტიკური სუბიექტებისგან (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.1.b).

საარჩევნო ადმინისტრაციის დამოუკიდებლობა კანონით უნდა იყოს გარანტირებული (ევროპის კომისია 2008: 37). გარდა ამისა, არჩევნების მართვის ორგანოებმა უნდა შეძლონ მოქმედება ყოველგვარი ზეგავლენის, ან უსაფრთხოების რისკის გარეშე (კარტერის ცენტრი 2014: 75). გაეროს ადამიანის უფლებათა საბჭოს (2012) მოსაზრებით, დამოუკიდებლობა ასევე გულისხმობს პარლამენტის მიერ ცალკე ბიუჯეტის გამოყოფას საკმარისი მოცულობით.

კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, არჩევნების მართვის ორგანო უნდა იყოს მუდმივმოქმედი (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II. 3.1.c). როდესაც საარჩევნო ორგანოები გარკვეული ხნით იქმნება არჩევნების პერიოდისათვის, ისინი დროულად უნდა ჩამოყალიბდეს, რათა ეფექტიანად განხორციელდეს შესაბამისი პროცედურები და შენარჩუნდეს საარჩევნო ციკლების განმავლობაში დაგროვებული ინსტიტუციური მეხსიერება (ევროპის კომისია 2008: 37; International IDEA 2006: § 28).

ბ) არჩევნების მართვის ორგანოების შემადგენლობა

რაც შეეხება საარჩევნო ორგანოების დაკომპლექტებას, სახელმწიფოებმა გამჭვირვალე, ემედიითი და სამართლიანი პროცედურები უნდა დანერგონ (UN 2003: მუხლი 7(1)(ა)). გარდა ამისა, „თანასწორობის უზრუნველსაყოფად, საარჩევნო ადმინისტრაციის შემადგენლობის დანიშვნის, დანიშნულების, უფლებამოსილების შეჩერებისა და გათავისუფლების კრიტერიუმები უნდა იყოს ობიექტური და გონივრული“ (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 23).

დანიშვნაზე უფლებამოსილი ორგანო შეიძლება იყოს აღმასრულებელი, სასამართლო ან საპარლამენტო ხელისუფლების ნაწილი. საარჩევნო ადმინისტრაციის დანიშვნის მეთოდი საარჩევნო კანონმდებლობით უნდა განისაზღვროს (OSCE/ ODIHR 2003b: 66). წინააღმდეგ შემთხვევაში, დანიშვნის უფლებამოსილების მქონე ორგანოებმა შეიძლება ზედმეტად დიდი გავლენა იქონიონ საარჩევნო ადმინისტრაციის შემადგენლობაზე და მიკერძოებულად უარყონ გარკვეული კანდიდატები, ან გაათავისუფლონ პირები დაკავებული თანამდებობიდან.

კარგი პრაქტიკის კოდექსი კონკრეტულ მოთხოვნებს ადგენს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის შემადგენლობასთან დაკავშირებით. ვერძოდ, მის შემადგენლობაში უნდა შედიოდეს:

- i. სასამართლო ხელისუფლების ერთი წარმომადგენელი მაინც;
- ii. პარლამენტში წარმოდგენილი პარტიების ან იმ პარტიების წევრები, რომლებმაც ამომრჩეველთა ხმების გარკვეული პროცენტი დააგროვეს; ეს პირები კვალიფიცირებულნი უნდა იყვნენ საარჩევნო საკითხებში (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.1.d).

ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წევრებს უნდა ეკრძალებოდეთ კამპანიებში მონაწილეობა და პოლიტიკური პარტიები თანასწორად იყვნენ წარმოდგენილნი (წინა არჩევნების შედეგების პროპორციულად).

ეს მოთხოვნები ასახულია OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშში აზერბაიჯანის 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

სახელმწიფოებს შეუძლიათ შესაბამისი ზომების გატარება მარგინალიზებული ჯგუფების წარმომადგენლობის გასაზრდელად საარჩევნო ადმინისტრაციაში. ასეთი სპეციალური და დროებითი ზომები მიზანშეწონილია შშმ პირებთან, ან ეროვნულ უმცირესობებთან მიმართებით (International IDEA 1996: § 6). ამავდროულად, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს თანასწორობა სხვადასხვა ჯგუფს შორის (კარტერის ცენტრი 2014: 74). იგივე პროცედურა უნდა ვრცელდებოდეს ქალთა de facto თანასწორობის მიღწევაზე (UN 1979: GR 23, § 15). საარჩევნო ადმინისტრაციის 40% მაინც არასაკმარისად წარმოდგენილი სქესის წევრებით უნდა დაკომპლექტდეს (მინისტრთა კომიტეტი 2003 ა: დანართი).

საარჩევნო ადმინისტრაციის შემადგენლობის მიუკერძოებლობა (აზერბაიჯანი)

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ დაადგინა, რომ ქვეყნის საარჩევნო ადმინისტრაციის არჩევის წესი ძირს უთხრის არჩევნებისადმი ნდობას. რადგანაც „კანონით, ყველა კომისიის თავმჯდომარეს საპარლამენტო უმრავლესობა ასახელებს, ხოლო სამდივნოების შემადგენლობა წარმოდგენილია საპარლამენტო უმცირესობისა და დამოუკიდებელი დეპუტატების მიერ. შესაბამისად, საპარლამენტო უმრავლესობა ყველა საარჩევნო კომისიაში de facto გადანაცვტილების მიმღებია“.

ამის გათვალისწინებით, სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „საარჩევნო კოდექსი უნდა გადაისინჯოს ინკლუზიური კონსულტაციების გზით, რათა ყველა დონეზე საარჩევნო კომისიების შემადგენლობა გადახალისდეს მათი მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად და საარჩევნო ადმინისტრაციისადმი ნდობის ასამაღლებლად“.

წყარო: OSCE/ODIHR სადამკვირვებლო მისია აზერბაიჯანში, 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 7.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

სახელმწიფოებმა აქტიურად უნდა შეუწყონ ხელი საარჩევნო ადმინისტრაციის დაბალანსებულ მონაწილეობას ყველა დონეზე, როგორც ეს რეკომენდებულია OSCE/ODIHR-ს სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშში აზერბაიჯანის 2010 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

არჩევნების მართვის ორგანოების წევრები უნდა იყვნენ პოლიტიკურად ნეიტრალური და არჩევნებთან დაკავშირებულ საკითხებში გათვითცნობიერებულნი, ასევე, ჰქონდეთ შესაბამისი უნარები, რათა ამ ორგანოებმა შეძლონ არჩევნების ეფექტიანად ორგანიზება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 83). საარჩევნო ადმინისტრაციის ყველა დონეზე არსებული კომისიების წევრებს სტანდარტიზებული ტრენინგი უნდა ჩაუტარდეთ. ეს გულისხმობს სასწავლო კურსს საარჩევნო პროცესებთან, საერთაშორისო ვალდებულებებსა და ადამიანის უფლებათა სტანდარტებთან დაკავშირებულ საკითხებზე.

პარტიული ინტერესებით განპირობებული ზეგავლენის თავიდან ასაცილებლად, არჩევნების მართვის ორგანოთა საქმიანობა უნდა რეგულირდებოდეს კონსტიტუციით, ან კანონზე უფრო ზემდგომი აქტებით (კარტერის ცენტრი 2014: 70). დაუშვებელია კანონმდებლობის გადასინჯვა არჩევნებამდე წელიწადზე ნაკლებ დროში (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 65-6).

დაბოლოს, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, კომისიების შემადგენლობის განსაზღვრაზე პასუხისმგებელ ორგანოებს არ უნდა ჰქონდეთ კომისიის წევრთა განვევის უფლებამოსილება, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ამ ორგანოების დამოუკიდებლობა (იქვე:

§77). არჩევნების მართვის ორგანოთა პერსონალი გონივრული ვადით უნდა ინიშნებოდეს, რაც არ აღემატება მთავრობის უფლებამოსილების ვადას. ამგვარად, მისი წევრების ხელმეორედ დანიშვნა არ არის დამოკიდებული ყოველი მთავრობის ან უმრავლესობის ინტერესებზე (ევროპის კომისია 2008: 37). გარდა ამისა, თავიდან უნდა აიცილონ ისეთი მიკერძოებული ზომების გატარება საარჩევნო ადმინისტრაციის წევრებზე ზეწოლის მოსახდენად, როგორცაა ხელფასების შემცირება, თუკი ისინი სასურველ გადაწყვეტილებებს არ მიიღებენ (International IDEA 2006: 99).

ქალთა წარმომადგენლობა საარჩევნო ადმინისტრაციაში

(აზერბაიჯანი)

აზერბაიჯანში 2010 წლის საპარლამენტო არჩევნებზე მივლინებული OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის დასკვნის შესაბამისად, ქალები არ არიან საკმარისი რაოდენობით წარმოდგენილნი საარჩევნო ადმინისტრაციის ხელმძღვანელ დონეზე, თუმცა ქვედა დონეზე მათი წარმომადგენლობა გაიზარდა.

სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „პარლამენტმა და სახელისუფლებო ორგანოებმა საჭირო პირობები უნდა შექმნან, რათა ხელი შეუწყონ ქალების დანიშვნას როგორც სახელმწიფო, ისე საარჩევნო ადმინისტრაციის მაღალ თანამდებობებზე“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, 2010 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 27.

www.osce.org/odihr/elections/azerbaijan/75073?download=true

გ) არჩევნების მართვის ორგანოთა საქმიანობის წესი

სახელმწიფოები ვალდებული არიან, უზრუნველყონ საარჩევნო პროცესის გამჭვირვალობა. ეს გულისხმობს საარჩევნო ადმინისტრაციის საქმიანობის, განსაკუთრებით კი გადაწყვეტილებების მიღებისა და კანონშემოქმედებითი პროცესების, ასევე, არჩევნების ორგანიზებასთან დაკავშირებული საოპერაციო პროცედურების გამჭვირვალობას. მაგალითად, სხვადასხვა პროცედურის განხორციელების დრო და საბოლოო ვადები უნდა გამოქვეყნდეს, რათა შესაძლებელი იყოს საარჩევნო კალენდრის განსაზღვრა. საზოგადოების სათანადოდ ინფორმირების მიზნით, არჩევნებთან დაკავშირებული ინფორმაცია უნდა გასაჯაროვდეს; გარდა ამისა, ღია უნდა იყოს საარჩევნო ადმინისტრაციის შესვდრები (და მათზე დასწრება მედიისა და პარტიების წარმომადგენლებს შეეძლოთ), ტენდერები კი საჯარო და კონკურენტული წესით ტარდებოდეს (კარტერის ცენტრი 2014: 71). გამჭვირვალობის მარეგულირებელი ძირითადი პრინციპებია ინფორმაციის მიღების უფლება და კანონის უზენაესობა, და საარჩევნო ადმინისტრაცია კანონის დაცვით უნდა მოქმედებდეს.

გარდა ამისა, აუცილებელი პირობაა საარჩევნო ადმინისტრაციის მიუკერძოებლობა, რათა გაიზარდოს საზოგადოების ნდობა მის მიმართ. მიუკერძოებლობის, ასევე, უმრავლესობასა და უმცირესობის ნაწილს შორის მაინც დებატების ხელშესაწყობად, საარჩევნო კომისიის გადანაცვეტილებები უნდა მიიღონ კონსენსუსის გზით, ან კვალიფიციური უმრავლესობის მეშვეობით (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 80).

საარჩევნო ადმინისტრაციის უფლებამოსილება უნდა აღიარონ ძირითადად საარჩევნო სუბიექტებმა (კარტერის ცენტრი 2014: 67). გარდა ამისა, კანონი უნდა ითვალისწინებდეს მუხლს, რომლის შესაბამისადაც სახელისუფლებო ორგანოებს მოეთხოვებათ საარჩევნო ადმინისტრაციის მოთხოვნათა გათვალისწინება და მათზე რეაგირება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 85).

	საარჩევნო ადმინისტრაცია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა) (საბოლოო ანგარიშები)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია
დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა	საარჩევნო ადმინისტრაცია დამოუკიდებელი უნდა იყოს პოლიტიკური ინტერესებისგან.	ბელარუსი 2012, გვ. 6; უკრაინა, 2014 წლის ოქტ. გვ. 10.
	არჩევნების მართვის ორგანოთა პერსონალს საშუალება უნდა ჰქონდეს, იმოქმედოს დაშინებისა და უსაფრთხოების რისკის გარეშე.	უკრაინა, 2014 წლის მისი, გვ. 12.
	საარჩევნო ადმინისტრაციას უნდა ჰქონდეს საკუთარი (საკმარისი მოცულობის) ბიუჯეტი და სხვა რესურსები .	მოლდოვა, 2011, გვ. 6; უკრაინა, 2014 წლის ოქტ. გვ. 9.
ფორმირება	მთავრობის როლი საარჩევნო ადმინისტრაციის ფორმირებაში უნდა შეიზღუდოს.	ბელარუსი 2012, გვ. 6.
	საარჩევნო კომისიების შემადგენლობის დანიშვნა ინკლუზიური და მიუკერძოებელი გზით უნდა განხორციელდეს.	ბელარუსი 2012, გვ. 7; ამერბაიჯანი 2013, გვ. 7.
	საარჩევნო კომისიების შემადგენლობის დანიშვნის კრიტერიუმები ნათელი და ობიექტური უნდა იყოს.	ბელარუსი 2012, გვ. 7.
	არჩევნების მართვის ორგანოთა წევრები არ უნდა იყრიდნენ კენჭს კანდიდატების სახით.	მოლდოვა 2011, გვ. 6.

	საარჩევნო ადმინისტრაცია (სტანდარტები და ვარგი პრაქტიკა) (საბოლოო ანგარიშები)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია
ფორმირება	შეიძლება გათვალისწინდეს სპეციალური ზომები აარჩევნო კომისიებში ქალთა წარმომადგენლობის გასამრღველად. საარჩევნო კომისიების წევრებისთვის განკუთვნილი ტრენინგი ყველა კომისიის წევრს უნდა ჩაუტარდეს.	ამერბაიჯანი 2013, გვ. 8. ბელარუსი 2012, გვ. 7.
ფუნქციონირება	საარჩევნო კომისიები გამჭვირვალედ უნდა მუშაობდნენ, კერძოდ, მუხვდრები იყოს ღია, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი კი - ინკლუზიური. ყველა გადაწყვეტილება დროულად უნდა გასაჯაროვდეს. საარჩევნო კომისიების წევრები ინფორმაციასა და მასალებს დროულად უნდა იღებდნენ.	უკრაინა 2014 წლის; ოქტ. გვ. 9. ბელარუსი 2012, გვ. 7; ამერბაიჯანი 2013, გვ. 7. ამერბაიჯანი 2013, გვ. 7; მოლდოვა 2015, გვ. 6.

3. ამომრჩევლთა განათლება

თავისუფალი ხმის მიცემის უფლება უზრუნველყოფს ამომრჩეველთა მიერ აზრის თავისუფლად ფორმირებისა და გამოხატვის თავისუფლებას. ამ კონტექსტში განათლება საშუალებას აძლევს ამომრჩევლებს, მიიღონ ინფორმაცია არჩევნებთან დაკავშირებულ პროცესებზე, შესაბამის გადანყვეტილებასთან ერთად. ინფორმაციის მიწოდება ხელს უწყობს არა მხოლოდ ამომრჩეველთა ცნობიერების ამაღლებას, არამედ მათი ნდობის გაზრდასაც მთლიანი საარჩევნო პროცესის მიმართ და ინფორმირებული არჩევანის გაკეთებას. ამომრჩეველთა განათლების შეფასებაზე მიმართული კამპანიების ჩატარება უაღრესად მნიშვნელოვანია, რადგანაც ხელს უწყობს ისეთი პოტენციური პრობლემების გამოვლენას, რომლებიც შეიძლება გამოიკვეთოს ამომრჩეველთა რეგისტრაციის პროცესში, ან უშუალოდ არჩევნების დღეს.

„ა“ ქვეთავში განხილულია ამომრჩეველთა განათლებასთან, ასევე, სამიზნე ჯგუფებსა და განათლების მიწოდებაზე პასუხისმგებელ მხარეებთან დაკავშირებული ასპექტები, „ბ“ ქვეთავში კი - განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ჯგუფებზე მიმართული ღონისძიებები.

ა) შინაარსი, სამიზნე ჯგუფები და განათლების მიწოდებაზე პასუხისმგებელი მხარეები

ამომრჩეველთა განათლება გულისხმობს მიუკერძოებელი საბაზისო ინფორმაციის მიწოდებას არჩევნებთან დაკავშირებულ ისეთ საკითხებზე, როგორცაა რეგისტრაციის ლოგისტიკა, ამომრჩეველთა სიები და კენჭისყრაში მონაწილე კანდიდატები (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.1.b), უშუალოდ ხმის მიცემის პროცესი და საზოგადოების განათლება უფრო ფართო საკითხებზე. ამომრჩეველთა განათლება ხელს უნდა უწყობდეს მოქალაქეთა ცნობიერების ამაღლებას მათი დემოკრატიული უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების შესახებ (კარტერის ცენტრი 2014: 96), ასევე, კანონის უზენაესობის დამკვიდრებასაც, და არ უნდა იყოს დისკრიმინაციული. ამომრჩეველთა განათლების პროცესი უნდა მოიცავდეს ინფორმაციის მიწოდებას საყოველთაო, თანასწორი და ფარული ხმის მიცემის პრინციპებზე, ასევე, ამ უფლებათა დაცვის ეფექტიან საშუალებებზე (იქვე: 99). ისინი წინასწარ უნდა იყვნენ ინფორმირებულნი ამ უფლებების შესახებ, თუმცა ეს ინფორმაცია ამომრჩეველს უნდა მიეწოდოს არჩევნების დღესაც და მის შემდეგაც, უფლებების დარღვევაზე ინფორმაცია კი უნდა წარედგინოს წინასწარ, არჩევნების დღემდე (იქვე: 98).

ამომრჩეველთა განათლება მოიცავს ცნობიერების ამაღლებაზე მიმართულ კამპანიებს, ტრენინგებს და სხვა საინფორმაციო ღონისძიებებს. ამგვარი პროგრამები შეიძლება განხორციელდეს

სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი საინფორმაციო მედიის, ანდა სხვა საშუალებების გამოყენებით. კარგი პრაქტიკის ფარგლებში დამკვიდრებული გამოცდილების შესაბამისად, ქვეყნებში, სადაც მედიასაშუალებები სახელმწიფოს მფლობელობაშია, სწორედ მათი გამოყენებით ზრუნავენ ამომრჩეველთა განათლებაზე. არჩევნები ისეთი სახით უნდა დაიგეგმოს, რომ საკმარისი დრო დაეთმოს ამომრჩეველთა განათლებაზე მიმართული პროგრამების განხორციელებას (OHCHR 1994: 75). საგანმანათლებლო მასალები დროულად უნდა გავრცელდეს.

ინფორმაცია საზოგადოების ყველა ჯგუფისთვის უნდა იყოს ხელმისაწვდომი და მთლიანი ელექტორატის საჭიროებებს ეხმიანებოდეს (კარტერის ცენტრი 2014: 96, 98); ამასთანავე, განსაკუთრებულად მიემართებოდეს იმ ჯგუფებს, რომლებიც ნაკლები აქტიურობით გამოირჩეოდნენ წინა არჩევნების განმავლობაში, ასევე, იმ ამომრჩევლებს, რომლებიც პირველად მონაწილეობენ არჩევნებში.

კარგი პრაქტიკის კოდექსში ასახულია სახელისუფლებო სტრუქტურების გარკვეული პოზიტიური ვალდებულებები ამომრჩეველთა ინფორმირებასთან დაკავშირებით (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.1.b.). რადგან ძირითადი პასუხისმგებლობა საარჩევნო ადმინისტრაციას ეკისრება არჩევნების ჩატარებაზე და მას შესაბამისი გამოცდილება და ცოდნა აქვს ამ სფეროში, ამომრჩეველთა განათლებაზეც ის უნდა იყოს პასუხისმგებელი. ეს განსაკუთრებით მიზანშეწონილია განვითარებადი დემოკრატიის ქვეყნებში, რადგანაც ხელს უწყობს ამომრჩეველთა ნდობის ამაღლებას საარჩევნო ადმინისტრაციის მიუკერძოებლობისადმი და უზრუნველყოფს ამ პროგრამების დაფინანსებას მთავრობის მიერ (International IDEA 2006: § 107). თუ საარჩევნო ადმინისტრაცია არ არის მუდმივმოქმედი, შესაბამისი ზომები უნდა გატარდეს არჩევნების სფეროში არსებული ინსტიტუციური მეხსიერების შესანარჩუნებლად. ამავედროულად, ამომრჩეველთა განათლებაზე მხოლოდ საარჩევნო ადმინისტრაცია არ უნდა იყოს პასუხისმგებელი. სახელმწიფოებმა ნება უნდა დართონ პოლიტიკურ პარტიებსა და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს, რომ შესაბამისი ზომები გაატარონ ამ სფეროში (იქვე: § 108).

ბ) ზომები განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე პირებისათვის

შესაბამისი ღონისძიებები უნდა გატარდეს ქალებსა და მამაკაცებს შორის de facto თანასწორობის უზრუნველსაყოფად - მაგალითად, კამპანიების ჩატარების გზით, რომლებიც ორიენტირებული იქნება ქალების საჭიროებებსა და ინდივიდუალური ხმის მიცემის უფლებაზე (კარტერის ცენტრი 2014: 102). ასეთი ზომები არ უნდა აღიქმებოდეს დისკრიმინაციულად.

გარდა ამისა, საჭიროა სპეციალური პროგრამების განხორციელება, რომლებიც ხელს შეუწყობს თანასწორ მოპყრობას შშმ პირების მიმართ. ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციის მიწოდება და მისი მაქსიმალური ხელმისაწვდომობა, და ამ მიზნით შესთავაზოს სხვადასხვა ალტერნატიული ფორმატი გონივრულ ფარგლებში, სამართლებრივი რეგულაციების, პროპორციულობის პრინციპისა და რეალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით. ამგვარი „პოზიტიური ზომები უნდა გატარდეს ისეთი დაბრკოლებების გადასაღებად, როგორცაა უნიგნურობა, ენობრივი ბარიერები, სიღარიბე ან გადაადგილების შეზღუდული შესაძლებლობები, რაც ადამიანებს ხელს უშლის ხმის მიცემის უფლების ეფექტიანად განხორციელებაში“ (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 12). გარდა ამისა, ეს ინფორმაცია, არჩევნების ჩატარების ადგილთან ერთად, ხელმისაწვდომი უნდა იყოს შშმ პირებისათვის (UN 2006: მუხლი 9) და ადვილად და გასაგებად იკითხებოდეს.

ტერიტორიებზე, რომლებიც მჭიდროდაა დასახლებული ეროვნული უმცირესობებით, ამომრჩეველთა განათლებაზე მიმართული პროგრამები ამ უმცირესობათა ენებზე უნდა მომზადდეს და განხორციელდეს (OSCE/ODIHR 2003b: 97).

საქართველოში 2013 წელს ჩატარებული საპრეზიდენტო არჩევნები კარგი პრაქტიკის მაგალითია შშმ პირებსა და ეროვნულ უმცირესობებთან მიმართებით, რომელიც შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს.

ეროვნული უმცირესობებისა და შშმ პირების განათლებაზე მიმართული კამპანიები (საქართველო)

საარჩევნო დამკვირვებელთა დასკვნის შესაბამისად, „ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ ეროვნული უმცირესობებისა და ქვსტების ენებზე მომზადებული საინფორმაციო კამპანია, რომელიც სხვადასხვა საარჩევნო ასპექტთან დაკავშირებულ გზავნილებს შეიცავდა, გადაიცა საზოგადოებრივი და კერძო არხებით, მათ შორის, სატელევიზიო მაუწყებლობით“.

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა ისიც, რომ „მოცემული არჩევნების ფარგლებში ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ეთნიკური უმცირესობების საკითხებზე სპეციალური სამუშაო ჯგუფი ჩამოაყალიბა, ასევე, მოაწყო შეხვედრები მათ წარმომადგენლებთან და ვიზიტები ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში. კომისიამ სამოქალაქო ინტეგრაციის ხელშესაწყობად და ეროვნულ უმცირესობათა საარჩევნო პროცესებში მონაწილეობის გასაზრდელად გრანტები გამოყო; ეთნიკური უმცირესობების საკითხებზე მომუშავე რამდენიმე არასამთავრობო ორგანიზაციასთან თანამშრომლობით, უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში მათთვის გასაგებ ენაზე ჩაატარა ტრენინგები, ცნობიერების ამაღლებაზე მიმართული კამპანიები და ამომრჩეველთა საგანმანათლებლო პროექტები. მან არჩევნებთან დაკავშირებული მასალებიც მოამზადა როგორც სახელმწიფო (ქართულ), აგრეთვე სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე. ცენტრალური საარჩევნო კომისიის ვებგვერდზე ინფორმაცია აფხაზურ ენაზეც გავრცელდა. საარჩევნო პერიოდში ცენტრალური

საარჩევნო კომისიის ცხელი ხაზი მუშაობდა ეთნიკურ უმცირესობათა ენებზეც.“

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია საქართველოში, 2013 წლის არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ 7, 19.

www.osce.org/odihr/elections/110301?download=true

აღმოსავლეთ უკრაინაში 2014 წლის თებერვლიდან მიმდინარე კონფლიქტმა კიდევ ერთხელ გამოკვეთა ამომრჩეველთა განათლებასა და იძულებით გადაადგილებულ პირთა ცნობიერების ამაღლებაზე მიმართული კამპანიების მნიშვნელობა.

ევროპული საარჩევნო მემკვიდრეობის პრინციპების გათვალისწინებით, ამომრჩეველთა განათლება მორგებული უნდა იყოს იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსაკუთრებულ საჭიროებებზე. ეს ხაზგასმულია უკრაინის 2014 წლის ვადამდელ საპარლამენტო არჩევნებზე მივლინებული OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიშში.

იძულებით გადაადგილებულ პირთა განსაკუთრებულ საჭიროებებზე მიმართული საინფორმაციო კამპანია

(უკრაინა)

7 ოქტომბერს (არჩევნებამდე 19 დღით ადრე) უკრაინის ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ცვლილებები შეიტანა საარჩევნო კანონში და გამარტივებული პროცედურა დანერგა, რომელიც უფლებას აძლევდა ამომრჩევლებს, დროებით სხვა საცხოვრებელი მისამართით მიეღოთ მონაწილეობა არჩევნებში. ეს ზომა მიზნად ისახავდა იძულებით გადაადგილებულ პირთა ჩართვას არჩევნებში.

მისიის შეფასებით, „მთლიანობაში, 2014 წლის მისიის საპრეზიდენტო არჩევნების მსგავსად, ამომრჩეველთა ინფორმირებასა და განათლებაზე მიმართული ზომები არ იყო საკმარისი. ეროვნული მათემატიკა, პრაქტიკულად, არ უთმობდა დროს ამომრჩეველთა განათლებაზე მიმართულ გადაცემებსა და მასალებს. მთელი ქვეყნის მასშტაბით იძულებით გადაადგილებულ პირთა ინფორმირებასა და განათლებაზე გამიზნული კამპანიის ჩატარება ინფორმაციის მინოდების გამარტივებული პროცედურის შესახებ, ხელს შეუწყობდა მათ აქტიურ დარეგისტრირებას და მონაწილეობას არჩევნებში“.

ზემოხსენებულ დასკვნებზე დაყრდნობით, მისიამ შეიმუშავა რეკომენდაცია, რომლის შესაბამისადაც „მომავალი არჩევნების განმავლობაში ყურადღება უნდა გამახვილდეს ამომრჩეველთა ინფორმირებისა და განათლების ეფექტიანი სტრატეგიის შემუშავებაზე, ასევე, საინფორმაციო კამპანიის ჩატარებაზე, რომელიც იძულებით გადაადგილებული პირების ცნობიერების ამაღლებაზე იქნება მიმართული“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, 2014 წლის ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ 13.

www.osce.org/odihr/elections/ukraine/132556?download=true

	ამომრჩეველთა განათლება (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა) (საბოლოო ანგარიშები)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია
შინაარსი, სამიზნე ჯგუფები, საშუალებები	ხელისუფლებამ საბაზისო ინფორმაცია უნდა მიაწოდოს ამომრჩევლებს არჩევნების თაობაზე და უფრო ფართო სამოქალაქო განათლების პროგრამები განახორციელოს.	მოლდოვა 2011, გვ. 7; მოლდოვა 2014, გვ. 7, 27; უკრაინა, 2014 წლის ოქტ. გვ. 13.
	ხელისუფლებამ უნდა გაასაჯაროს ცნობები კანდიდატებთან დაკავშირებით და ამომრჩევლებს მიაწოდოს ინფორმაცია სივებისა და კანდიდატთა პოზიციის შესახებ .	მოლდოვა 2011, გვ. 9; უკრაინა 2012, გვ. 8; მოლდოვა 2014, გვ. 12; მოლდოვა 2015, გვ. 10.
პროვაიდერები	ამომრჩეველთა განათლება უნდა იყოს გენდერული თანასწორობისა და ეროვნული უმცირესობების საჭიროებებზე მიმართული, ეფექტიანი და მისაღები.	მოლდოვა 2011, გვ. 21, 26; სომხეთი 2012, გვ. 21.
პროვაიდერები	ამომრჩეველთა განათლებაზე პასუხისმგებლობა ეკისრება საარჩევნო ადმინისტრაციას, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს, პოლიტიკურ პარტიებს, კანდიდატებს და ა.შ.	მოლდოვა 2014, გვ. 7.
სუბიალიური ზომები	იმ ტერიტორიებზე რომლებიც მჭიდროდაა დასახლებული ეთნიკური უმცირესობებით, ასეთი პროგრამები ეთნიკური უმცირესობების ენაზე უნდა მომზადდეს და განხორციელდეს.	უკრაინა 2012, გვ. 23, 37; საქართველო 2013, გვ. 19.
	ამომრჩეველთა განათლება უნდა ითვალისწინებდეს შშმ პირების საჭიროებებს.	საქართველო 2013, გვ. 7.

4. ამომრჩეველთა რეგისტრაცია

საყოველთაო საარჩევნო უფლების პრინციპი მოითხოვს, საარჩევნო პროცესი მაქსიმალურად ინკლუზიური გზით იყოს ორგანიზებული. როგორც წესი, მხოლოდ რეგისტრირებულ პირებს აქვთ ხმის მიცემის უფლება. შესაბამისად, ამომრჩეველთა ეფექტიანი რეგისტრაცია უაღრესად მნიშვნელოვანია, რათა შეძლებისდაგვარად ბევრ ადამიანს ჰქონდეს ხმის მიცემის უფლება. მიუხედავად ამისა, უნდა არსებობდეს გარკვეული დამცავი მექანიზმები ხმის მიცემის უფლების ბოროტად გამოყენების შემთხვევათა აღმოსაფხვრელად (მაგ.: ხმის მიცემა საარჩევნო უფლების მქონე პირთა მიერ, ან ხმის მრავალჯერ მიცემა).

ამომრჩეველთა რეგისტრაცია მოიცავს როგორც ხმის მიცემის უფლების მინიჭებას, ისე გარკვეული შეზღუდვების დაკისრებას ამ უფლებაზე; ასევე, რეგისტრაციის პროცესს, ამომრჩეველთა რეესტრს და სპეციალური საჭიროებების მქონე პირებთან მიმართებით გასატარებელ ღონისძიებებს.

ა) ხმის მიცემის უფლება

‘საარჩევნო უფლების მქონე პირად მიჩნევის სამართლებრივი კრიტერიუმები განსაზღვრავს ძირითად სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებას - ხმის მიცემისა და მთავრობის არჩევის უფლებას. მიუხედავად იმისა, რომ ეს უფლება აღიარებულია ადამიანის ხელშეუვალ უფლებად, ის არ არის აბსოლუტური (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 10). საერთაშორისო სამართლის პრაქტიკულად ყველა ინსტრუმენტი ითვალისწინებს გარკვეულ გამონაკლისებს. მიუხედავად ამისა, ეს შეზღუდვები არ შეიძლება იყოს მიკერძოებული, ამასთანავე, უნდა არსებობდეს კანონიერი მიზანი და დაიცვან პროპორციულობის პრინციპი. ამგვარად, შეზღუდვები უნდა იყოს ობიექტური და გონივრული (OHCHR 1966: მუხლი 25; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 10). საერთაშორისო სამართლის ინსტრუმენტები ადგენენ, რომ შეზღუდვასთან დაკავშირებულ გარემოებებსა და მოცულობას უნდა ითვალისწინებდეს სახელმწიფოს ძირითადი კანონმდებლობა.

კარგი პრაქტიკის კოდექსი სასარგებლო სახელმძღვანელო პრინციპებს ადგენს შეზღუდვებთან დაკავშირებით:

- ▶ მინიმალური ასაკის მოთხოვნა (სრულწლოვანება, მაგრამ არაუგვიანეს 25 წლისა);
- ▶ მოქალაქეობის მოთხოვნა, თუმცა, რეკომენდებულია, ქვეყანაში გარკვეული დროის განმავლობაში ცხოვრების შემდეგ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებსაც მიენიჭოთ ადგილობრივ არჩევნებში ხმის მიცემის უფლება;

- ▶ შესაძლოა განისაზღვროს მოთხოვნა მუდმივ საცხოვრებელზე - ანუ მაქსიმალური ვადა იყოს 6 თვე (მისი გაგრძელება დასაშვებია მხოლოდ ეროვნული უმცირესობების დასაცავად);
- ▶ მუდმივი საცხოვრებლის მოთხოვნა ქვეყნის მოქალაქეებისთვის დასაშვებია მხოლოდ ადგილობრივი და რეგიონული არჩევნების შემთხვევაში;
- ▶ სახელმწიფოები უფლებამოსილნი არიან, ხმის მიცემის ნება დართონ ქვეყნის ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ ამომრჩევლებს;
- ▶ ამომრჩევლები შეიძლება მეორე მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით დარეგისტრირდნენ, თუკი რეგულარულად ცხოვრობენ ასეთ ადგილას და დაკავშირებული არიან მასთან (მაგ.: იხდიან გადასახადებს).

დაუშვებელი შემლუდვის მაგალითი, რომელიც, სასამართლოს აზრით, არ ეფუძნებოდა ობიექტურ და გონივრულ მიზეზებს, ასახულია გადაწყვეტილებაში საქმეზე Aziz v. Cyprus, რომელიც სასამართლომ 2004 წლის 22 ივნისს მიიღო (იხ.: ქვემოთ).

ხმის მიცემის უფლება პირს შეიძლება ჩამოერთვას ფსიქიკური ქმედუნარიანობის, ან სისხლის სამართლის დანაშაულში მსჯავრდების შემთხვევაში (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.1.1.d.iv). უფლების ამ საფუძვლით შემლუდვა კანონით უნდა იყოს გათვალისწინებული, პროპორციულობის დაცვით, და ამის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღოს სასამართლომ (იქვე: განმარტებითი მოხსენება, § 6.d). ფსიქიკური ქმედუნარიანობა თავისთავად არ წარმოადგენს საფუძველს ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევისათვის, რადგანაც შშმ პირებსაც უნდა შეეძლოთ სხვა მოქალაქეების მსგავსად თავისი ნების გამოხატვა (UN 2006: მუხლი 29(a)). სისხლის სამართლის დანაშაულში მსჯავრდების შემთხვევაში, პირისთვის საარჩევნო უფლების ჩამორთმევა დიდი ხნის წინათ ჩადენილი პოლიტიკური დანაშაულის ან ლაღატის გამო, შეიძლება ჩაითვალოს დარღვევად (International IDEA 2014a: 167). მთლიანობაში, ხმის მიცემის უფლების შემლუდვა ან ჩამორთმევა გამონაკლისი ზომის სახით უნდა გამოიყენონ, რათა მოსახლეობა მაქსიმალურად ჩაერთოს არჩევნებში.

დასაშვები გამონაკლისები

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივანი კვიპროსელია და ცხოვრობდა კვიპროსის იმ ნაწილში, რომელსაც მთავრობა აკონტროლებდა. მან მიმართა შინაგან საქმეთა სამინისტროს და ითხოვა დარეგისტრირება, რათა ხმა მიეცა 2001 წლის საპარლამენტო არჩევნებში. სამინისტრომ უარი უთხრა იმ საფუძვლით, რომ კვიპროსის კონსტიტუციის შესაბამისად, დაუშვებელი იყო თურქულ-კვიპროსული თემის წარმომადგენელთა რეგისტრირება ბერძნულ-კვიპროსული თემის საარჩევნო სიაში. მომჩივნის მიერ უზენაეს

სასამართლოში წარდგენილი საჩივარი უარყოფილი იქნა და მან ვერ მიიღო მონაწილეობა არჩევნებში.

კანონი: სასამართლომ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს გააჩნიათ თავისუფლების ფართო არე საპარლამენტო არჩევნებთან დაკავშირებული წესების დადგენის თვალსაზრისით, მაგრამ ეს წესები გამართლებული უნდა იყოს გონივრული და ობიექტური საფუძვლებით. გასაჩივრებული განსხვავებული მოპყრობა განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ მომჩივანი თურქულ-კვიპროსული წარმომავლობის გახლდათ, თუმცა ეს არ იყო გამართლებული გონივრული და ობიექტური საფუძვლებით, განსაკუთრებით, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მომჩივანს ყველა საპარლამენტო არჩევნებში ხმის მიცემის უფლება ეზღუდებოდა, როგორც თურქული წარმომავლობის კვიპროსელს, „მაშინ, როდესაც იგი ქვეყნის მოქალაქე გახლდათ და ყოველთვის კვიპროსში ცხოვრობდა“.

დასკვნა: დაირღვა კონვენციის მე-14 მუხლი (დისკრიმინაციის აკრძალვა), ერთობლიობაში N1 ოქმის მე-3 მუხლთან (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: Aziz v. Cyprus (2004 წლის 22 ივნისი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61834#{"itemid":\["001-61834"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61834#{)

მსჯავრდებული პატიმრებისთვის ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევის პირობები სასამართლომ განიხილა ორ გადანყვეტილებაში - საქმეებზე: Hirst v. the United Kingdom (No. 2), 2005 წლის 6 ოქტომბერი, და Scoppola v. Italy (No. 3), 2012 წლის 22 მაისი.

პატიმრებისთვის ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევა (სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, გაერთიანებული სამეფო).

ფაქტები: მომჩივანს, რომელსაც უვადო პატიმრობა მიესაჯა მკვლელობისათვის, ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, დაკავების პერიოდში ჩამოერთვა ხმის მიცემის უფლება, რაც, კანონით, ვრცელდება მსჯავრდებულ პირებზე, რომლებსაც საპატიმრო სასჯელი მიესაჯათ. 2004 წელს იგი ციხიდან პირობით ვადამდე გაათავისუფლეს. მომჩივანი ამტკიცებდა, რომ რაკი მსჯავრდებული პატიმარი იყო, მასზე გავრცელდა ხმის მიცემის უფლების ბლანკეტური აკრძალვა.

კანონი: სასამართლომ დაადგინა: მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს მიხედულების ფართო ფარგლები გააჩნია პირთა გარკვეული კატეგორიისათვის ხმის მიცემის უფლების გასაუქმებლად, ასეთი ზომები კანონიერ მიზანს უნდა ემსახურებოდეს და დაცული იყოს პროპორციულობის პრინციპი. მართალია, დასაშვები კანონიერი მიზეზების დიაპაზონი ფართოა, მაგრამ პროპორციულობის უზრუნველსაყოფად უნდა გაითვალისწინონ პირის ქცევა და ყოველი ცალკეული საქმის გარემოებები. ეს სასამართლომ უნდა შეაფასოს მიკერძოებულობის თავიდან ასაცილებლად. სასამართლოს დასკვნით, „ყველა პატიმარზე ბლანკეტური აკრძალვის ავტომატური გავრცელება - პატიმრისთვის მისჯილი ვადის ხანგრძლივობისა და

დანაშაულის სიმძიმის მიუხედავად - არის ზოგადი, ავტომატური და განურჩეველი აკრძალვა“.

დასკვნა: დაირღვა N1 ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: Hirst v. the United Kingdom (No. 2) (2005 წლის 6 ოქტ.).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442#{“itemid”:\[“001-70442”\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442#{“itemid”:[“001-70442”]})

პატიმრებისთვის ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევა (სასამართლოს პრეცედენტული სასამართალი, იტალია)

ფაქტები: მომჩივანს უვადო პატიმრობა მიესაჯა მკვლელობის, მისი მცდელობის, ოჯახის წევრებისადმი არასათანადო მოპყრობისა და ცეცხლსასროლი იარაღის უკანონო ფლობის გამო. იტალიის კანონმდებლობით, უვადო პატიმრობის შემთხვევაში მას სამუდამოდ აკრძალვებოდა ხმის მიცემის უფლება. საკასაციო სასამართლომ უარყო მისი საჩივარი და მიუთითა, რომ 5 წელზე მეტი საპატიმრო სასჯელისა და უვადო პატიმრობის შემთხვევაში პირს მუდმივად ეკრძალებოდა ხმის მიცემის უფლება (5 წელზე ნაკლები ვადით თავისუფლების აღკვეთისას კი ეს უფლება მხოლოდ 5 წლით ჩამოერთმეოდა).

კანონი: სასამართლოს მეორე პალატამ 2011 წლის 18 იანვარს მიღებული გადაწყვეტილებით დაადგინა, რომ მომჩივნისათვის ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევა „იყო ზოგადი, ავტომატური და განურჩეველი“ და მიუთითა თავის გადაწყვეტილებაზე ჰირსტის საქმესთან მიმართებით.

დასკვნა: დაირღვა N1 ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

პროცესი: იტალიის მთავრობამ ითხოვა, საქმე დიდ პალატას გადასცემოდა განსახილველად.

კანონი: სასამართლომ დაასკვნა, რომ „იტალიაში არ იყო გათვალისწინებული ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევა მსუბუქი დანაშაულების, ასევე, შედარებით მძიმე დანაშაულების შემთხვევაში, რომლებისთვისაც საპატიმრო სასჯელად განსაზღვრულია 3 წელი ან მეტი.“ სასამართლომ აღნიშნა, რომ „იტალიის კანონმდებლობით მსჯავრდებულ პირს, რომელსაც სამუდამოდ ჩამოერთვა ხმის მიცემის უფლება, შეიძლება ის აღუდგეს. მსჯავრდებულს 3-წლიანი ვადის მოხდის შემდეგ შეუძლია წარადგინოს თხოვნა რეაბილიტაციის თაობაზე... გარდა ამისა, სასჯელი შეიძლება შემსუბუქდეს და პირი ვადამდე გათავისუფლდეს... სასამართლოს აზრით, ეს იმაზე მიუთითებს, რომ იტალიის სისტემა არ არის ზედმეტად ხისტია“.

სასამართლომ დაადგინა, რომ „ამ საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით, მომჩივნის ხმის მიცემის უფლებაზე დაკისრებული შეზღუდვა არ აფერხებდა ადამიანის თავისუფალ არჩევანს და ნების გამოხატვას საკანონმდებლო ხელისუფლების დანიშვნის კონტექსტში, ამასთანავე, უზრუნველყოფილი იყო საარჩევნო პროცედურების ეფექტიანობა, რომლის მიზანია, ხალხის ნების გამოხატვის ხელშეწყობა საყოველთაო საარჩევნო უფლების

გამოყენების გზით... შესაბამისად, მთავრობას არ გადაუჭარბებია ამ სფეროში მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფარგლებისთვის“.

დასკვნა: დაირღვა N1 ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: Scoppola v. Italy (No. 3) (2012 წლის 22 მაისი)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["908352"\],"itemid":\["001-111044"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

ბ) რეგისტრაციის პროცედურა და ამომრჩეველთა რეესტრი

ამომრჩეველთა რეესტრის შედგენა საარჩევნო უფლების კრიტერიუმთა განსაზღვრის ნაწილია. სახელმწიფოები თავისუფალი შეფასების ფარგლებით სარგებლობენ ამომრჩეველთა რეგისტრაციის სისტემისა და კრიტერიუმების განსაზღვრისას. ამავდროულად, რეგისტრაციის პროცესი არჩევნების ერთ-ერთ უმთავრესი მხარეა და გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ამ პროცესის საკვანძო ასპექტების ნათლად დარეგულირებას ძირითადი კანონმდებლობით (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.2.a).

ამ საკითხებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიში მოლდოვაში 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

ამომრჩეველთა რეგისტრაცია უნდა იყოს ინკლუზიური, ზუსტი, გამჭვირვალე, მონაცემები უნდა ახლდებოდეს და ხმის მიცემისა და მონაცემთა კონფიდენციალობის პრინციპები დაკუთვნი იყოს (International IDEA 2014a: 179). ადგილობრივი ან ცენტრალური ხელისუფლება და საარჩევნო ადმინისტრაცია პასუხისმგებელია მემობსენებული გარანტიების უზრუნველყოფაზე (იქვე: 180).

კარგი პრაქტიკის კოდექსი ამომრჩეველთა რეესტრის წარმოებასთან დაკავშირებით ადგენს, რომ რეესტრები მუდმივმოქმედი უნდა იყოს და რეგულარულად ახლდებოდეს (წელიწადში ერთხელ მაინც).

ახალი ცენტრალიზებული ამომრჩეველთა რეესტრი (მოლდოვა)

მოლდოვაში ამომრჩეველთა რეესტრი წარსულში უაღრესად დეცენტრალიზებული იყო. საჯარო ადმინისტრაცია აღრიცხვას და რეესტრს ადგილობრივ დონეზე აწარმოებდა. 2014 წელს ქვეყანამ რეესტრის რეფორმა წამოიწყო, რაც მიზნად ისახავდა ცენტრალიზებული ელექტრონული სისტემის დანერგვას სახელმწიფოებთან ამომრჩეველთა სახელმწიფო რეესტრი (SRV). როგორც OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, ამომრჩეველთა სახელმწიფო რეესტრი საშუალებას რეესტრის მონაცემებს ეყრდნობოდა, რომლის მართვამაც პასუხისმგებელი იყო საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და კომუნიკაციების სამინისტრო, ამომრჩეველთა სახელმწიფო რეესტრის მართვის ფუნქცია კი ცენტრალურ

საარჩევნო კომისიას დაეკისრა. მოლდოველი რესპონდენტების აზრით, ასეთი სისტემა უაღრესად არათანმიმდევრულია და პრობლემებს ქმნის.

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ დაასკვნა, რომ სისტემა არ რეგულირდება ეფექტიანად და ხელისუფლება არ ასაჯაროებს საკმარის ინფორმაციას ამომრჩეველთა სახელმწიფო რეესტრთან დაკავშირებულ საოპერაციო პროცედურებზე. დამკვირვებელთა რეკომენდაციის თანახმად, „ამომრჩეველთა სახელმწიფო რეესტრთან მიმართებით, მიზანშეწონილია შემუშავდეს უფრო თანმიმდევრული მარეგულირებელი ჩარჩო, რომელიც, სხვა ასპექტებთან ერთად, უნდა მოიცავდეს ინფორმაციის გაცვლის ნათელ მექანიზმებს SRV-სა და შესაბამის სახელმწიფო რეესტრებს (განსაკუთრებით, სამოქალაქო და მოსახლეობის რეესტრებს) შორის, სისტემა კი კონტროლდებოდეს საზოგადოების მხრიდან“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ 8.

www.osce.org/odihr/elections/moldova/144196?download=true

თუ ამომრჩევლებს რეგისტრაცია მოეთხოვებათ, მათ ამის გაცემა უნდა შეეძლოს შედარებით ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.1.2). ეს მიზნად ისახავს რაც შეიძლება მეტი ამომრჩევლის რეგისტრირებას. გარდა ამისა, საარჩევნო უფლების მქონე პირებს არ უნდა შეეზღუდოს რეგისტრირების შესაძლებლობა (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, §11). მაგალითად, სახელმწიფოებმა შეიძლება გააატარონ ზომები საზღვარგარეთ მყოფი ამომრჩევლების რეგისტრაციის ხელშესაწყობად (კარტერის ცენტრი 2014: 87), ან ნება დართონ ამომრჩევლებს, რომ დაბრუნებისთანავე დარეგისტრირდნენ. ასევე, უნდა შეიძლებოდეს დამატებითი რეესტრის შექმნა იმ პირებისათვის, რომლებსაც რეესტრაციიდან არჩევნებამდე პერიოდში მიენიჭათ საარჩევნო უფლება ან შეიცვალეს მისამართი. ხაზგასასმელია, რომ სხვა მიზეზებით დამატებითი სიების დანერგვა არ იყოს ნებადართული. ზოგადად, საარჩევნო უბნებს არ უნდა ჰქონდეთ ამომრჩეველთა რეგისტრაციის უფლება, რათა თავიდან აიცილონ რამდენჯერმე რეგისტრირება. რეგისტრაცია არჩევნების დღესთან შეძლებისდაგვარად მიახლოებულ თარიღში უნდა დასრულდეს (International IDEA 2014a: 168); არჩევნების დღეს ამომრჩეველთა რეგისტრირება საარჩევნო უბნებზე დაუშვებელია (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.1.2.iv).

ამომრჩეველთა რეესტრის შექმნის მაგალითს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში აზერბაიჯანში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

ამომრჩეველთა რეესტრის შექმნის პროცესი (აზერბაიჯანი)

აზერბაიჯანში ამომრჩეველთა რეესტრს ცენტრალური საარჩევნო კომისია ანარმობს. არჩევნებამდე საარჩევნო ადმინისტრაცია ამომრჩეველთა სიებს გადასინჯავს კარდაკარ გადამონმების გზით, რის შემდეგაც ისინი შეიძლება შესწორდეს. აღსანიშნავია, რომ ეს პროცესი არ არის სათანადოდ დარეგულირებული პირველადი კანონმდებლობით ან ადმინისტრაციული რეგულაციებით.

OSCE/ODIHR-ის დამკვირვებელთა რეკომენდაციის შესაბამისად, ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ „ამომწერავი ინსტრუქციები უნდა შეიმუშაოს ამომრჩეველთა სიების გადამონმებასა და განახლებასთან დაკავშირებული ყველა პროცედურული და საოპერაციო ასპექტის დასარეგულირებლად, ასევე, ფუნქციებისა და პასუხისმგებლობების მკაფიოდ გასამიჯნად“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, აზერბაიჯანის 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 26.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

რეესტრში უზუსტობები გამოწვეულია არასწორი ჩანაწერებით, ან საარჩევნო უფლების მქონე პირის სიაში შეუტანლობით (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 7.v). შესაბამისად, რეესტრები უნდა გასაჯაროვდეს, რათა ამომრჩეველს შეეძლოს თავისი მონაცემების, ან იმის გადამონმება, არის თუ არა სიაში. დაურეგისტრირებელ ამომრჩეველებს რეესტრში დამატების უფლება უნდა ჰქონდეთ. შესაბამისად, ამომრჩეველთა სიები დროულად უნდა გამოქვეყნდეს, რათა არჩევნების დღემდე წინასწარ შევიდეს ცვლილებები, დაზუსტდეს მისამართები და დაემატოს ამომრჩეველები. ეს დაჩქარებული ადმინისტრაციული პროცედურით (რომელიც სასამართლო კონტროლს დაექვემდებარება) ან სასამართლო წესით უნდა განხორციელდეს (იქვე: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.1.2.iv). იგი ხელს უწყობს საარჩევნო უფლების არმქონე პირების მიერ ხმის მიცემის შემთხვევათა აღმოფხვრას. კანონი უნდა ადგენდეს, ვის აქვს უფლება, მოითხოვოს ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა ან ინფორმაციის ამოღება, ასევე, რომელ დოკუმენტებშია ეს შესაძლებელი (International IDEA 2014a: 180).

მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს საყოველთაოდ აღიარებული ცალკე საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც ამომრჩეველთა რეგისტრაციასთან დაკავშირებით გამჭვირვალობის მოთხოვნებს ადგენს, სხვა ხელშეკრულებებში არსებული მოთხოვნები თანაბრად ვრცელდება როგორც რეგისტრაციაზე, ასევე არჩევნებთან დაკავშირებულ სხვა პროცესებზე. ამომრჩეველთა რეესტრი შეიცავს პირადულ, სენსიტიურ ინფორმაციას და საყოველთაო და რეგიონული შეთანხმებების შესაბამისად, სახელმწიფოებს ეკისრებათ მათი დაცვის ვალდებულება (UN 2003: მუხლი 10; ევროპის საბჭო 1985a: მუხლი 5). პრაქტიკაში კანონმდებლობა უნდა არეგულირებდეს

პერსონალურ მონაცემთა შეგროვებას და ყველას ჰქონდეს უფლება, გაიგოს, რა სახის ინფორმაციას აგროვებს სახელმწიფო და რა მიზნით (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 16, § 10). გარდა ამისა, მონაცემები უნდა გამოიყენონ მხოლოდ იმისთვის, რა მიზნითაც შეაგროვეს და შეინახეს; ისინი უნდა იყოს მუსტი და არ მოითხოვებოდეს იმაზე მეტი ინფორმაცია, ვიდრე საჭიროა საარჩევნო უფლების მქონე პირად მიჩნევისათვის. (ევროპის საბჭო 1985a: მუხლი 5). სახელმწიფოებმა უნდა დააკონკრეტონ, ამომრჩევლებთან დაკავშირებული რომელი ინფორმაცია გასაჯაროვდება ამომრჩეველთა რეესტრში (International IDEA 2014a: 181).

გ) ზომები განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე პირებისათვის

სახელმძღვანელო პრინციპები ხმის მიცემის უფლების შემზღვევებთან დაკავშირებით გულისხმობს დისკრიმინაციული მოპყრობის თავიდან აცილებას. კონვენციის მე-14 მუხლი ცალსახად კრძალავს დისკრიმინაციას „სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნის მიხედვით“. გარდა ამისა, ფიზიკური უნარშემზღვეულობა ან ნივთიერებისა და განათლების დონე არ უნდა გახდეს დისკრიმინაციის საფუძველი (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 10).

ქალებთან დაკავშირებით, გაეროს ქალთა პოლიტიკური უფლებების შესახებ კონვენციის მე-2 მუხლი ადგენს: „ქალები შეიძლება არჩეული იქნენ მამაკაცების თანასწორი პირობებით, რაიმე დისკრიმინაციის გარეშე, ეროვნული კანონმდებლობით დადგენილ ყველა დანესებულებაში, რომლებიც საჯარო არჩევნებს მოითხოვს“. ქალთა რეგისტრირება შეიძლება შეიზღუდოს სოციალური, კულტურული, რელიგიური ან სამართლებრივი მიზეზებით. მაგალითად, ბავშვზე ზრუნვის ვალდებულების გამო ქალები შეიძლება ვერ მივიდნენ დასარეგისტრირებლად, გათხოვებასთან დაკავშირებით გვარის შეცვლამ შესაძლოა ასევე შეაფერხოს მათი რეგისტრაცია (OSCE/ODIHR 2004: 25). სახელმწიფოებს უფლება აქვთ, გაატარონ სპეციალური ზომები, რომლებიც უზრუნველყოფს ქალთა ხმის მიცემის უფლების განხორციელებას, მათ რეგისტრირებას და არჩევნებში მონაწილეობას; დაუშვებელია ამ თვალსაზრისით დისკრიმინაციული დამოკიდებულება.

იმ ტერიტორიებზე, სადაც ეროვნული უმცირესობები არიან წარმოდგენილნი, სარეგისტრაციო ფორმები და ინსტრუქციები მათ ენებზე უნდა მომზადდეს (ეუთო 1999: რეკომენდაცია No. 7). მეორე მხრივ, ამომრჩევლები არ არიან ვალდებული, გაამჟღავნონ, რომ ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლები არიან (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.4.C).

სარეგისტრაციო პუნქტები და მასალები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს შპმ პირებისათვის (UN 2006: მუხლი 29(a)(i)). შესაძლებელია შესაბამისი ტექნოლოგიების გამოყენება, რომლებიც ამ პირებს დახმარებას გაუწევენ ამომრჩეველთა რეესტრში შესვლასა და საკუთარი მონაცემების გადამონმებაში.

რაც შეეხება იძულებით გადაადგილებულ პირებს, ამ თემას სულ უფრო მეტი სამართლებრივი დოკუმენტი ეძღვნება, რომელთა მიხედვითაც ასეთ პირებს რეგისტრაციისა და ხმის მიცემის უფლება უნდა მიენიჭოთ. გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები ადგენს, რომ „დაუშვებელია იძულებით გადაადგილებულ პირთა დისკრიმინაცია და მათი უფლებების შეზღუდვა იმ საფუძვლით, რომ ქვეყნის ტერიტორიის ფარგლებში იძულებით გადაადგილებულნი არიან“ (OHCHR 2004: პრინციპი 1.1). კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, იძულებით გადაადგილებულ პირებს უფლება უნდა ჰქონდეთ, თავიანთი ყოფილი ადგილსაცხოვრებელი დაასახელონ ოფიციალურ მისამართად. ამავდროულად აღსანიშნავია, რომ მათი ხმის მიცემის უფლება ხშირად იზღუდება, რადგანაც არ გააჩნიათ საიდენტიფიკაციო დოკუმენტები და არ არიან რეგისტრირებულნი იმ ტერიტორიაზე, სადაც გადასახლდნენ.

იგივე პრობლემები არსებობს ბოშური წარმოშობის ადამიანებთან მიმართებით. გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა თავის ანგარიშში ალბანეთში მცხოვრები ბოშების შესახებ რეკომენდაცია მისცა სახელმწიფოს, მათთვის პირადობის მონმობები გაცეცა, რათა ხმის მიცემის შესაძლებლობა ჰქონოდათ. ამომრჩეველთა ანგარიშები მიზნად უნდა ისახავდეს იმ მიზეზების დადგენას, თუ რატომ იზღუდება ხმის მიცემის უფლება კონკრეტულ შემთხვევებში.

რაც შეეხება სამხედრო პერსონალს, კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, მათ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით უნდა მისცენ ხმა, როდესაც ეს შესაძლებელია (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი 1.3.2.xi). სხვა შემთხვევაში, სამხედრო მოსამსახურეები იმ საარჩევნო უბანზე უნდა დარეგისტრირდნენ, რომელიც ყველაზე ახლოს მდებარეობს მათ სამუშაო ადგილთან.

	ამომრჩეველთა რეგისტრაცია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა) (საბოლოო ანგარიშები)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია
ხმის უფლება	საკოველთაო საარჩევნო უფლების უზრუნველსაყოფად, ფსიქიკური შეზღუდულობის მქონე პირებს ავტომატურად არ უნდა შეეზღუდოთ ხმის მიცემის უფლება. მხოლოდ მძიმე დანაშაულში მსჯავრდება შეიძლება გახდეს ამ უფლების ჩამორთმევის საფუძველი. ეს დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით.	ბელარუსი 2012, გვ. 7. უკრაინა 2012, გვ. 6. მოლდოვა 2014, გვ. 6. მოლდოვა 2015, გვ. 7.
ამომრჩეველთა რეგისტრაცია და რეესტრი	ამომრჩეველთა რეესტრები უნდა იყოს მუსტი, სრული და რეგულარულად ახლდებოდეს.	მოლდოვა 2015, გვ. 8.
	ხმის მიცემის უფლების მქონე პირებს საკმარისი დრო უნდა მიეცეთ რეგისტრაციისათვის.	საქართველო 2012, გვ. 10.
	უნდა შეიქმნას ამომრჩეველთა ცენტრალური რეესტრი, რამდენჯერმე რეგისტრაციის შემთხვევათა აღმოსაფხვრელად.	ბელარუსი 2012, გვ. 8.
	ამომრჩეველთა რეესტრში დროულად უნდა შევიდეს ცვლილებები, რომლებიც უკავშირდება ხმის უფლების ჩამორთმევას და ჩატარდეს შესაბამისი საინფორმაციო კამპანიები.	საქართველო 2013, გვ. 7.
	სამოქალაქო და საარჩევნო რეესტრს შორის უნდა არსებობდეს მონაცემთა გაცვლის მექანიზმი.	მოლდოვა 2014, გვ. 8.
	ახლად შექმნილი ამომრჩეველთა რეესტრი არჩევნების დღემდე უნდა შემოწმდეს.	მოლდოვა 2014, გვ. 8.

	<p>ამომრჩეველთა რეგისტრაცია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა) (საბოლოო ანგარიშები)</p>	<p>OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია</p>
<p>ამომრჩეველთა რეგისტრაცია და რეესტრი</p>	<p>ამომრჩეველთა რამდენჯერმე რეგისტრაციის თავიდან ასაცილებლად, რეესტრზე მუშაობა არჩევნების დღემდე უნდა დასრულდეს.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 8; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 8; მოლდოვა 2014, გვ. 9.</p>
	<p>ამომრჩეველთა სიები, მათ შორის, ინფორმაცია დამატებულ და სიიდან ამოღებულ ამომრჩევლებზე უნდა გამოქვეყნდეს და ხელმისაწვდომი იყოს საზოგადოებისათვის.</p>	<p>აგერბაიჯანი 2013, გვ. 9; უკრაინა, 214 წ. მაისი გვ. 13; მოლდოვა, გვ. 9.</p>
	<p>პირადი მონაცემების გამჟღავნების პრაქტიკა კანონით უნდა გაინეროს და საკმარისად იყოს დაცული.</p>	<p>მოლდოვა 2014, გვ. 8; მოლდოვა 2015, გვ. 9.</p>
	<p>ინფორმაციის ჩასწორებასა და გასაჩივრებასთან დაკავშირებით დროულად უნდა მიიღონ სასამართლო გადაწყვეტილებები.</p>	<p>უკრაინა 2012, გვ. 13.</p>
<p>განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ჯგუფები</p>	<p>ამომრჩეველთა სიები და სხვა მასალები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს უმცირესობათა ენებზეც.</p>	<p>საქართველო 2012, გვ. 23.</p>
	<p>იძულებით გადაადგილებულ პირებს არ უნდა შეეზღუდოთ ხმის მიცემის ან რეგისტრაციის უფლება.</p>	<p>საქართველო 2012, გვ. 10.</p>
	<p>პირადობის მონმობები უნდა გაიცეს ბოშებზე, რათ მათ რეგისტრაცია გაიარონ.</p>	<p>მოლდოვა 2011, გვ. 21; უკრაინა, 2014 წ. მაისი, გვ. 21.</p>

5. კანდიდატთა რეგისტრაცია

კანდიდატები, პოლიტიკური პარტიები და კოალიციები ამომრჩეველთა აზრს და მათ პოლიტიკურ მოსაზრებებს წარმოაჩვენენ. ამ სუბიექტების საარჩევნო კამპანიაში მონაწილეობის წინაპირობაა მათი რეგისტრირება. დემოკრატიის პირობებში წარმომადგენლობითი არჩევანის უზრუნველსაყოფად, კანდიდატთა მაქსიმალურად დიდი რაოდენობა უნდა მონაწილეობდეს არჩევნებში, არსებული შეზღუდვების გათვალისწინებით.

შემდეგი ქვეთავი შეეხება არჩევნებში კენჭისყრას და შესაბამის შეზღუდვებს; რეგისტრაციის პროცედურას; განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე და არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფების მიერ წამოყენებული კანდიდატების მონაწილეობას არჩევნებში.

ა) არჩევნებში კენჭისყრის უფლება

საყოველთაო საარჩევნო უფლების პრინციპის შესაბამისად, ყოველ მოქალაქეს აქვს უფლება, თავისი კანდიდატურა წამოაყენოს არჩევნებზე. მიუხედავად ამისა, ეს არ არის აბსოლუტური უფლება - მასზე შეიძლება გავრცელდეს გარკვეული შეზღუდვები, რომლებიც ობიექტურ და გონივრულ კრიტერიუმებს უნდა ეფუძნებოდეს და კანონით იყოს გათვალისწინებული (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 4). შეზღუდვები გაუმართლებლად არ უნდა აფერხებდეს პირის არჩევნებში მონაწილეობას კანდიდატის სახით, რათა მოხდეს არჩევით ორგანოებში არანარმომადგენლობითი ელიტის დომინირების პრევენცია (ევროპის საბჭო 1985b). ამავდროულად, ეს შეზღუდვები შეიძლება უფრო მკაცრი იყოს, ვიდრე საარჩევნო უფლების განსაზღვრის შემთხვევაში და კვალიფიცირდეს, „გონივრულ“ და „არაგონივრულ“ შეზღუდვებად. გარდა ამისა, შესაძლებელია პირს ჩამოერთვას კენჭისყრის უფლება.

ვენეციის კომისია (2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.1.1) ძირითადი „გონივრული“ შეზღუდვების ჩამონათვალს განსაზღვრავს, კერძოდ:

- ასაკი: ხმის მიცემის უფლება პირს უნდა მიენიჭოს არაუგვიანეს სრულწლოვანების ასაკის მიღწევისა; ასაკობრივი ზღვარი შეიძლება უფრო მაღალი იყოს, მაგრამ არ უნდა აღემატებოდეს 25 წელს - გარდა გარკვეული გამონაკლისებისა, როდესაც ზოგიერთი თანამდებობისთვის დადგენილია საარჩევნო ასაკი (მაგ.: პარლამენტის ზედა პალატის წევრი, სახელმწიფო მეთაური) - რათა თავიდან აიცილონ ახალგაზრდების დისკრიმინაცია.
- მოქალაქეობა: ადგილობრივ არჩევნებში მონაწილეობის უფლება შეიძლება მიენიჭოს უცხო ქვეყნის მოქალაქეს, რომელიც 5 წლის განმავლობაში ცხოვრობს ქვეყანაში (ლეგალურად და მუდმივად) (ევროპის საბჭო 1997: მუხლი 6(1)); საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქვეყნის მოქალაქეებს ასევე უნდა ჰქონდეთ კენჭისყრის უფლება.

- მუდმივი საცხოვრებლის მოთხოვნა: მოქალაქეებს მოთხოვნა ქვეყანაში გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ცხოვრებაზე შეიძლება წაუყენონ მხოლოდ ადგილობრივი ან რეგიონული არჩევნების შემთხვევაში. ის არ უნდა ითვალისწინებდეს მოთხოვნას ნ თვეზე მეტი ვადით ცხოვრებაზე.

ასეთი შეზღუდვების მაგალითებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში საქართველოში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

ძირითადი შეზღუდვები ვენჭისყრის უფლებასთან მიმართებით (საქართველო)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად, ქვეყნის ყველა მოქალაქეს, რომელმაც მიაღწია 35 წლის ასაკს და საქართველოში ცხოვრობდა არჩევნებამდე, სულ ცოტა, 5 წლის განმავლობაში, აქვს ქვეყნის პრეზიდენტად არჩევის უფლება. ქვეყანაში ცხოვრების ეს მოთხოვნები არაპროპორციულია და არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს“. შესაბამისად, მისიამ საქართველოს წარუდგინა რეკომენდაცია, რომ „საპრეზიდენტო კანდიდატობასთან დაკავშირებით ქვეყანაში ცხოვრების ეს მოთხოვნები ზედმეტად შემზღუდველია და სასურველია მათი გადახედვა და შემცირება“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, საქართველოს 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, გვ. 8.

www.osce.org/odihr/elections/110301?download=true

დასაშვები შეზღუდვის კიდევ ერთი მაგალითია უფლებამოსილების ვადის შეზღუდვა (ადგილობრივი თვითმმართველობების ევროპული ქარტია, § 67). გარდა ამისა, შეიძლება არსებობდეს გარკვეული გარემოებები, რომელთა გამოც ჰირი ვერ მიიჩნევა შესაბამისად თანამდებობაზე კანდიდატად დასახელებისათვის, რადგანაც ზოგიერთი სახელმწიფო თანამდებობა მოითხოვს მიუკერძოებლობის ვალდებულებას (მაგ.: მოსამართლეები, პროკურორები, პოლიციის ოფიცრები, საარჩევნო კომისიების წევრები, საგადასახადო ადმინისტრაცია ან შეიარაღებული ძალების ხელმძღვანელობა). კანდიდატებს, რომლებსაც ასეთი თანამდებობები უკავიათ, შეიძლება გადადგომა მოსთხოვონ საარჩევნო კამპანიაში მათი კანდიდატურების დასახელებამდე, რათა თავიდან აიცილონ ინტერესთა კონფლიქტი (იქვე: § 55-66).

„არაგონივრული“ შეზღუდვების მაგალითებს მიეკუთვნება პოლიტიკური ან სხვა მოსაზრებების, პარტიული კუთვნილების, წიგნიერების, განათლების, ქონებრივი მდგომარეობის ნიშნით დაწესებული (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 10) ან ეკონომიკურ გარემოებებსა (OHCHR 1994: 65) და თანამდებობაზე ყოფნასთან დაკავშირებული შეზღუდვები, თუ კონკრეტული თანამდებობა არ წარმოქმნის ინტერესთა კონფლიქტს (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 16).

არჩევის უფლება შეიძლება შეჩერდეს. კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, ასეთი შეზღუდვების პირობებს კანონი უნდა ითვალისწინებდეს, პროპორციულობის პრინციპის დაცვით. პოლიტიკური უფლებების ჩამორთმევის ნებისმიერი შემთხვევა უნდა ეფუძნებოდეს პირის ფსიქიკურ შეზღუდულობას, ან ნასამართლეობას მძიმე სისხლის სამართლის დანაშაულისთვის; ეს უფლება უნდა ჩამოერთვას მხოლოდ სასმართლო გადაწყვეტილებით. აღსანიშნავია, რომ კანდიდატად კენჭისყრის უფლების ჩამორთმევის პირობები შეიძლება ხმის მიცემის უფლების ჩამორთმევაზე ნაკლებად მკაცრი იყოს (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 6.d).

ბ) კანდიდატთა რეგისტრაციის პროცედურა და სიები

კანდიდატთა რეგისტრაცია საარჩევნო ადმინისტრაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა და იგი ვალდებულია, ყველა კანდიდატის მიმართ მიუკერძოებელი და სამართლიანი იყოს (International IDEA 2006: 74, 151).

კანდიდატები შეიძლება იყვნენ პოლიტიკური პარტიები, პარტიათა ან ცალკეულ პირთა კოალიციები და დამოუკიდებელი პირები. პოლიტიკურ პარტიებს ავტომატურად უნდა შეეძლოთ საარჩევნო კამპანიაში მონაწილეობა, რაკი დარეგისტრირებულნი არიან. ასეთ შემთხვევაში, საარჩევნო დამკვირვებლებისთვის საინტერესოა მოთხოვნები პარტიის ფორმირებასთან დაკავშირებით (იქვე: 192). ეს მოთხოვნები არ უნდა იყოს ისეთი მკაცრი, რომ შეზღუდოს გაერთიანების თავისუფლება. გარდა ამისა, სახელმწიფო ყველა პარტიას თანასწორად უნდა ეპყრობოდეს, მათი იდეოლოგიური პოზიციის მიუხედავად (International IDEA 2014a: 192), და ამ პარტიებს შეეძლოთ საკუთარი კანდიდატების დასახელება. ნებისმიერ შემთხვევაში, რეგისტრაციის მოთხოვნა არ უნდა გამოიყენებოდეს იმგვარად, რომ შეიზღუდოს მთავრობისთვის მიუღებელ პოლიტიკურ გაერთიანებათა უფლებები, და კანონი ყოველგვარი დისკრიმინაციისა და მიკერძოების გარეშე უნდა გავრცელდეს (კარტერის ცენტრი 2014: 109, 111). კერძო პირებს შეუძლიათ დამოუკიდებელი ან არაასოცირებული კანდიდატების სახით მონაწილეობა. პოლიტიკური პარტიებისა და დამოუკიდებელი კანდიდატებისადმი მოთხოვნები ერთნაირი უნდა იყოს, რათა ისინი არ აღმოჩნდნენ არასახარბიელო მდგომარეობაში (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 17). სახელმწიფოებმა შეიძლება უფრო გაამარტივონ დამოუკიდებელ კანდიდატთა რეგისტრაცია. რეგისტრირების შემთხვევაში, არ შეიძლება რომელიმე მათგანის ჩაყენება არასახარბიელო მდგომარეობაში, მხოლოდ იმის გამო, რომ იგი კანდიდატია (იქვე: § 15).

რეგისტრაცია ნათლად უნდა რეგულირდებოდეს პროცესის დაწყებამდე განსაზღვრული წესებით, ასევე, მკაფიოდ იყოს დადგენილი და გასაჯაროებული რეგისტრაციის დაწყების დრო, ადგილი და გადამოწმების წესი. პროცესი უნდა იყოს ინკლუზიური და გამჭვირვალე; კანდიდატებს საკმარისი დრო მიეცეთ რეგისტრაციისთვის და საჭირო

ინფორმაცია მიწოდებულია რეგისტრაციის ვადების თაობაზე (International IDEA 2014a: 192).

დეპოზიტის მოთხოვნა

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივანს სურდა, 2002 წლის საპარლამენტო არჩევნებში ეყარა კენჭი. ადგილობრივმა საარჩევნო კომისიამ მას უარი უთხრა რეგისტრირებაზე იმ საფუძვლით, რომ არ შეიტანა დაახლოებით 160 ევროს ოდენობის დეპოზიტი. მომჩივანი ამტკიცებდა, რომ არ შეეძლო ამ თანხის გადახდა, რადგანაც მისი წლიური შემოსავალი, დაახლოებით, 140 ევროს ეკვივალენტს შეადგენდა. ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ძალაში დატოვა ადგილობრივი საარჩევნო კომისიის გადაწყვეტილება და მის მიერ უზენაეს სასამართლოში წარდგენილი საჩივარი უარყო.

კანონი: სასამართლომ აღნიშნა, რომ რიგი ევროპული სახელმწიფოების კანონმდებლობა ანებსება გარკვეულ მოთხოვნებს, რათა არ დაეშვა ზოგიერთი კანდიდატის კენჭისყრა. სახელმწიფოთა ნაწილი ჩართული იყო საარჩევნო კამპანიებში მონაწილეობასთან დაკავშირებული ხარჯების დაფარვაში, კანდიდატებს შორის თანასწორობის უზრუნველსაყოფად. შესაბამისად, სასამართლომ დაასკვნა, რომ კანონი „ლევტიმურ მიზანს ისახავდა, რადგან მოთხოვნებს ადგენდა სათანადო და ქმედითი წარმომადგენლობის უზრუნველსაყოფად... სერიოზული კანდიდატების დასარეგისტრირებლად და სახელმწიფო სახსრების არაეფექტიანი ხარჯვის თავიდან ასარიდებლად“. მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „იმ პერიოდში დადგენილი გარანტიის მოცულობა გულდასმით შეისწავლეს ეროვნულმა კანონმდებლობამ და სასამართლომ“ და დადგინდა, რომ იგი ევროპაში ყველაზე დაბალი იყო. შესაბამისად, „ვერ ჩაითვლებოდა, რომ გარანტიის მოთხოვნა იყო არაპროპორციული ან ისეთი, რომ დაუძლეველად მიიჩნეოდა ან ფინანსურ ბარიერებს ქმნიდა“ არჩევნებში მონაწილეობისათვის.

დასკვნა: არ დარღვეულა N1 ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: Sukhovetsky v. Ukraine (2006 წლის 28 მარტი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72893#{"itemid":\["001-72893"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72893#{)

კანდიდატთა რეგისტრაციისათვის, ასევე, მათი შესაფერისობის და იმის დასადგენად, რომ საკმარისი ამომრჩეველი უჭერს მხარს, შეიძლება განისაზღვროს ისეთი დამატებითი მოთხოვნები, როგორცაა სავალდებულო დეპოზიტის შეტანა, ან ხელმოწერების მინიმალური რაოდენობის შეგროვება (გეოგრაფიული არეალის განსაზღვრით, ან მის გარეშე) (იქვე: 193). დეპოზიტთან დაკავშირებით შეიძლება დაწესდეს კიდევ ერთი მოთხოვნა - მისი ანაზღაურება, თუ კანდიდატი გარკვეულ ქულებზე მეტს დააგროვებს (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I. 1.3.vi).

საქმეში Sukhovetsky v. Ukraine (2006 წლის 28 მარტი) სასამართლო ფინანსური დეპოზიტის მოცულობების საკითხს განიხილავს.

კანდიდატს შეიძლება მოეთხოვოს ხელმოწერების მინიმალური რაოდენობის შეგროვებაც. მიუხედავად ამისა, ეს რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს კონკრეტულ საარჩევნო ოლქში ამომრჩეველთა რაოდენობის 1%-ს (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.1.3.ii) და ამომრჩევლებს უფლება ჰქონდეთ, 1-ზე მეტი კანდიდატის მხარდაჭერა გამოხატონ ხელმოწერის გზით (კარტერის ცენტრი 2014: 113). ხელმოწერათა დადასტურების პროცედურა განსაკუთრებით სენსიტიური საკითხია. ზოგადად, ყველა ხელმოწერა უნდა გადამოწმდეს. თუ შეგროვდება საჭირო რაოდენობის ავთენტური ხელმოწერები, დანარჩენების შემოწმება საჭირო არ არის (International IDEA 2014a: 193). ხელმოწერათა შემოწმების პროცედურაზე პასუხისმგებელია ადმინისტრაციული ან სასამართლო ორგანო და ის საარჩევნო კამპანიის დაწყებამდე უნდა დასრულდეს, რათა ყველა კანდიდატს თანასწორი შანსები ჰქონდეს. მთელი პროცესი უნდა კონტროლდებოდეს პარტიის ან კანდიდატის წარმომადგენლისა და საარჩევნო დამკვირვებლების მხრიდან.

რეგისტრაციაზე უარის თქმა ობიექტურ კრიტერიუმებს უნდა ეფუძნებოდეს; ამასთან დაკავშირებული ინფორმაცია და მიზეზები კი დაუყოვნებლივ გასაჯაროვდეს. უარის თქმამდე კანდიდატს უნდა მიეცეს უმნიშვნელო შეცდომების გამოსწორების უფლება.

ამაზე მიუთითებს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიში უკრაინაში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

რეგისტრაციაზე უარის თქმა უმნიშვნელო შეცდომების გამო

(უკრაინა)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „ცენტრალური საარჩევნო კომისია კანდიდატის დასახელებასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ დოკუმენტს, რომელიც კანონის მოთხოვნების შესაბამისად არ იყო შევსებული, დაუშვებლად მიიჩნევდა და ყველა კანდიდატს, რომლებმაც სრულყოფილად არ წარადგინეს დოკუმენტაცია, უარი ეთქვა რეგისტრაციაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ცენტრალური საარჩევნო კომისია ვალდებულია, დაიცვას მოქალაქეთა საარჩევნო უფლებები, მან არ მიაწოდა ინფორმაცია კანდიდატებს დოკუმენტაციაში არსებული შეცდომებისა და არასრულყოფილად წარდგენილი ინფორმაციის შესახებ, რის შედეგადაც მათ არ მიეცათ ხარვეზების გამოსწორების საშუალება. მთლიანობაში 441 კანდიდატი ვერ დარეგისტრირდა, რაც ძირითადად იმით იყო გამოწვეული, რომ მათ არ წარადგინეს საჭირო დოკუმენტაცია. ბევრ კანდიდატს უმნიშვნელო შეცდომების გამო ეთქვა უარი რეგისტრაციაზე, რაც ეწინააღმდეგება OSCE-ის მიერ 1990 წელს მიღებული კოპენჰაგენის დოკუმენტის 24-ე პარაგრაფის მოთხოვნებს“.

სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „უნდა დაინერგოს მეტყობინების ეფექტიანი მექანიზმები, რათა საარჩევნო ადმინისტრაციამ პოტენციურ კანდიდატებს მიაწოდოს ინფორმაცია შეცდომებით ან არასრულყოფილად წარდგენილი დოკუმენტაციის შესახებ და მისცეს მათი გამოსწორების საშუალება“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, უკრაინის 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ 14.

www.osce.org/odihr/elections/98578?download=true

რეგისტრაციაზე უარის თქმის შემთხვევაში, უნდა არსებობდეს ეფექტიანი საშუალება ამ გადაწყვეტილების სასამართლო წესით გასაჩივრებისათვის (OHCHR 1994: § 107). საჩივრები მოკლე ვადებში უნდა განიხილონ, რათა მომჩივანს არჩევნების დღემდე ჰქონდეს შეცდომების გასწორების საშუალება, თუკი გადაწყვეტილება მის სასარგებლოდ მიიღება (International IDEA 2014a: 193). მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს საბოლოო ვადა, რისი შემდეგაც კანდიდატები ვეღარ წარადგენენ საჩივრებს.

თავისუფალი საარჩევნო უფლების პრინციპის შესაბამისად, სახელმწიფოებს ეკისრებათ ვალდებულება, ამომრჩევლებს მიაწოდონ ინფორმაცია კანდიდატებისა და საარჩევნო სიების თაობაზე (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.1.b). კანდიდატთა სიები რეგისტრაციის პროცესის დასრულების შემდეგ უნდა გასაჯაროვდეს და არჩევნების დღეს საარჩევნო უბნებზე გამოიკრას.

გ) არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფების მიერ დასახელებული კანდიდატები

არჩევნებში კენჭისყრის უფლება ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე უნდა იყოს უზრუნველყოფილი (OSCE 1990a: § 7.5). სახელმწიფოებმა შეიძლება სპეციალური ზომები გაატარონ, რათა ტრადიციულად არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფები უფრო აქტიურად ჩაერთონ არჩევნებში.

ქალებისთვის გარანტირებულია ყველა საჯარო თანამდებობაზე არჩევნის უფლება - კონვენციის მე-14 მუხლი კრძალავს ნებისმიერ დისკრიმინაციას სქესის ნიშნით. სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალში ეს აკრძალვა განმარტებულია საქმეზე Staatkundig Gereformeerde Partij v. the Netherlands, 2012 წლის 10 ივლისი (იხ.: ქვემოთ).

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი თავის რეკომენდაციაში Rec(2003)3 აღიარებს, რომ არჩევნებში ქალთა თანასწორი მონაწილეობა „პოლიტიკური და საჯარო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ადამიანის უფლებათა სრული რეალიზაციის მნიშვნელოვანი ასპექტია... და, ამავდროულად, დემოკრატიული საზოგადოების უკეთესი ფუნქციონირების აუცილებელი წინაპირობაც“. საპარლამენტო ასამბლეის 1899 (2010) რეკომენდაციის შესაბამისად, ქალთა დაბალანსებული და სამართლიანი წარმომადგენლობის უზრუნველსაყოფად, სახელმწიფომ შეიძლება დანერგოს ისეთი სპეციალური ზომები, როგორცაა კვოტები; ასევე, ქალი და მამაკაცი

კანდიდატების მონაცვლეობით დასახელება სიის მონინავე პოზიციებზე, ან მაჟორიტარული სისტემის პირობებში ვალდებულების დაკისრება, რომ ერთი და იმავე პარტიის სიაში ქალი და მამაკაცი კანდიდატები თანასწორად იყვნენ წარმოდგენილნი (იხ.: ვენეციის კომისია 2006a).

ქალი კანდიდატების შესაფერისობა

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივანი არის ჰოლანდიური გაერთიანება, რომელიც ფუნქციონირებს პოლიტიკური პარტიის სახით, სახელწოდებით „რეფორმისტული პროტესტანტული პარტია“. ეს გახლავთ კონფესიური პოლიტიკური პარტია, რომელიც ეფუძნება პრინციპს „ღვთის შეუცდომელი სიტყვა ბიბლიის მიხედვით“ და, პარტიის მრწამსით, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე ვრცელდება. მისივე აზრით, მართალია, ყველა ადამიანი თანაბრად ღირებულია, როგორც ღვთის შვილი, მაგრამ საჭიროა გარკვეული განსხვავებების აღიარება ნიჭის, უნარების და საზოგადოებაში მათი როლისა თუ ადგილის მიხედვით. ნათელია, რომ ქალები არ ჩამოუვარდებიან მამაკაცებს, მაგრამ მათ არ უნდა ჰქონდეთ საჯარო თანამდებობების დაკავების უფლება. ჰოლანდიის უზენაესმა სასამართლომ, 2010 წლის გადაწყვეტილებით, ძალაში დატოვა ქვემდგომი ინსტანციის გადაწყვეტილება და დაადგინა, რომ სახელმწიფო ვალდებულია, შესაბამისი ზომები გაატაროს ქალებისათვის არჩევნებში კენჭისყრის უფლების უზრუნველსაყოფად. ამ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, პარტიამ სასამართლოში წარადგინა საჩივარი მის მიმართ კონვენციის მე-9 (რწმენის თავისუფლება), მე-10 (გამოხატვის თავისუფლება) და მე-11 (შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება) მუხლების დარღვევის შესახებ.

გადაწყვეტილება დასაშვებობის თაობაზე: მართალია, სასამართლომ დაუშვებლად მიიჩნია საჩივარი, მაგრამ განაცხადა, რომ ქალების კენჭისყრის უფლების შეზღუდვით ირღვევა კონვენციის პირველი ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება) და კონვენციის მე-14 მუხლი (დისკრიმინაციის აკრძალვა), დამოუკიდებლად იმ რელიგიური მრწამსისა, რომლის საფუძველზეც მოთხოვნილია ასეთი შეზღუდვის დაწესება.

წყარო: Staatkundig Gereformeerde Partij v. the Netherlands (2012 წლის 10 ივლისი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112340#{ "item id":\["001-112340"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112340#{"item id":["001-112340"]})

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშში უკრაინის 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ მოცემულია რეკომენდაცია, რომ უკრაინის მთავრობამ შესაბამისი ზომები უნდა გაატაროს არჩევნებში ქალთა მონაწილეობის გასაზრდელად.

ამავდროულად, უნდა არსებობდეს გარკვეული მექანიზმები, რომლებიც ითვალისწინებს კანდიდატთა სიის რეგისტრაციაზე უარის თქმას, თუ ის არ არის შედგენილი დაბალანსებულად; ასევე, ფინანსური სანქციების დაკისრების საშუალება პარტიათა თანასწორობის უზრუნველსაყოფად.

ეს ხაზგასმულია OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშშიც უკრაინის 2014 წლის ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

გარდა ამისა, ზოგადად, ქალთა წარდგინებას და დახასიათებას საარჩევნო კამპანიის ფარგლებში დიდი გავლენა აქვს მათ დაინტერესებაზე კანდიდატებად დასახელების თვალსაზრისით, ასევე, მათი არჩევის ალბათობაზე. მიზანშეწონილია, სახელმწიფოებმა ჩაატარონ ტრენინგები და განახორციელონ მონიტორინგის პროგრამები, რათა ხელი შეუწყონ არჩევნებში ქალების მონაწილეობას კანდიდატთა სახით (კარტერის ცენტრი 2014: 114).

ზომები გადანყვეტილების მიღებაში ქალთა მონაწილეობის გაზრდისათვის

(უკრაინა)

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის მითითებით: მიუხედავად იმისა, რომ უკრაინის კონსტიტუცია გენდერულ თანასწორობას ადგენს, პარტიები ნაკლებად იყვნენ დაინტერესებულნი ქალ კანდიდატთა მხარდაჭერით და ცოტა მათგანი სახელდებოდა სიებში ან პარტიების შიგნით მონიწივე პოზიციებზე.

ამის გათვალისწინებით, სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „პოლიტიკურმა პარტიებმა ხელი უნდა შეუწყონ გენდერული თანასწორობის დამკვიდრებას და ქმედითი ზომები გაატარონ კანდიდატთა დაბალანსებული სიების წარსადგენად, ასევე, საარჩევნო კამპანიების განმავლობაში ქალ კანდიდატთა ცნობადობის ასამაღლებლად და გენდერული საკითხების საკუთარ პლატფორმაში ინტეგრაციისათვის. გენდერული მოთხოვნების გათვალისწინება პარტიულ სიაში დასახელების კონტექსტში შეიძლება მხოლოდ დროებით ღონისძიებად ჩაითვალოს“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, უკრაინა, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 37.

www.osce.org/odihr/98578?download=true

მექანიზმები გენდერული თანასწორობისათვის (უკრაინა)

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „პოლიტიკური პარტიების შესახებ კანონში 2013 წელს შეტანილი ცვლილებებით დაინერგა პარტიულ სიებში ქალთა 30%-იანი წარმომადგენლობის კვოტა, მაგრამ კანონში არაფერია ნათქვამი კანდიდატთა რეიტინგზე ამ სიებში და არ არსებობს აღსრულების მექანიზმები“.

ამის გათვალისწინებით, სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: მიუხედავად შესაძლებელი ცვლილებებისა საარჩევნო სისტემაში, ქალების არასაკმარისად წარმოდგენა პარლამენტში უნდა აღმოიფხვრას აღსრულების უფრო მკაცრი მექანიზმებით და/ან დამატებითი

სპეციალური დროებითი ზომების დანერგვით, რომლებიც უფრო თანასწორ და სამართლიან პირობებს შეუქმნის ყველა კანდიდატს“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, უკრაინა, 2014 წლის ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 32.

www.osce.org/odihr/elections/ukraine/132556?download=true

აღსანიშნავია, რომ ქალებს, რომლებსაც ბავშვები ჰყავთ, შესაძლოა კანდიდატად წარდგენის სურვილი შეუმცირდეთ, რადგან არჩევის შემთხვევაში მოუწევთ ბავშვზე ზრუნვისა და საჯარო თანამდებობით გათვალისწინებული მოვალეობების შეთავსება (ადგილობრივი და რეგიონული ხელისუფლების კონგრესი 2015a: § 5). ასეთი საჯარო ფუნქციის დაკისრებისა და შესრულების შემთხვევაში, ხშირად წარმოიქმნება შედარებით დაბალი ხელფასის მიცემის, ან სამსახურის დაკარგვის პრობლემა. ამან შეიძლება გამოიწვიოს უფრო შეძლებული და ასაკოვანი ადამიანების მოხვედრა ასეთ არჩევით პოზიციებზე, რომლებსაც მსგავსი სიძნელეები არ ექმნებათ (იქვე: § 2). ამრიგად, სახელმწიფოებმა შესაბამისი ზომები უნდა გაატარონ ასეთი სახელმწიფო თანამდებობების მიმზიდველობის გასაზრდელად.

შპმ პირებს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის საშუალება უნდა ჰქონდეთ და სხვა მოქალაქეების თანასწორი პირობებით იყვნენ წარმოდგენილნი მთავრობის ყველა დონეზე (ევროპის საბჭო 1950: მუხლი 14; UN 2006: მუხლი 29). ეს მოიცავს არჩევნებში დამოუკიდებელი კანდიდატის სტატუსით კენჭისყრის უფლებასაც. შესაბამისი დამხმარე და ახალი ტექნოლოგიები უნდა გამოიყენონ იმისთვის, რომ შპმ პირებს არჩევნებში მონაწილეობის საშუალება ჰქონდეთ.

ეროვნულ უმცირესობებს დისკრიმინაციის გარეშე უნდა მიენიჭოთ არჩევნებში კენჭისყრის უფლება (ევროპის საბჭო 1995: მუხლი 4; OSCE 1999: რეკომენდაცია 7). კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, ინფორმაცია სიებისა და კანდიდატების შესახებ ხელმისაწვდომი უნდა იყოს უმცირესობათა ენებზე, იმ შემთხვევებში მაინც, როდესაც ეროვნული უმცირესობის წილი მოსახლეობაში გარკვეულ პროცენტს აღწევს. ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენელი კანდიდატებისთვის შეიძლება გარკვეული თანამდებობების დაჯავშნაც, მათი თანასწორი მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად.

იძულებით გადაადგილებულ პირებს სხვა მოქალაქეთა თანასწორ საფუძველზე უნდა მიენიჭოთ არჩევნებში კენჭისყრის უფლება (OHCHR 2004: პრინციპი 1.1); ამ მიზნით, უნდა გატარდეს სპეციალური ზომები, რათა კანდიდატებმა შეძლონ დარეგისტრირება.

	კანდიდატთა რეგისტრაცია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
	მიუღებელია კანდიდატობის უფლების შემღუღვა ორმაგი მოქალაქეობის საფუძველზე.	საქართველო 2013, გვ. 9.
	მოქალაქეობის მქონე პირებს ერთ ადგილას განკვეთილი ვადით ცხოვრება შეიძლება მოეთხოვებოდეს ადგილობრივ ან რეგიონულ არჩევნებში.	უკრაინა 2012, გვ. 6.
	მუდმივი საცხოვრებლის მიხედვით, ცხოვრების მოთხოვნის ხანგრძლივობა არ უნდა აღემატებოდეს 6 თვეს, თუ ეს ვადა არ არის გაგრძელებული ეროვნული უმცირესობების დაცვის მიზნით.	უკრაინა 2012, გვ. 6; სომხეთი 2013, გვ. 9; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 9.
	განათლებასთან დაკავშირებული მოთხოვნები გაუმართლებელია.	აზერბაიჯანი 2013, გვ. 9.
	უფლების ნებისმიერი შემღუღვა კანონით უნდა იყოს დადგენილი, პროპორციულობის პრინციპის დაცვით.	უკრაინა 2012, გვ. 6; სომხეთი 2013, გვ. 5.
	გაქარნაცლებულ ნასამართლეობას არ უნდა ჰქონდეს რაიმე სამართლებრივი შედეგები.	ბელარუსი 2012, გვ. 8.
	კანდიდატებს საკმარისი დრო უნდა მიეცეთ რეგისტრაციისათვის.	აზერბაიჯანი 2013, გვ. 5.
რეგისტრაციის პროცესი	რეგისტრაცია საარჩევნო კამპანიის დაწყებისთვის უნდა დასრულდეს.	მოლდოვა 2011, გვ. 9; მოლდოვა 2015, გვ. 10.

	კანდიდატთა რეგისტრაცია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
რეგისტრაციის პროცესი	მოთხოვნილი დეპოზიტი უკან უნდა დაბრუნდეს, თუ კანდიდატი ან პარტია გარკვეულ ქულებზე მეტს დააგროვებს.	უკრაინა 2012, გვ. 13; სომხეთი 2013, გვ. 5; უკრაინა, 2014 მაისი, გვ. 15.
	მოთხოვნილი თანხა და ქულა არ უნდა იყოს ზედმეტად მაღალი.	მოლდოვა 2015, გვ. 10.
	ხელმძღვანელების რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს საარჩევნო ოლქის ამომრჩეველთა 1%-ს.	მოლდოვა 2014, გვ. 9.
	ამომრჩეველებს უფლება უნდა ჰქონდეთ, ერთ მხარდამტკერ პეტიციაზე მეტს მოაწერონ ხელი.	ბელარუსი 2012, გვ. 9.
	ვალიდაციის პროცესი გულისხმობს ყველა ხელმძღვანელის შემოწმებას.	ბელარუსი 2012, გვ. 9; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 10.
	სარეგისტრაციო დოკუმენტების გადამოწმება უნდა კონტროლდებოდეს კანდიდატთა ნარმომადგენლებისა და დამკვირვებლების მხრიდან.	ბელარუსი 2012, გვ. 9; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 10;
	უშუაგვლო შეცდომები არ უნდა გახდეს რეგისტრაციაზე უარის თქმის საფუძველი და ნებადართული იყოს მათი შესწორება.	ბელარუსი 2012, გვ. 9.
	რეგისტრაციაზე უარი ეთქვას კანონით დადგენილი გონივრული კრიტერიუმების შესაბამისად.	ბელარუსი 2012, გვ. 9.
	რეგისტრაცია გაუქმდეს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში და ისინი ნათლად განისაზღვროს კანონით.	სომხეთი 2013, გვ. 9.

	კანდიდატთა რეგისტრაცია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
რეგისტრაციის პროცესი	საკმარისი დრო გამოიყოს სამართლებრივი დაცვის საშუალებებით სარგებლობისათვის. კანდიდატთა სიები გამოქვეყნდეს რეგისტრაციის დასრულების შემდეგ.	აგერბაიჯანი 2013, გვ. 6. მოლდოვა 2015, გვ. 10.
სპეციალური გომები	ქალთა წარმომადგენლობის გასაუმჯობესებლად შეიძლება დაინერგოს ისეთი დროებითი სპეციალური გომები, როგორცაა კვოტები ან სიებში ქალ და მამაკაც კანდიდატთა მონაცვლეობა.	სომხეთი 2012, გვ. 10; უკრაინა 2012, გვ. 14; მოლდოვა 2015, გვ. 10.
არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფებისათვის	უზრუნველყოფილი იყოს ამ გომების ეფექტიანობა. პოლიტიკურ პარტიებს შეეძლოთ კანდიდატების ერთნაირი უმცირესობებიდან დასახელება, რათა მათი წარმომადგენლობა გაიზარდოს. კანდიდატების რეგისტრაციის დოკუმენტები ხელმისაწვდომი იყოს უმცირესობათა ენებზე.	მოლდოვა 2014, გვ. 19; უკრაინა, ოქტ. 2014 გვ. 22. მოლდოვა 2011, გვ. 21.

6. საარჩევნო კამპანია

საარჩევნო კამპანია ამომრჩეველთა აზრის ფორმირებაში მთავარ როლს ასრულებს. შესაბამისად, მათი იძულება ან დაშინება დაუშვებელია. ამომრჩეველთა ხმებისათვის ბრძოლის პროცესში კანდიდატებსა და პარტიებს გარანტირებული უნდა ჰქონდეთ თანასწორი პირობები და გამოხატვისა და აზრის თავისუფლება.

ქვემოთ განხილულია საარჩევნო კამპანიასთან დაკავშირებული ორი ძირითადი ასპექტი:

ა) კამპანიის ჩატარება

საარჩევნო კამპანიის პროცესში ყველა პოლიტიკურ ძალასა და კანდიდატს უფლება უნდა ჰქონდეს, ჩაერთონ პოლიტიკურ კამპანიებში და თავისუფლად და დაუბრკოლებლად გაავრცელონ საკუთარი პროგრამები ამომრჩევლებში (OHCHR 1966: მუხლი 25-6; International IDEA 2014a: 214). ეს გულისხმობს ერთნაირი ვადების გამოყოფას კამპანიისთვის და კანდიდატებისადმი თანასწორ მოპყრობას სახელმწიფოს მხრიდან, ასევე, არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფების სპეციფიკურ საჭიროებათა გათვალისწინებას, ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას და კეთილსინდისიერი ქცევის ვალდებულების შესრულებას კანდიდატთა მხრიდან.

ვალდებუ

საარჩევნო კამპანიის ხანგრძლივობა ყველა კანდიდატისთვის ერთნაირი უნდა იყოს და საკმარისი დრო დაეთმოს, რათა თითოეულმა კანდიდატმა შეძლოს მისი ეფექტიანად ჩატარება; შესაძლებელია კამპანიის დაწყების დროის სამართლებრივად განწერა (International IDEA 2014a: 214; OHCHR 1994: § 108). კამპანიის დასასრულს შეიძლება განისაზღვროს მოთხოვნა დუმილის პერიოდის შესახებ (როდესაც იკრძალება სააგიტაციო გამოსვლები) - რომელიც არ უნდა იყოს მეტად ხანგრძლივი - რათა თითოეულ ამომრჩეველს შეეძლოს თავისუფალი არჩევანის გაკეთება ყოველგვარი ზეწოლის გარეშე (მინისტრთა კომიტეტი 1999: დანართი, § III.1).

კანდიდატებისადმი თანასწორი მოპყრობა სახელისუფლებო ორგანოების მხრიდან

სახელისუფლებო ორგანოები ვალდებული არიან, იმოქმედონ მიუკერძოებლად და ყველა კანდიდატსა და პოლიტიკურ პარტიას თანასწორად მოეპყრან სახელმწიფო დაფინანსებასთან, საეთერო დროსა და კამპანიის სხვა ასპექტებთან მიმართებით (ვენეციის

კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.3.a). კონკურენტების თანასწორობა უნდა გაინეროს სამართლებრივად და ნათელი წესები განისაზღვროს საარჩევნო ბიულეტენში კანდიდატთა მითითების შესახებ (კარტერის ცენტრი 2014: 115). საკანონმდებლო ჩარჩო ყველა კანდიდატზე ერთნაირად უნდა გავრცელდეს (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 18). საჯარო მოხელეები, რომლებსაც პირდაპირი ვაჭირო არ აქვთ საარჩევნო ადმინისტრაციის საქმიანობასთან, არ უნდა ერეოდნენ საარჩევნო კამპანიაში (OSCE/ODIHR 2003b: 82).

სახელისუფლებო ორგანოთა მიუკერძოებლობის საკითხებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიში აზერბაიჯანში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

ძირითადი თავისუფლებები

საარჩევნო კამპანიის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანის უფლებების, კერძოდ, შეკრების, გაერთიანების, გამოხატვისა და გადაადგილების თავისუფლებების დაცვას. ამავდროულად, ეს უფლებები შეიძლება შეიზღუდოს, მაგრამ ასეთი შეზღუდვა უნდა იყოს პროპორციული, გამონაკლისი საჯარო ინტერესით და გათვალისწინებული კანონით (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.1.b).

სახელისუფლებო ორგანოების მიუკერძოებლობა საარჩევნო კამპანიის პროცესში (აზერბაიჯანი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „არჩევნებში კანდიდატთა სტატუსით მონაწილე მთავარი სუბიექტს გარკვეული პრობლემები შეექმნა თავისი საქმიანობისათვის კერძო ფართის დაქირავების თვალსაზრისით, რაც, სავარაუდოდ, სახელისუფლებო ორგანოების მხრიდან გენოლას უკავშირდებოდა. კანდიდატის კამპანიას ხელი შეუშალა პოლიციამაც“.

სადამკვირვებლო მისიამ შემდეგი დასკვნები გამოიტანა: „სახელისუფლებო ორგანოებმა დამატებითი ზომები უნდა გაატარონ, რათა საარჩევნო კამპანია ჩატარდეს დაშინებისა და ანგარიშსწორების შიშისგან თავისუფალ ატმოსფეროში. მათ ... თავი უნდა შეიკავონ საჯარო მოხელეებზე, კამპანიის აქტივისტებსა და კანდიდატთა სხვა მხარდამჭერებზე გენოლისაგან, და არ შეუშალონ ხელი ოპოზიციური ძალების მიერ გამართულ ღონისძიებებს“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, აზერბაიჯანი, 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, გვ. 12.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

უპირველეს ყოვლისა, ადამიანებს უფლება უნდა ჰქონდეთ, თავისუფლად გაერთიანდნენ პოლიტიკური მიზნების გარშემო, რაც

გულისხმობს პოლიტიკური პარტიების ფორმირებას და პარტიებსა ან ისეთ არასამთავრობო ორგანიზაციებში გაერთიანებას, როგორცაა საარჩევნო სადამკვირვებლო ჯგუფები (ევროპის საბჭო 1950: მუხლი 11; OHCHR 1966: მუხლი 22; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 27).

კანდიდატებისათვის უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს ამრისა და გამოხატვის თავისუფლებას (კონვენციის მე-10 მუხლი), რაც მათ საკუთარი პოლიტიკური მოსაზრებების თავისუფლად გამოთქმის საშუალებას აძლევს. უაღრესად შემზღუდველი ზომა იქნება, თუ კანდიდატებს მოსთხოვენ, თავიანთი კამპანიის მასალების საარჩევნო ადმინისტრაციისთვის წარდგენას მათ გამოქვეყნებამდე (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 61). მთავრობისადმი ოპოზიციურად განწყობილი კანდიდატის მიერ საკუთარი მოსაზრებების გამოხატვა ან საკონსტიტუციო ცვლილებებისკენ მონოდება დასაშვები უნდა იყოს, რადგანაც სწორედ ეს არის დემოკრატიული დებატების არსი. საარჩევნო კანონმდებლობა, რომელიც კრძალავს სახელმწიფო თანამდებობის პირთა თუ სხვა კანდიდატთა შეურაცხყოფას, ან ცილისმამბებლურ განცხადებებს, ეწინააღმდეგება ევროპულ სტანდარტებს (იქვე). გარდა ამისა, ამომრჩევლები, კანდიდატები და პოლიტიკური პარტიები არ უნდა ექვემდებარებოდნენ ზენოლას, დაშინებას ან მანიპულირებას. საბოლოო ანგარიშში ამომრჩევლებს უნდა შეეძლოთ ძირითადი ინფორმაციის მიღება ყველა კანდიდატის შესახებ.

სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს შეკრების თავისუფლება (კონვენციის მე-11 მუხლი), რაც გულისხმობს საზოგადოებრივ ადგილებში მშვიდობიანი შეკრების, ასევე, კამპანიების ან სხვა ღონისძიებების გამართვის უფლებას ამომრჩევლებისა და ყველა პოლიტიკური ძალისათვის. ამ უფლებაზე შეიძლება გავრცელდეს კონვენციის 11(2) მუხლით განსაზღვრული შეზღუდვები, თუ ისინი „გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობისა თუ მორალის, ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ აღნიშნავს, რომ არჩევნების პროცესში იყო დაუშვებელი შეზღუდვები.

გადაადგილების თავისუფლება (კონვენციის No. 4 ოქმის მუხლი 2(1)) გულისხმობს, რომ არ უნდა შეიზღუდოს ან შეფერხდეს როგორც საარჩევნო კამპანიის ორგანიზატორებისა და მონაწილეების, ისე შესაბამისი მასალების გადაადგილება (კარტერის ცენტრი 2014: 119).

დაბოლოს, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს კანდიდატთა, კამპანიაში ჩართულ პირთა და მხარდამჭერთა უსაფრთხოება კონვენციის 5(1) მუხლის მოთხოვნების შესაბამისად. ამ მიზნით შეიძლება ზომიერად

და გონივრულად განთავსდეს უშიშროების სამსახურების ძალებიც, თუმცა ისინი მიუკერძოებლად უნდა მოქმედებდნენ და არ დააშინონ საარჩევნო სუბიექტები ან მოქალაქეები (ევროპის კომისია 2008: 75; OSCE/ ODIHR 2003b: 79).

შეკრების თავისუფლება საარჩევნო კამპანიის ფარგლებში (ბელარუსი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „ოპოზიციური კანდიდატების მიერ ორგანიზებულ შეხვედრებს ესწრებოდნენ სამოქალაქო ტანსაცმელში ჩაცმული პოლიციის თანამშრომლები, კამპანიის ფარგლებში ჩატარებულ ღონისძიებათა მონაწილეებს კი კამერით ან ფოტოაპარატით იღებდნენ დაუდგენელი პირები, რომლებიც არ იყვნენ მედიასამუალებების წარმომადგენლები. ამ და სხვა მსგავსმა ინციდენტებმა ხელი შეუწყო ოპოზიციური პარტიების კანდიდატებსა და აქტივისტებზე ზეწოლისა და დაშინების ატმოსფეროს ჩამოყალიბებას“.

შესაბამისად, მისიამ ხაზი გაუსვა, რომ „საარჩევნო სუბიექტებს საშუალება უნდა ჰქონდეთ, არჩევნების პროცესში თავისუფლად ისარგებლონ შეკრების უფლებით, დაპატიმრების შიშის გარეშე“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 11.

www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

ეს უფლებები და თავისუფლებები, ასევე, მათი შეზღუდვები, კანონით ნათლად უნდა რეგულირდებოდეს და კანდიდატების ან სახელისუფლებო ორგანოების მიერ მათი ნებისმიერი დარღვევის შემთხვევაში გათვალისწინებული იყოს შესაბამისი სანქციები (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 19).

კანდიდატთა სათანადო ქვევის პრინციპები

სახელმწიფოებმა თავიანთი საარჩევნო ან სისხლის სამართლის კანონმდებლობით უნდა განსაზღვრონ ქცევა, რომელიც კანონით იკრძალება - მაგალითად, ამომრჩეველთა მოსყიდვა (ფულის ან სხვა სარგებლის შეთავაზება მოქალაქეებისთვის, მათი ხმების მოპოვების მიზნით), საარჩევნო კამპანიის პროცესში ძალადობა და დაშინება, ან ეროვნული, რასობრივი თუ რელიგიური მუღლისა და სიძულვილისკენ მოწოდება (OHCHR 1966: მუხლი 20(2); OSCE/ ODIHR 2015: 23). ეს წესები ნათლად და არაორაზროვნად უნდა იყოს განწერილი, რათა კანდიდატები მიხვდნენ, რა სახის ქცევა არ მიიჩნევა დარღვევად (International IDEA 2014a: 216); ყველა პირზე, რომელიც გადაცდომას ჩაიდენს, თანასწორად უნდა გავრცელდეს გონივრული სანქციები, რომლებიც ეკისრება დარღვევის სიმძიმიდან გამომდინარე; კანდიდატთა დისკვალიფიკაცია დასაშვებია მხოლოდ შეზღუდულ დროში (იქვე). მათ არ უნდა დაეკისროთ პასუხისმგებლობა

მხარდამჭერთა მიერ ჩადენილი დარღვევებისათვის (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 61). საკანონმდებლო ჩარჩოში უნდა აისახოს საარჩევნო კამპანიის პროცესში საჩივართა წარდგენისა და მიღებულ გადაწყვეტილებათა გასაჩივრების პროცედურები. ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალებები გულისხმობს გადაწყვეტილებების დროულად მიღებას, რათა პირს გამოუსწორებელი ზიანი არ მიადგეს (International IDEA 2014a: 215).

კერძოდ, უნდა აიკრძალოს მმართველი პარტიებისა და მათი კანდიდატების მიერ ადმინისტრაციული რესურსების არასათანადო გამოყენება, როგორცაა, მაგალითად, სახელმწიფო დაწესებულებების კუთვნილი ოფისები, ტექნიკა (მაგ.: სატელეკომუნიკაციო), ან სახელმწიფო უწყებების ავტომობილები (ვენეციის კომისია/OSCE/ODIHR 2016: ნაწილი II.B.1.1; OSCE/ODIHR 2003b: 82). გარდა ამისა, თუ მთავრობა მოკლე დროში არჩევნებამდე ისეთი პროგრამების განხორციელებას წამოიწყებს, როგორცაა საზოგადოებრივი დანიშნულების პროექტების მშენებლობა ან სოციალური დახმარების პროგრამები, ზედმინევით შესასწავლია, ხომ არ ცდილობენ კონკრეტული კანდიდატები ან პარტიები მათი გაშუქების შედეგად ქულების ჩაწერას მხარდამჭერთა მოსაპოვებლად (OSCE/ODIHR 2003b: 82). ზოგადად, როდესაც სახელისუფლებო კანდიდატებს (ან პარტიების წარმომადგენლებს) სახელმწიფო თანამდებობები უკავიათ საარჩევნო კამპანიის განმავლობაში, შესაძლოა რთული იყოს სახელმწიფოსა და პოლიტიკური პარტიების მკაფიოდ გამიჯვნა (OSCE 1990a: § 5.4).

საჯარო მოხელეებზე ზეწოლა საარჩევნო კამპანიებისას (სომხეთი)

სომხეთში სადამკვირვებლო მისიამ გამოავლინა მთელი რიგი შემთხვევები, როდესაც ქვეყნის „რესპუბლიკური პარტია აქტიურად უწყობდა ხელს მასწავლებელთა და მოსწავლეების ჩართვას საარჩევნო კამპანიისას მონყოილ ღონისძიებებში, მათ შორის, სკოლებში და/ან სწავლის საათებში. სომხეთის რესპუბლიკური პარტიის საარჩევნო კამპანია ადგილობრივ დონეზე სკოლის დირექტორებისა და მასწავლებლების აქტიური მონაწილეობით ტარდებოდა. ერთ შემთხვევაში, კერძო უნივერსიტეტის რექტორი სასწავლო საათების განმავლობაში ლექციებზე მყოფ სტუდენტებს მოუწოდებდა, ხმა მიეცათ სომხეთის რესპუბლიკური პარტიის კანდიდატებისათვის“. შესაბამისად, სადამკვირვებლო მისიამ დაასკვნა, რომ „ადმინისტრაციული რესურსების, მათ შორის, განათლების სექტორის ადამიანური რესურსების არასათანადო გამოყენების შედეგად ... არჩევნებში მონაწილე სუბიექტები უთანასწორო მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ, რაც ეწინააღმდეგება OSCE-ის მიერ 1990 წელს მიღებული კოპენჰაგენის დოკუმენტის 7.7 პარაგრაფის მოთხოვნებს“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, სომხეთის 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 12.

www.osce.org/odihr/elections/91643?download=true

გარდა ამისა, კანონით უნდა იკრძალებოდეს სახელმწიფო მოხელეებით მანიპულირება ან მათი დაშინება (მაგ.: მათთვის ბრძანების გაცემა საარჩევნო კამპანიების მსვლელობისას ორგანიზებულ მიტინგებში მონაწილეობაზე, ან მოთხოვნა პოლიტიკური პარტიებისთვის თანხების გადარიცხვაზე (კარტერის ცენტრი 2014: 127).

საარჩევნო კამპანიისას საჯარო მოხელეებზე მიუღებელი ზეწოლის მაგალითს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში სომხეთში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

კანდიდატები და პოლიტიკური პარტიები შეიძლება ნებაყოფლობით შეთანხმდნენ ქვეყნის კოდექსზე, რომელშიც აისახება მათ მიერ ნაკისრი ვალდებულებები, პატივი სცენ არჩევნებში მონაწილე სხვა სუბიექტებსა თუ მოქალაქეთა უფლებებს და დაიცვან კარგი პრაქტიკა (მაგ.: არ გაანადგურონ მოწინააღმდეგე პარტიებისა და კანდიდატების პოსტერები და ლიფლეტები, ან არ შეუშალონ ხელი მათი დემონსტრაციებისა და მიტინგების ჩატარებას (International IDEA 2014a: 215).

ზომები არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფებისათვის

ტრადიციულად არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფების მიმართ შესაძლებელია სპეციალური ზომების გატარება, რათა თავიდან აიცილონ დისკრიმინაცია კონვენციის მე-14 მუხლის მნიშვნელობით, ასევე, მათი ამორიცხვა საარჩევნო კამპანიიდან.

სახელმწიფოებმა შეიძლება გააატარონ ქალ კანდიდატთა გაძლიერებაზე მიმართული ღონისძიებებიც (როგორცაა ტრენინგები ლიდერობის ან მოლაპარაკებების წარმოებაზე, მენტორობის პროგრამები) ან დამატებითი სახელმწიფო დაფინანსება გამოყონ საარჩევნო კამპანიების მსვლელობისას ქალ კანდიდატთა ცნობადობის გასაზრდელად (კარტერის ცენტრი 2014: 114). მეორე მხრივ, კანდიდატებმა და პარტიებმა უნდა განიხილონ, გედერული საკითხების უკეთ ინტეგრირება მათ კამპანიებში, რათა უფრო მეტი ქალი ამომრჩევლის ხმა მოიპოვონ.

ამაზე მიუთითებს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში საქართველოში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

საჯარო დაწესებულებები და ობიექტები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს შშმ კანდიდატებისათვის შესაბამისი ტექნიკური დამხმარე საშუალებებისა და ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებით (UN 2006: მუხლი 9, 29(a)).

გარდა ამისა, ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენელ კანდიდატებს სხვა კანდიდატთა მსგავსად თავისუფლად უნდა შეეძლოთ საკუთარი მოსაზრებების გამოხატვა. სხვა კანდიდატებმა და პარტიებმა უნდა გაითვალისწინონ ეროვნულ უმცირესობათა პრობლემები და ეს

საკითხები თავიანთ პროგრამებში ასახონ, განსაკუთრებით, თუ უმცირესობების წარმომადგენელი კანდიდატები არ მონაწილეობენ საარჩევნო კამპანიაში.

ქალების იმიჯი საარჩევნო კამპანიის ფარგლებში (საქართველო)

საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „კანდიდატებმა თავიანთ პლატფორმებსა და კამპანიებში არ წამოწიეს ისეთი საკითხები, რომლებიც კონკრეტულად ქალებზე ახდენს ზეგავლენას და მათი უმეტესობა მიუთითებდა ქალის ტრადიციულ როლზე ქართულ ოჯახში“.

მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „კანდიდატებმა და პარტიებმა უნდა განიხილონ გენდერული ასპექტების ინტეგრირება თავიანთი კამპანიების სტრატეგიებში, რათა უკეთ წარმოადგინონ ქალი და მამაკაცი ამომრჩევლების ინტერესები“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, საქართველო, 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 10.

www.osce.org/odihr/elections/110301?download=true

ბ) კამპანიის დაფინანსება

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ საარჩევნო კამპანიების დაფინანსების საკითხთან დაკავშირებით საჭიროა გაითვალისწინონ ეროვნული საარჩევნო კამპანიების დაფინანსების სისტემებში არსებული განსხვავებები. შესაბამისად, ქვემოთ მოცემული სტანდარტები უმჯობესია განიმარტოს, როგორც რეგულირების პრინციპები ან მიზნები და არა მზა რეცეპტი.

საარჩევნო კამპანიების დაფინანსება მოიცავს არჩევნებთან დაკავშირებულ პირდაპირ ან ირიბ დანახარჯებსა და შენატანებს (OSCE/ODIHR 2015: 18). ირიბი დაფინანსება ანუ არაფულადი შენატანი შეიძლება მოიცავდეს სახელმწიფო ან კერძო საოფისე ფართების ან საშუალებების მინოდებას (მაგ.: საფოსტო მომსახურება, საეთერო დრო და სხვა); პირდაპირ ფულად გადახდებს საარჩევნო კამპანიასთან დაკავშირებული საქონლისა და სერვისების შესაძენად; ამ საქონლისა და მომსახურების მინოდებას საბაზრო ფასზე უფრო დაბალი ღირებულებით; ან შეღავათიანი სესხების უზრუნველყოფას.

შემდეგ ქვეთავში განხილული იქნება საარჩევნო კამპანიების დაფინანსებასთან დაკავშირებული ისეთი ასპექტები, როგორიცაა სამართლებრივი ჩარჩო, კერძო და სახელმწიფო ფინანსური მხარდაჭერის წესები, კამპანიის დანახარჯებზე დანესებული ლიმიტები, მის დაფინანსებასთან დაკავშირებული ინფორმაციის გამჟღავნება და მონიტორინგი.

საკანონმდებლო ჩარჩო

საკანონმდებლო ჩარჩო უნდა შეიცავდეს პოლიტიკური პარტიების, დამოუკიდებელი კანდიდატებისა და არჩეული წარმომადგენლების, ასევე, საარჩევნო კამპანიების დაფინანსების წესებს (International IDEA 2014a: 91). განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ პოლიტიკური პარტიების დაფინანსება, რომელიც არ უკავშირდება არჩევნებს, კოორდინირებული იყოს საარჩევნო კამპანიის დაფინანსების წესებთან, რათა არ შეინიღბოს, როგორც პარტიის „ჩვეულებრივი“ დაფინანსება. საკანონმდებლო ჩარჩო ნათლად უნდა განსაზღვრავდეს ვადებს, რომელთა განმავლობაშიც ვრცელდება საარჩევნო კამპანიების დაფინანსების წესები; ამასთან დაკავშირებით პოლიტიკა ნათელი და არაორაზროვანი უნდა იყოს და გასაჯაროვდეს კიდევ (OSCE/ODIHR 2015: 18; კარტერის ცენტრი 2014: 109). რეგულაციები ხელს უნდა უწყობდეს მთლიანი საარჩევნო პროცესის გამჭვირვალობას, კეთილსინდისიერებას და ყველა მონაწილე მხარისთვის თანასწორი პირობების შექმნას (International IDEA 2014a: 91). პოლიტიკური პარტიებისა და კანდიდატების მიერ კანონის მოთხოვნათა დარღვევის, ან კორუფციულ გარიგებებში ჩართვის შემთხვევაში, უნდა არსებობდეს „ეფექტიანი, პროპორციული და შემაკავებელი სანქციები“ (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლი 16) (UN 2003: მუხლები 24, 26; OHCHR 1994: § 118). ამ სანქციებმა უნდა უზრუნველყოს კანონის დარღვევით რაიმე სარგებლის მიღების პრევენცია და შეიძლება მოიცავდეს ადმინისტრაციულ ჯარიმებს, გადაცდომის სიმძიმიდან გამომდინარე (ე.წ. ფულადი ზემოქმედება), ან სისხლის სამართლის სანქციებს მძიმე დარღვევების შემთხვევაში (OSCE/ODIHR 2015: 22).

ქარძო დაფინანსება

პარტიებს და კანდიდატებს უფლება უნდა ჰქონდეთ, საარჩევნო კამპანიების ფარგლებში მიიღონ რესურსები კერძო და იურიდიული პირებისგან, ასევე, თვითონ დააფინანსონ საკუთარი საარჩევნო კამპანია დასაშვებ ფარგლებში (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლი 1; ვენეციის კომისია 2006b: § 31). რეგულაციები ხელს უნდა უწყობდეს იმას, რომ პარტიებმა დამოუკიდებლობის გაზრდის მიზნით დაფინანსების საკუთარი მექანიზმები შეიმუშაონ. დასაშვები შემზღუდვეები კანდიდატებისა და პოლიტიკური პარტიების, ასევე, მათთან ასოცირებული ორგანიზაციების დაფინანსებაზე კერძო პირების მიერ, თანასწორ პირობებს უნდა ქმნიდეს და ხელს უწყობდეს მათ დამოუკიდებლობასა და გამჭვირვალობას, ამასთანავე, კორუფციის პრევენციასაც (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლები 3(a), 3(b), 6; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 19). შემზღუდვეები შეიძლება დაწესდეს მაქსიმალურ მოცულობებსა და სესხის წყაროებზე, ასევე, მთლიან ან ერთი დონორის მიერ გაღებულ შემოწირულობათა რაოდენობაზე (კარტერის ცენტრი 2014: 123). განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემზღუდვეების დანესება ანონიმური

დონორის ფინანსურ შემოწირულობაზე, რათა მან მიუღებელი ზეგავლენა არ იქონიოს საარჩევნო კამპანიაზე, იმის გათვალისწინებით, რომ ნაკლებად კონტროლდება საზოგადოების მხრიდან (ადგილობრივ და რეგიონულ ხელისუფლებათა კონგრესი 2000: § 16). შეზღუდვები უნდა დაწესდეს უცხოელი დონორებისა და კომპანიების შემოწირულობებზეც, რომლებიც სახელმწიფოს საქონელსა და მომსახურებებს აწვდიან, და ეს პროცესი მკაცრად გაკონტროლდეს (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლები 5(b), 7).

სახელმწიფო დაფინანსება

სახელმწიფომ პოლიტიკურ პარტიებს გონივრულ ფარგლებში მხარი უნდა დაუჭიროს არჩევნებთან დაკავშირებით, რათა ისინი ნაკლებად იყვნენ დამოკიდებულნი ერთი კერძო დონორის დაფინანსებაზე და არ აღმოჩნდნენ მათი ინტერესების გავლენის ქვეშ (საპარლამენტო ასამბლეა 2001: § 8(a)(ii)). ამავდროულად, სახელმწიფო არ უნდა ჩაერიოს პოლიტიკური პარტიების დამოუკიდებლობაში (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლი 1). სახელმწიფო მხარდაჭერის გამოყენება ასევე შესაძლებელია საპარლამენტო სტაბილურობის ხელშესაწყობად, ან სხვა მიზნებისათვის. მაგალითად, შეიძლება გარკვეული მოცულობის სუბსიდიების გამოყოფა კერძო შემოწირულობათა შესავსებად, იმ პირობით, რომ კანდიდატი ან პარტია დაფინანსებასთან დაკავშირებულ ინფორმაციას გაამჟღავნებს, რაც ხელს შეუწყობს პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობას და გამჭვირვალობას. სახელმწიფო დაფინანსება კანდიდატებს დროულად უნდა მიენოდოთ, რათა თავიანთი საარჩევნო კამპანიის ჩატარება შეძლონ; გარდა ამისა, ასეთი დაფინანსება სამართლიანად უნდა გადანაწილდეს, მკაცრად ან პროპორციულად თანაბარი მოცულობით (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.3.b; ევროპის კომისია 2008: 75). ეს უკანასკნელი გულისხმობს, რომ პარტიები დაფინანსებას წინა არჩევნებში შეგროვებული ხმების, ან პარლამენტში მოპოვებული ადგილების შესაბამისად მიიღებენ. გარდა ამისა, სახელმწიფო მხარდაჭერა ხელმისაწვდომი უნდა იყოს არჩევნებში მონაწილე იმ პარტიებისთვისაც, რომლებსაც თუნდაც მინიმალური მხარდაჭერა აქვთ საზოგადოების მხრიდან, რათა ახალ პარტიებს კარგად დამკვიდრებული პარტიებისთვის კონკურენციის განწევის საშუალება ჰქონდეთ (საპარლამენტო ასამბლეა 2001: § 8(a)(ii); OSCE 1990a: § 7.6).

ლიმიტები საარჩევნო კამპანიის ფარგლებში ბალეტულ ხარჯებზე

ზოგჯერ მიჩნეულია, რომ დანახარჯებზე ზედა ზღვრის დაწესება, ან გარკვეული სახის დანახარჯების სრული აკრძალვა (მაგ.: კერძო ტელევიზიებით რეკლამის გაშვება) ხელს უწყობს თანასწორი

შესაძლებლობების უზრუნველყოფას (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 21). თუ გათვალისწინებულია ასეთი ზომები, ტერმინი „დანახრატები“ ნათლად უნდა განისაზღვროს კანონით, ხოლო არაფულადი ხარჯები საბაზრო ღირებულების მიხედვით დაანგარიშდეს; ზღვრების დადგენისას გასათვალისწინებელია პარტიებისა და კანდიდატების ძირითადი უფლებები და ეფექტიანი კამპანიების გამართვის შესაძლებლობა, საჭირო ბალანსის უზრუნველსაყოფად (OSCE/ODIHR 2015: 35).

საარჩევნო კამპანიის დაფინანსებასთან დაკავშირებული ინფორმაციის გამჟღავნება და მონიტორინგი

გამჭვირვალობისა და ანგარიშგების უზრუნველსაყოფად, არჩევნებში მონაწილე სუბიექტებმა უნდა გამოაქვეყნონ ამომწურავი ანგარიშები მათი საარჩევნო კამპანიის დაფინანსების შესახებ, როგორც არჩევნებამდე, ასევე მისი დასრულების შემდეგ (იქვე: 20). ასეთი ანგარიშები უნდა შეიცავდეს ინფორმაციას ნებისმიერ ორგანიზაციაზე, რომელიც პირდაპირ ან ირიბად უკავშირდება პოლიტიკურ პარტიას, ან მის კონტროლქვეშაა (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლი 11). თითოეული შემოწმების მოცულობისა და წყაროს (როგორც ფულადი, ასევე არაფულადი) გარდა, უნდა გამჟღავნდეს გარკვეულ ლიმიტზე უფრო მაღალი რაოდენობის შემოწმების წყარო, ამავდროულად, დაცული იყოს ბალანსი გამჭვირვალობასა და დონორის კონფიდენციალობას შორის (იქვე: მუხლები 12(a), (b); ვარტერის ცენტრი 2014: 127).

გარდა ამისა, კანდიდატებსა და პოლიტიკურ პარტიებს უნდა მოეთხოვებოდეთ ინფორმაციის წარდგენა დამოუკიდებელი საზედამხედველო ორგანოსთვის - საარჩევნო კამპანიის, ასევე, პარტიის ყოველწლიური დაფინანსების შესახებ, რათა კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესრულებაზე სათანადო მონიტორინგი დამყარდეს (მინისტრთა კომიტეტი 2003b: მუხლი 13(a); OSCE/ODIHR 2015: 20). ასეთი ორგანოს გადაწყვეტილებები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს და დროულად წარედგინოს პარტიებსა და კანდიდატებს, რათა შეძლონ მათი გასაჩივრება (ვარტერის ცენტრი 2014: 128). მონიტორინგის ორგანოს დამოუკიდებლობის კონტექსტში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ნათლად გაიწეროს ხელმძღვანელის დანიშვნა და მისი უფლებამოსილება, ასევე, გამოიყოს სავმარისი ბიუჯეტი.

ამ ასპექტებზე ყურადღებას ამახვილებს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში მოლდოვაში 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

მონიტორინგი საარჩევნო კამპანიის დაფინანსებაზე (მოლდოვა)

მოლდოვაში ცენტრალური საარჩევნო კომისია ანგარიშებს იღებს არჩევნებში მონაწილე იმ სუბიექტებისგან, რომლებმაც საარჩევნო კამპანიასთან დაკავშირებული დანახარჯებისთვის სპეციალური ანგარიში გახსნეს ბანკში (რასაც არ მოითხოვს კანონი, მაგრამ აკეთებს კანდიდატთა უმეტესობა). ცენტრალური საარჩევნო კომისია უფლებამოსილია, გააფრთხილოს პარტია და შესაბამისი ზომები გაატაროს, თუ ანგარიშებს დადგენილ ვადებში არ წარუდგენს, ან რომელიმე ანგარიშს მოთხოვნილისგან განსხვავებულ ფორმატი ექნება. მიუხედავად ამისა, საჩივრების წარდგენის შემთხვევაში ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას ხშირად არ აქვს საკმარისი შესაძლებლობები მტკიცებულებათა გადასამოწმებლად. ასეთ შემთხვევებში ცენტრალური საარჩევნო კომისია საჩივრებს გენერალურ პროკურატურაში, საგადასახადო და სამართალდამცველ სტრუქტურებში გადაამისამართებს, მაგრამ ზოგიერთი საქმე განუხილველი ან დაუსჯელი რჩება.

სადამკვირვებლო მისიამ დაასკვნა, რომ „განსახილველია ცალკე დამოუკიდებელი ორგანოს შექმნის შესაძლებლობა, რომელსაც საკმარისი რესურსები და სახსრები ექნება საარჩევნო კამპანიების დაფინანსებაზე ზედამხედველობისათვის და გარკვეულ დარღვევებზე სანქციების დასაკისრებლად. თუ ასეთი ორგანო ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას დაევემდებარება, მას ზედამხედველობის სრული უფლებამოსილება უნდა მიენიჭოს და განესაზღვროს შესაბამისი პასუხისმგებლობები, რომლებსაც დამოუკიდებლად განახორციელებს“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, მოლდოვა, 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ 12-14.

www.osce.org/odihr/elections/moldova/144196?download=true

	საარჩევნო კამპანია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	GRECO-ს რეფერენცია	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
	ყველა პარტიისა და კანდიდატისათვის საარჩევნო პერიოდი ერთსა და იმავე დროს უნდა იწყებოდეს.		მოლდოვა 2014, გვ. 10.
	პოლიტიკური პარტიები და სახელმწიფო უნდა გაიმიჯნოს.		საქართველო 2012, გვ. 13; სომხეთი 2013, გვ. 11.
	კანონი უნდა კრძალავდეს ადმინისტრაციული რესურსების არასათანადო გამოყენებას.	მონტენეგრო გვ. 15 სერბეთი, გვ. 15	საქართველო 2012, გვ. 13; უკრაინა 2012, გვ. 16; სომხეთი 2013, გვ. 10.
კამპანიის ჩატარება	გარანტირებული უნდა იყოს ისეთი ძირითადი უფლებები, როგორიცაა აზრის, გამოხატვის, შეკრების, გაერთიანებისა და გადაადგილების თავისუფლება.		სომხეთი 2012, გვ. 12; უკრაინა 2012, გვ. 15.
	საარჩევნო ადმინისტრაციამ არ უნდა დაამტკიცოს/გადასინჯოს კანდიდატთა პროგრამები.		ბელარუსი 2012, გვ. 14.
	ყველა კანდიდატს და მათ მხარდამჭერებს კამპანიის ჩატარება უნდა შეეძლოთ ძალადობის შიშის გარეშე.		უკრაინა 2014, გვ. 15.

	საარჩევნო კამპანია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	GRECO-ს რეფერენცია	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
კამპანიის ჩატარება	ავრცალული უნდა იყოს კამპანიის ფარგლებში ძალადობის, შუღლის ან დისკრიმინაციის ნაქმება.		უკრაინა 2012, გვ. 15.
სპეციალური ზომები	პარტიებმა და კანდიდატებმა თავიანთი სტრატეგიის ფარგლებში უნდა გაითვალისწინონ გენდერული საკითხები.		საქართველო 2012, გვ. 10.
კამპანიის დაფინანსება	დაფინანსების წესები უნდა გავრცელდეს პოლიტიკურ პარტიებსა და საარჩევნო კამპანიებზე ასევე, დამოუკიდებელ კანდიდატებსა და არჩეულ წარმომადგენლებზე.	ბოსნია და ჰერცეგოვინა, გვ. 18; ჩეხეთის რესპუბლიკა გვ. 19.	
კამპანიის დაფინანსება	შემონრულობა ან კონტრიბუცია ფართოდ უნდა განიზარტოს და გავრცელდეს არაფულად კონტრიბუციამდე.	ალბანეთი. გვ. 20; ნორვეგია, გვ. 21; ესპანეთი გვ. 17.	საქართველო 2013, გვ. 12.
	პარტიებისა და კანდიდატების მიმართ, რომლებიც რეგულაციებს დაარღვევენ თანაბრად უნდა გავრცელდეს „ეფექტიანი, პროპორციული და შემაკავებელი საწესები“.	ჩეხეთის რესპუბლიკა გვ. 21; მოლდოვა, გვ. 24.	სომხეთი 2012, გვ.27; უკრაინა 2012, გვ. 18; საქართველო 2013, გვ. 12.

	საარჩევნო კამპანია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	GRECO-ს რეფერენცია	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
კამპანიის დაფინანსება	უნდა განისაზღვროს ერთი დონორის მიერ შემოწირული სახსრების ლიმიტი. უნდა აიკრძალოს ან მკაცრად გაკონტროლოდეს დაფინანსება სახელმწიფოს ან მის კონტროლქვეშ მყოფი ორგანიზაციების, ასევე უცხოური დონორებისა და ორგანიზაციების მიერ, რომლებიც საქონელს ან სერვისებს აწვდიან სახელმწიფოს.	სლოვენია, გვ. 24; ესპანეთი გვ. 15 ff.	
	უნდა აიკრძალოს ანონიმური შემოწირულობები.	დანია, გვ. 12; ფინეთი, გვ. 15.	
	პოლიტიკურმა პარტიებმა სახელმწიფოსგან უნდა მიიღონ მხარდაჭერა „ობიექტურ, სამართლიან და გონივრულ“ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით.	ფინეთი, გვ. 13; თურქეთი, გვ. 18.	უკრაინა 2012, გვ. 18; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 13.
	უნდა დაწესდეს საარჩევნო ხარჯების დასაშვები ზღვარი, მაგრამ კანდიდატებს ჰქონდეთ კამპანიის ეფექტიანად ჩატარების საშუალება.	ესტონეთი, გვ. 13; ფინეთი, გვ. 12.	ბელარუსი 2010, გვ. 11; მოლდოვა 2014, გვ. 12.

	საარჩევნო კამპანია (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	GRECO-ს რეფერენცია	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
	პარტიებს უნდა მოეთხოვებოდეთ სათანადო ანგარიშგება, რაც ყოველწლიურად უნდა წარედგინოს დამოუკიდებელ საზედამხედველო ორგანოს, ანგარიშები კი გამოქვეყნდეს.	ირლანდია, გვ. 22; ნორვეგია, გვ. 20; სლოვაკეთი, გვ. 20; გაერთიანებული, სამეფო გვ. 24.	საქართველო 2012, გვ. 14
კამპანიის დაფინანსება	ყველა შემონიშნულობა (ფულადი და არაფულადი) უნდა აღირიცხოს შესაბამისი წყაროსა და მოცულობების მითითებით; ამავდროულად, დაცული იყოს დონორების კონფიდენციალობა.	ალბანეთი, გვ. 20; დანია, გვ. 13;	საქართველო 2012, გვ. 16;
	პარტიებს უნდა მოეთხოვოთ არჩევნებთან დაკავშირებული ყველა პირდაპირი და ირიბი ხარჯის აღრიცხვა კანდიდატთა სიებისა და ცალკე კანდიდატების მიხედვით.	საფრანგეთი, გვ. 26; ირლანდია, გვ. 24; ლატვია, გვ. 19; აშშ, გვ. 33.	სომხეთი 2012, გვ.27.

	საარჩევნო კამპანია (სტანდარტები და ვარგი პრაქტიკა)	GRECO-ს რეფერენცია	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
	ანგარიშები უნდა შეიცავდეს ინფორმაციას ვოლტიკურ პარტიასთან პირდაპირ ან ირიბად დაკავშირებულ, ანდა მის კონტროლქვეშ მყოფი ორგანიზაციების შესახებ.	დანია, გვ. 13; ესტონეთი, გვ.15; საფრანგეთი, გვ. 26; სლოვენია, გვ. 25; ესპანეთი, გვ. 17.	
	პარტიებს უნდა მოეთხოვოთ თავიანთი ანგარიშების ყოველწლიური გასაჯაროება და ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა.	ბელგია, გვ. 21; გერმანია, გვ. 21; პოლონეთი, გვ. 25; სლოვაკეთი, გვ. 20.	
კამპანიის დაფინანსება	არჩევნიდან 30 დღის განმავლობაში ანგარიშები ინტერნეტის მეშვეობით უნდა გასაჯაროვდეს.	ჩეხეთის რესპუბლიკა, გვ 18; ისლანდია, გვ. 15.	ბელარუსი 2012, გვ. 12; უკრაინა 2012, გვ. 18; საქართველო 2013, გვ. 13.
	პასუხისმგებლობა ვოლტიკური პარტიებისა და საარჩევნო კამპანიების ანგარიშების მონიტორინგზე და, დარღვევების შემთხვევაში, რეგულაციების აღსრულებაზე უნდა დაეკისროს დამოუკიდებელ მონიტორინგის ორგანიზაციას.	ჩეხეთის რესპუბლიკა გვ 20; მოლდოვა, გვ. 22-24; სლოვენია, გვ. 28.	საქართველო 2012, გვ. 15; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 13; მოლდოვა 2014, გვ. 13.

7. არჩევნების გაშუქება მედიის მიერ

მედია უაღრესად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს დემოკრატიულ საზოგადოებაში, რადგანაც წვლილი შეაქვს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში და ეხმარება ძალაუფლების გადანაწილებასა თუ დემოკრატიის გაძლიერებას. არჩევნების პროცესში მედია ინფორმაციას აწვდის საზოგადოებას საარჩევნო პროცესებზე, აანალიზებს კამპანიის მსვლელობას, უზრუნველყოფს პლატფორმას საარჩევნო სუბიექტებისთვის და ასრულებს მაკონტროლებელ როლს. შესაბამისად, მედიას უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია აქვს, რადგანაც ამომრჩევლებს აძლევს ინფორმირებული არჩევანის გაკეთების საშუალებას. ეს მოითხოვს არჩევნების სამართლიან, მიუკერძოებელ და თანმიმდევრულ გაშუქებას დროული, ზუსტი და ობიექტური რეპორტაჟების მეშვეობით.

შემდეგ ქვეთავებში განხილულია მედიის თავისუფლების წინაპირობები არჩევნების გაშუქების კონტექსტში, მისი სამართლიანი და მიუკერძოებელი სტანდარტები, ტრადიციულად არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფები და მათი სპეციფიკური საჭიროებები.

ა) მედიის თავისუფლება არჩევნების პროცესში

არჩევნების შესახებ პლურალისტული და სამართლიანი ინფორმაციის გავრცელების წინაპირობაა მედიის შესაძლებლობა, იმუშაოს თავისუფლად და შეუფერხებლად. კერძოდ, ეს გულისხმობს, რომ სახელმწიფოს მხრიდან გარანტირებული უნდა იყოს მედიის გამოხატვის თავისუფლებისა და სხვა ძირითადი უფლებების დაცვა, ასევე, ნეიტრალური დამოკიდებულება მედიის (განსაკუთრებით, საზოგადოებრივი მედიის) მიერ არჩევნების გაშუქებისადმი (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.3.a.ii, II.1.a; მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § I.1, II.1).

გამოხატვის თავისუფლება არჩევნების პროცესში და მასთან დაკავშირებული სხვა უფლებები

კონვენციის მე-10 მუხლით დადგენილი გამოხატვის თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთი ძირითადი უფლებაა, რომელიც უნდა მიენიჭოს მედიას, მათ შორის, ონლაინმედიასა და მის წარმომადგენლებს. ეს გულისხმობს საარჩევნო პროცესებზე ინფორმაციის თავისუფალ და არადისკრიმინაციულ მიწოდებას ფართო საზოგადოებისათვის, ასევე, კონტიდენციალურ წყაროებზე დაყრდნობით რეპორტაჟების მომზადებას სახელისუფლებო ორგანოთა ყოველგვარი ჩარევის გარეშე, რომლებმაც არ უნდა მოსთხოვონ ჟურნალისტებს რეგისტრირება ან ლიცენზიის ფლობა (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 34, § 43-5). ამომრჩევლებს უფლება უნდა ჰქონდეთ, მიიღონ მედიის მიერ მომზადებული ინფორმაცია (იქვე: § 13). მედიისა და მოქალაქეების უფლებათა დარღვევის შემთხვევაში, მათთვის დროულად უნდა იყოს ხელმისაწვდომი სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალებები (International IDEA 2014a: 202).

მიუხედავად ამისა, კონვენციის 10(2) მუხლის შესაბამისად, გამოხატვის თავისუფლება შეიძლება შეიზღუდოს იმ პირობით, რომ ეს შეზღუდვა:

„გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უნესრიგობისა თუ დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობის ან მორალის, ანდა სხვათა რეპუტაციისა თუ უფლებების დასაცავად, საიდუმლოდ მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად, ან სასამართლოს ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად“.

შესაბამისად, მედია ვალდებულია, პატივი სცეს სხვათა უფლებებს. ზოგ ქვეყნებში ეს გულისხმობს საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვათა გასაჯაროების აკრძალვას გარკვეული ვადით, ხმის მიცემის დასრულებამდე, ან საარჩევნო კამპანიის დასრულებიდან არჩევნების დღემდე პერიოდში, როდესაც იკრძალება სააგიტაციო გამოსვლები (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § 1.7). ამის გამართლება შეიძლება მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ამომრჩევლებს თავისი აზრის ჩამოყალიბების საშუალება მიეცეთ ყოველგვარი ზენოლის ან ზეგავლენის გარეშე (International IDEA 2014a: 230).

ცილისწამება და შეურაცხყოფა

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივანი მალალტირაჟიანი ყოველდღიური გაზეთის მენეჯერი გახლდათ. მან 1993 წელს გამოაქვეყნა სტატია, სადაც გაკრიტიკებული იყო სახალხო პარტიის მიერ შერჩეული კანდიდატი, რომელსაც ლისაბონის მუნიციპალური საბჭოს არჩევნებში უნდა ეყარა კენჭი. ლისაბონის სააპელაციო სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის მიერ გამოყენებული ისეთი გამოთქმები, როგორიცაა „გროტესკული“, „მასხარა“ და „გაუთლელი“ პირის შეურაცხყოფა იყო და სცდებოდა გამოხატვის თავისუფლების ფარგლებს. მომჩივანს მსჯავრი დასდეს ცილისწამებაში და სასამართლომ დააკისრა ჯარიმა, მიყენებული ზიანისა და ხარჯების ანაზღაურებასთან ერთად.

კანონი: სასამართლომ განაცხადა, რომ „გამოხატვის თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთ უმთავრესი საფუძველია და ეს უფლება ვრცელდება არა მხოლოდ იმ „ინფორმაციასა ან იდეებზე, რომლებიც არ არის შეურაცხმყოფელი, მისაღებია ან გულგრილად ეკიდებიან, არამედ შეურაცხმყოფელ, შოკისმომგვრელ და აღმამფთოთებელ აზრებსა და გამონათქვამებზეც“. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ „დასაშვები კრიტიკის ფარგლები... უფრო ფართოა პოლიტიკოსის მიერ მასზე დაკისრებული საჯარო მოვალეობების შესრულებისას“, რაც „გარდაუვლად მოექცევა საზოგადოების ყურადღების ცენტრში, მისი ყოველი სიტყვა და ქმედება კი ჟურნალისტებისა და ფართო საზოგადოების ინტერესისა თუ ზედმინვნით შესწავლის ობიექტი გახდება“. ეს განსაკუთრებით ისეთ შემთხვევებზე ვრცელდება, როდესაც „პოლიტიკოსი თვითონ აკეთებს საჯარო განცხადებებს, რომლებიც კრიტიკის საგნად იქცევა“. სასამართლომ აღნიშნა, რომ „ხშირად პოლიტიკური ხასიათის შეურაცხმყოფელი განცხადებები პირადი სფეროს დარღვევაში

გადაიზრდება, მაგრამ ამგვარია პოლიტიკისა და იდეების თავისუფალ მიმოცვლასთან დაკავშირებული საფრთხეები“. სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ „ჟურნალისტებმა შეიძლება მიმართონ გარკვეულ გაზვიადებას, ან პროვოკაციასაც კი“.

დასკვნა: დაირღვა კონვენციის მე-10 მუხლი (გამოხატვის თავისუფლება).

წყარო: Lopes Gomes da Silva v. Portugal (2000 წლის 28 დეკემბერი).

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58817"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

გარდა ამისა, არჩევნების ისეთი ფორმით გაშუქება, რომელიც ხელს უწყობს ეროვნული, რასობრივი ან რელიგიური შუღლის გაღვივებას, უნდა აიკრძალოს ICCPR-ის 20(1) მუხლის შესაბამისად და სათანადო სანქციები დანესდეს ასეთი სახის დარღვევებისთვის. მეორე მხრივ, პლურალისტული საზოგადოება გარკვეული ხარისხით ტოლერანტულია პროვოკაციული გამონათქვამების მიმართ, რომლებიც მიემართება სახელისუფლებო ორგანოთა წარმომადგენლებს, არჩევითი თანამდებობების პირებსა და საარჩევნო სუბიექტებს (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 61). არ შეიძლება მსგავსი გამონათქვამების აკრძალვა ან შეზღუდვა, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი შეიძლება შეურაცხმყოფელი, შოკისმომგვრელი ან აღმამფოთებელი იყოს. კერძოდ, ცილისწამების საფუძველზე მთავრობისა და მისი ინსტიტუტების კრიტიკის აკრძალვა დაუშვებელია (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 34, § 38, 42, 47).

გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა გაკრიტიკებულია სასამართლოს გადაწყვეტილებაში საქმეზე Lopes Gomes da Silva v. Portugal, რომელიც მიღებულია 2000 წლის 28 დეკემბერს.

თუ კრიტიკა და გამონათქვამების სიმწვავე გასცდება დასაშვებ ფარგლებს, ცილისწამებისთვის უნდა დაეკისროს შესაბამისი სანქციები, რომლებიც უნდა იყოს პროპორციული; ეს სანქციები მისაღებია მხოლოდ ცილისწამების მძიმე ფორმის შემთხვევაში, თუმცა, თავისუფლების აღკვეთა არასდროს ჩაითვლება პროპორციულ ზომად (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 34, § 47).

ჟურნალისტთა თავისუფალი გადაადგილება და უსაფრთხოება

არჩევნების პროცესში მედიის წარმომადგენელთათვის გარანტირებული უნდა იყოს გადაადგილების თავისუფლება, რაც მხოლოდ ობიექტური, გონივრული და არადისკრიმინაციული კრიტერიუმების საფუძველზე უნდა შეიზღუდოს (იქვე: § 44), მაგალითად, კამპანიების ღონისძიებებზე ჟურნალისტების აკრედიტაციის შეზღუდვა მათი შესაძლებლობების მიხედვით. ინფორმაციის მოძიებისა და მიღების

უფლებას მჭიდროდ უკავშირდება ადამიანთა უსაფრთხოების საკითხი. ეს მოიცავს ჟურნალისტების უფლებას, არ დაექვემდებარონ ფიზიკურ ან ემოციურ ძალადობას, ან მიკერძოებულ დაკავებას იმ მიზნით, რომ მათ არ გააშუქონ საარჩევნო პროცესები. საკანონმდებლო დებულებები უნდა ითვალისწინებდეს სამართლებრივი დაცვის ქმედით საშუალებებს მსგავსი სახის დარღვევების შემთხვევაში (იქვე: § 23). სახელმწიფოებს პოზიტიური ვალდებულება ეკისრებათ, დაიცვან ჟურნალისტების გამოხატვის თავისუფლება მსგავსი სახის შეტევებისა და დარღვევებისაგან (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § 1.2).

ნეიტრალური დამოკიდებულება ხელისუფლების მხრიდან და მედიაპლურალიზმი

სარედაქციო თავისუფლებისათვის ხელისუფლებამ ნეიტრალური დამოკიდებულება უნდა შეინარჩუნოს მედიის მხრიდან არჩევნების გაშუქების მიმართ (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.1.a.i). სახელისუფლებო ორგანოებმა თავი უნდა შეიკავონ ჟურნალისტებისა და სხვა მედიაპერსონალის საქმიანობაში ჩარევისაგან, არჩევნების შედეგებზე ზემოქმედების მიზნით (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § IV.1). ხელისუფლებამ თავი უნდა შეიკავოს ისეთი ზომების გატარებისგანაც, რომლებსაც „გამაგრილებელი ეფექტი“ ექნება, ან ირიბად გამოიწვევს თვითცენზურას; ასეთ ზომებს შეიძლება მიეკუთვნებოდეს გამუდმებითი ბრალდებების წაყენება გარკვეული სახის სტატიათა გამოქვეყნების საპასუხოდ, ასევე, არაგეგმური საგადასახადო შემონმგებების ჩატარება, ან გაზეთებით მომარაგებაში ხელის შეშლა (OSCE/ODIHR 2003b: 97; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 32, § 63).

საზოგადოებრივი მედიისთვისაც უნდა იყოს გარანტირებული სარედაქციო თავისუფლება და დამოუკიდებლობა. სახელმწიფო თანამდებობის პირებმა სათანადოდ უნდა გამოიყენონ თავიანთი რესურსები ან უფლებამოსილება მედიის შინაარსის გასაკონტროლებლად; ამასთან დაკავშირებით გასათვალისწინებელია საკმარისი დაფინანსების გამოყოფა საზოგადოებრივი მედიისთვის (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 34, § 16). კერძოდ, სახელმწიფოებს არ უნდა ჰქონდეთ მედიამონოპოლიები და ხელი უნდა შეუწყონ პლურალიზმს (იქვე: 40), იმის გათვალისწინებით, რომ მედიასაშუალებებისა და მათი შინაარსის მრავალფეროვნება უმნიშვნელოვანესია მედიაპლურალიზმისთვის (მინისტრთა კომიტეტი 1999). მხოლოდ ასეთ პირობებში შეძლებენ ამომრჩევლები სხვადასხვაგვარი ინფორმაციის მიღებას, რაც მათ ინფორმირებული პოზიციის ჩამოყალიბების საშუალებას მისცემს.

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ თავის საბოლოო ანგარიშში ბელარუსის 2010 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ, გააკრიტიკა

სახელმწიფო იმის გამო, რომ დიდი რაოდენობით მედიასაშუალებებს ფლობდა.

გარდა ამისა, სახელმწიფოებმა უნდა აირიდონ არასათანადო მედიის დომინანტური პოზიცია და კერძო კონტროლს დაქვემდებარებული მედიაჯგუფების მონოპოლია, რადგანაც ეს შეიძლება საზიანო იყოს მედია რესურსებისა და აზრის მრავალფეროვნებისათვის (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 34, § 40). მედიის მფლობელობის სტრუქტურა გამჭვირვალე უნდა იყოს, რათა ადამიანებმა ადვილად ამოიცნონ მათი საინფორმაციო რესურსების პოტენციური მიკერძოება (მინისტრთა კომიტეტი 1994: სახელმძღვანელო პრინციპი 1).

დამოუკიდებელი მედიის ნაკლებობა (ბელარუსი)

საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ ოფიციალურად რეგისტრირებულ მედიასაშუალებათა დიდი ოდენობის მიუხედავად, ზოგადად „აღინიშნებოდა დამოუკიდებელი და ობიექტური გაშუქების უკმარობა. ალტერნატიული საინფორმაციო წყაროების უქონლობის გამო ამომრჩევლებს მნიშვნელოვნად შეეზღუდათ არჩევნების პროცესში ინფორმირებული არჩევანის გაკეთების საშუალება. ... სახელმწიფო აკონტროლებს ყველა მაუნყებლობას და ბეჭდური მედიის სადისტრიბუციო ქსელს ქვეყნის მასშტაბით. პოლიტიკური მოვლენების თაობაზე ალტერნატიული მოსაზრებების გამოხატვა შესაძლებელია მხოლოდ რამდენიმე კერძო გაზეთის ან ინტერნეტის მეშვეობით“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2010 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 12.

www.osce.org/odihr/elections/75713?download=true

ბ) არჩევნების გაშუქება მედიის მიერ

ქვეყნის მთავარი მედიასექტორის სეგმენტების, მათ შორის, რადიოს, ტელევიზიის, გაზეთებისა და ინტერნეტის მიერ საარჩევნო პროცესების გაშუქება უაღრესად მნიშვნელოვანია, რათა ამომრჩევლები სათანადოდ იყვნენ ინფორმირებულნი არჩევნებში მონაწილე პარტიებისა და კანდიდატების პროგრამებსა და მოსაზრებებზე. იმისათვის, რომ ყველა ამომრჩეველს ჰქონდეს ამ ინფორმაციაზე წვდომა, მედიამ შესაბამისი ზომები უნდა გაატაროს და მოიცვას საზოგადოების ყველა ფენა, მათ შორის, რაიონებში მცხოვრები მოსახლეობა (კარტერის ცენტრი 2014: 140). სატელევიზიო მაუნყებლობა ყველაზე პოპულარული საინფორმაციო წყაროა საარჩევნო პროცესებზე ინფორმაციის მიღების კონტექსტში, ამიტომ შემდეგი ქვეთავი სწორედ ამ საკითხს განიხილავს.

სამართლიანი, მიუკერძოებელი და დაბალანსებული გაშუქება

მიუხედავად იმისა, რომ როგორც ვერძო, ასევე საზოგადოებრივ მედიას მინიჭებული უნდა ჰქონდეს სარედაქციო თავისუფლება, მედიასაშუალებები ვალდებული არიან, სამართლიანი, დაბალანსებული და მიუკერძოებელი გზით გააშუქონ არჩევნები; ეს განსაკუთრებულად ეხება ახალ ამბებს და ისეთ სადისკუსიო ფორმატის გადაცემებს, როგორცაა ინტერვიუები და დებატები (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § II.1,2; ვენეციის კომისია/OSCE/ODIHR 2009). მედიის ფუნქციებში შედის ზედმინვნითი მონიტორინგი ხელისუფლების მიერ დემოკრატიული საარჩევნო პროცესების უზრუნველყოფაზე. მედიას მნიშვნელოვანი ამოცანა აქვს - დაეხმაროს ამომრჩევლებს არჩევნებთან დაკავშირებული ძირითადი ასპექტების გაგებაში, ამიტომ ის ვალდებულია, განიხილოს, აღწეროს და გააანალიზოს კიდევ ეს პროცესები. ზუსტი და დაბალანსებული გაშუქება გულისხმობს ისეთი სამაუწყებლო ფორმატების არსებობას, როგორცაა შეკითხვების ღიად დასმა კანდიდატებისათვის, მათ შორის დებატები და პირდაპირი განცხადებების წარმოდგენა, ნაცვლად კომენტარებისა კანდიდატთან დაკავშირებით, ასევე, თანაბარი საეთერო დროის დათმობა.

უარყოფით მაგალითებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიშში აზერბაიჯანში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

გარდა ამისა, თავიდან უნდა აიცილონ მიკერძოებული დამოკიდებულება ან მანიპულირება, მაგალითად, ისეთი ამბების გაუშუქებლობა, რომლებიც უარყოფითად ან დადებითად იმოქმედებს კონკრეტულ კანდიდატზე, ასევე, ვერძო ან პარტიული ინტერესების სიახლეებად წარმოჩენა და გაშუქება, ან ხმოვანი ეფექტების გამოყენება კანდიდატის პოპულარიზაციისა თუ დაკნინებისათვის (OSCE/ODIHR 2003b: 94).

არჩევნების არაზუსტი და მიკერძოებული გაშუქება (აზერბაიჯანი)

სადამკვირვებლო მისიამ მედიამონიტორინგის შედეგად დაასკვნა, რომ: „მედია არასაკმარისად აშუქებდა კანდიდატებთან დაკავშირებულ საკითხებს და პლურალიზმის ნაკლებობა გამოვლინდა. მონიტორინგს დაქვემდებარებულმა სატელევიზიო არხებმა, მათ შორის ITV-მ [საზოგადოებრივი მაუწყებელი], თავისი საინფორმაციო გადაცემებიდან და საუკეთესო საეთერო დროიდან 15 საათი და 44 წუთი დაუთმო არჩევნებსა და კანდიდატებს; ანუ დღეში, საშუალოდ, 7 წუთი; აქედან 92% მოქმედ პრეზიდენტს დაეთმო, ხოლო დანარჩენი დრო - სხვა ცხრა კანდიდატს. გაშუქება ძირითადად შეეხებოდა არჩევნებთან დაკავშირებულ ტექნიკურ ასპექტებს. მონიტორინგს დაქვემდებარებულმა არცერთმა სატელევიზიო არხმა არ მისცა ჟურნალისტებს, ექსპერტებს ან საზოგადოებას

კანდიდატებისთვის (მათ შორის, მოქმედი პრეზიდენტისთვის) კითხვების დასმის საშუალება და არც კანდიდატებს ჰქონდათ ერთმანეთთან დებატების შესაძლებლობა“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, აზერბაიჯანი, 213 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 16.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

საარჩევნო პერიოდში მთავრობისა და მოქმედი პრეზიდენტის გაშუქება დასაშვებია, თუმცა ისინი არ უნდა იყვნენ პრივილეგირებულ მდგომარეობაში (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § II.2).

მარეგულირებადი ორგანოები

საარჩევნო ან მედიის კანონმდებლობა ნათელ დებულებებს უნდა შეიცავდეს არჩევნების გაშუქებასთან დაკავშირებით. ამ დებულებათა დარღვევის შემთხვევაში დროულად უნდა უზრუნველყონ დარღვევების აღმოფხვრაზე მიმართული სამართლებრივი საშუალებები (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 19). ამ მიზნით, სახელმწიფოებმა დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო უნდა ჩამოაყალიბონ, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება სამაუწყებლო მედიის კანონთან შესაბამისობის ზედამხედველობაზე, ასევე, უშუალოდ მაუწყებლობის რეგულირებაზე, და ექნება მათთვის სანქციების დაკისრების უფლებამოსილება ამ მოთხოვნათა შეუსრულებლობის შემთხვევაში (კარტერის ცენტრი 2014: 135). ეს ორგანო უნდა იყოს პოლიტიკური ინტერესებისგან დამოუკიდებელი, განსაკუთრებით, მისი წევრების დანიშვნისა და ფუნქციონირების თვალსაზრისით, ამ ორგანოს სტრუქტურები და გადანაცვებილებათა მიღების მექანიზმები კი უნდა გამოირჩეოდეს გამჭვირვალობით (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 34, § 39). მარეგულირებელმა ორგანომ დროულად უნდა განიხილოს საჩივრები. მედიამ შეიძლება შექმნას თვითმარეგულირებელი ორგანოებიც, საკანონმდებლო ჩარჩოს მოთხოვნებთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად, ჟურნალისტები კი შეთანხმდნენ ეთიკის კოდექსზე, სადაც აისახება ხარისხის სტანდარტის შენარჩუნებასა და გამჭვირვალობასთან მიმართებით ნაკისრი ვალდებულებები (OSCE 2008: 10, 22).

მარეგულირებელი ორგანოს საჭიროებაზე მიუთითებს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიში მოლდოვაში 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

მედიის მარეგულირებელი ორგანოები (მოლდოვა)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა მმართველი პარტიის მიმართ გამორჩეული დამოკიდებულება სხვადასხვა სატელევიზიო მაუწყებლის, მათ შორის, ისეთი პოპულარული სატელევიზიო არხების მხრიდან, როგორცაა: „პრაიმ TV“ და „პუბლიკა TV“, რომლებმაც მკვეთრად გამოავლინეს მიკერძოებულობა მოლდოვას დემოკრატიული პარტიის (PDM) სასარგებლოდ, როგორც მისთვის დათმობილი საეთერო დროის, ასევე გაშუქების ტონის თვალსაზრისით; კერძოდ, ამ ტელევიზიათაგან თითოეულმა საეთერო დროის 36% დაუთმო მხოლოდ პოზიტიური და ნეიტრალური ინფორმაციის მიწოდებას. გარდა ამისა, მოლდოვას დემოკრატიული პარტიის კამპანიასთან დაკავშირებული რეპორტაჟები არჩევნებისთვის დათმობილი სპეციალური ბლოკის ფარგლებსაც სცდებოდა. სხვადასხვა საინფორმაციო გადაცემაში გადიოდა რეპორტაჟები პარლამენტის სპიკერისა და პარტიის კანდიდატის საქმიანობაზე“.

სადამკვირვებლო მისიის შეფასებით, მარეგულირებელი ორგანო (CCA) არ უზრუნველყოფდა მედიის შესაბამისობას ისეთ საკანონმდებლო მოთხოვნებთან, როგორცაა საინფორმაციო პროგრამებში დაბალანსებული, მიუკერძოებელი და ზუსტი გაშუქება: „არჩევნების წინა დღეს გამართულ შეხვედრაზე მედიის მარეგულირებელმა ორგანომ არ დააკისრა სერიოზული სანქციები მაუწყებლებს, რომლებიც, მისი მეოთხე ანგარიშის შესაბამისად, არაერთგზის იყვნენ მხილებულნი დაუბალანსებელ გაშუქებაში“. „მედიის მარეგულირებელი ორგანოს მიერ შესაბამისი სანქციების გაუტარებლობამ მნიშვნელოვნად დააკნინა მისი, როგორც საზედამხებლო ორგანოს და გასაჩივრების მექანიზმის ღირებულება და ეჭვქვეშ დააყენა მისი დამოუკიდებლობა“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, მოლდოვა, 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნები, გვ. 16-18.

www.osce.org/odihr/elections/moldova/144196?download=true

დაბულებები საზოგადოებრივი მედიის შესახებ

საზოგადოებრივმა მედიამ ადეკვატური ინფორმაცია უნდა წარადგინოს დემოკრატიულ სისტემებსა და პროცედურებზე. შესაბამისად, მისი ერთ-ერთი ფუნქციაა მოქალაქეთა ინტერესის გაღვივება საზოგადოებრივი საკითხების მიმართ და მათი აქტიური მონაწილეობის ხელშეწყობა (მინისტრთა კომიტეტი 2007b: § II.15).

საზოგადოებრივმა მედიამ უნდა დააკმაყოფილოს გარკვეული ვალდებულებები და კანდიდატებისთვის თანასწორი შესაძლებლობები შექმნას. საზოგადოებრივი მედია ვალდებულია, საარჩევნო პერიოდში უფასო საეთერო დრო დაუთმოს კანდიდატებს, რომლებმაც ის არადისკრიმინაციული და ობიექტური წესით უნდა გადანაწილდეს, კანონით დადგენილი ფორმულის შესაბამისად (OSCE 1990a: § 7.8; International IDEA 2014a: 202, 229). თანაბარი გადანაწილება გულისხმობს პროპორციულ გადანაწილებას - იმ მანდატთა რაოდენობის მიხედვით, რომლებსაც ფლობენ პოლიტიკური პარტიები

პარლამენტში, ან მკაცრი თანაფარდობით - ანუ პარლამენტში მათი წარმომადგენლების რაოდენობისგან დამოუკიდებლად (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.3.b). ეს ვრცელდება როგორც გამოყოფილი საეთერო დროის ხანგრძლივობაზე, ასევე დღის განმავლობაში დათმობილ დროსა და გადაცემებზე, მათ შორის, საუკეთესო საეთერო დროის გადანაწილებაზე (OHCHR 1994: § 121; International IDEA 2014a: 229). დათმობილი საეთერო დრო საკმარისი უნდა იყოს, რათა ყველა კანდიდატს ჰქონდეს ეფექტიანი კონკურენციის განწვევის საშუალება, ამომრჩეველმა კი საჭირო ინფორმაცია მიიღოს.

დაბოლოს, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, საზოგადოებრივ მედიას შეიძლება ასევე ეკისრებოდეს ამომრჩეველთა განათლებაზე მიმართული პროგრამების ეთერში გაშვების ვალდებულება. ამის შესახებ საერთაშორისო ხელშეკრულებები ცალკე დებულებებს არ შეიცავს, მაგრამ მისი საშუალებით სახელმწიფოებს შეუძლიათ, უკეთ შეასრულონ ხმის მიცემის უფლებასთან მიმართებით დაკისრებული ვალდებულებები, დადგინილი რამდენიმე საერთაშორისო ხელშეკრულებით (International IDEA 2014a: 230).

დებულებები კერძო მედიის შესახებ

კერძო მედიასთან დაკავშირებით, კანონმა ხელი უნდა შეუწყოს განსხვავებული აზრის გამოხატვას, კანდიდატებისთვის უზრუნველყოს თუნდაც მინიმალური ხელმისაწვდომობა მათზე, თვითონ მაუწყებლებს კი დაავალდებულოს საარჩევნო კამპანიების სამართლიანი და მიუკერძოებელი გზით გაშუქება (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § II.1, 2; International IDEA 2014a: 202, 229; ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.3.c). მიუხედავად ამისა, კერძო მაუწყებელთა კანონით დაავალდებულებამ არჩევნებში მონაწილე კანდიდატებისთვის უფასო საეთერო დროის გამოყოფაზე, შეიძლება დაარღვიოს მაუწყებელთა სარედაქციო თავისუფლება.

პოლიტიკური რეკლამა მაუწყებლობაში

ხელმისაწვდომობა და თანასწორი მოპყრობა გარანტირებული უნდა იყოს პოლიტიკური რეკლამის კონტექსტშიც, თუკი ასეთი რამ ნებადართულია, კანდიდატებისთვის კი ერთნაირი ფასები დაწესდეს (მინისტრთა კომიტეტი 2007a: § II.5), რომლებიც არ იქნება ისეთი მაღალი, რომ შემაკავებელი ან დისკრიმინაციული ეფექტი გამოიწვიოს. ეს განსაკუთრებით ყურადსაღებია ისეთ ქვეყნებთან მიმართებით, სადაც სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული სამაუწყებლო მედია გამორჩეულ დამოკიდებულებას ავლენს მმართველი ძალის მიმართ, რადგანაც ფასიანი პოლიტიკური რეკლამა ოპოზიციური კანდიდატებისთვის შესაძლოა მნიშვნელოვანი საშუალება იყოს

საკუთარი გზავნილის საზოგადოების წინაშე გასაუფრებლად. ამავდროულად, ეს სფერო უნდა გაიმიჯნოს ახალი ამბებისა და სარედაქციო კონტენტისგან (International IDEA 2014a: 229). კანდიდატებისთვის თანასწორი შესაძლებლობების უზრუნველსაყოფად, შესაძლებელია გარკვეული ლიმიტების დანესება სარეკლამო ხარჯების მოცულობაზე (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.2.3.e).

გ) ზომები არასაკმარისად წარმოდგენილი ჯგუფებისათვის

კონვენციის მე-14 მუხლის შესაბამისად, არჩევნებში მონაწილე ყველა სუბიექტს მედიაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობა უნდა ჰქონდეს, ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნისაგან განურჩევლად.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქალი და მამაკაცი კანდიდატების თანაბრად გაშუქება მედიის მიერ და ერთნაირი ცნობადობა. აღსანიშნავია, რომ ქალ კანდიდატებთან დაკავშირებულ საკითხები საარჩევნო კამპანიისას ნაკლებად შუქდება ნებისმიერ მედიასაშუალებებაში და მათ ძირითად პრობლემებს არცთუ ისე ხშირად ეძღვნება დისკუსიები ან გადაცემები საარჩევნო პერიოდში.

ამისი მაგალითი მოყვანილია OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშში სომხეთის 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

გარდა ამისა, მედიამ ქალი კანდიდატები უნდა გააშუქოს არადისკრიმინაციული გზით, რათა მათი იმიჯი არ შელახოს, ასევე, შესაბამისი ტონით და ტერმინების გამოყენებით. მარეგულირებელმა ორგანოებმა ხელი უნდა შეუწყონ გენდერულ თანასწორობას და ქალები შეიყვანონ თავიანთ შემადგენლობაში; მათი აზრი უნდა გაითვალისწინონ გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესშიც (მინისტრთა კომიტეტი 2013: სახელმძღვანელო პრინციპები A.1, B.4).

იმ ტერიტორიებზე, სადაც წარმოდგენილი არიან ეროვნული უმცირესობები, მედიამ საარჩევნო კამპანია უნდა გააშუქოს მათ ენებზე (OSCE/ODIHR 2003b: 93).

იმისთვის, რომ შშმ პირებს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის საშუალება ჰქონდეთ, მათთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს მედიის მიერ მიწოდებული ინფორმაცია არჩევნებთან დაკავშირებით, ჟესტების ენაზე, ადვილად გასაგები ფორმით და ალტერნატიულ ფორმატში (ევროპის საბჭო 2015: 15, 21). ასეთი ინფორმაცია უნდა მიეწოდებოდეს საზოგადოებრივი და კერძო ვებგვერდების მეშვეობითაც (იქვე: 23).

ქალი კანდიდატების გაშუქება მედიის მიერ (სომხეთი)

„OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ გამოავლინა, რომ H1-მა არჩევნების გაშუქებისთვის გამოყოფილი დროის 4% დაუთმო ქალ კანდიდატებს და პარტიის წარმომადგენლებს, საზოგადოებრივმა რადიომ კი - 5%. ეს არაპროპორციულად დაბალი მაჩვენებელია, იმის გათვალისწინებით, რომ ყველა რეგისტრირებული კანდიდატის 21%-ს ქალები შეადგენდნენ, ასევე იმ ფონზეც, რომ სომხეთის მთავრობამ მიზნად დაისახა ქალთა 30%-იანი წარმომადგენლობა საკანონმდებლო ორგანოებში“.

სადამკვირვებლო მისიამ შემდეგი რეკომენდაცია წარუდგინა ქვეყანას: „საზოგადოებრივმა მედიამ უნდა უზრუნველყოს, რომ ქალები საკმარისად იყვნენ წარმოდგენილნი გადაცემებსა და რეპორტაჟებში, და ამ მიზნით შესაბამისი დროებითი ზომები გაატარონ (მაგ.: ქალი კანდიდატებისთვის დამატებითი საეთერო დროის გამოყოფა, პარტიებისთვის თხოვნით მიმართვა ინტერვიუების ასაღებად ქალი კანდიდატების გამოყოფაზე, ეთერში გადაცემების გაშვება პოლიტიკაში ქალთა მოღვაწეობაზე), რათა ხელი შეუწყონ ქალების უფრო აქტიურ მონაწილეობას პოლიტიკურ ცხოვრებაში“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, სომხეთი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 17, 28.

www.osce.org/odihr/elections/91643?download=true

	<p>არჩევნების გაშუქება მედიის მიერ (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)</p>	<p>OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)</p>
<p>საკანონმდებლო ჩარჩომ უნდა უზრუნველყოს გამოხატვის თავისუფლება საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.</p> <p>სახელმწიფოების მხრიდან საჭიროა ბოროტი განმრახვის გარეშე ცილისწამებისა და ცრუ განცხადებების დეკრიმინალიზაცია. სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მხოლოდ მძიმე დარღვევებზე უნდა გავრცელდეს და სავატიმრო სასჯელის დაკისრება გაუმართლებელია.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 13; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 6.</p> <p>ბელარუსი 2012, გვ. 13; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 14.</p>	
<p>მედიამზე სახელმწიფო მონოპოლია დაუშვებელია. სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს მედიაპლურალიზმს და შესაბამისი ზომები გაატაროს კერძო კონტროლს დაქვემდებარებული მედიის დომინანტური პოზიციისა თუ მონოპოლიის პრევენციისათვის.</p>	<p>უკრაინა 2012, გვ. 19; მოლდოვა 2014, გვ. 14; მოლდოვა 2015, გვ. 15.</p>	
<p>საზოგადოებრივი მაუწყებელი დამოუკიდებელი უნდა იყოს და ჰქონდეს სარედაქციო თავისუფლება, ასევე, გამოეყოს სავატიმრო დაფინანსება.</p>	<p>უკრაინა 2012, გვ. 20; მოლდოვა 2014, გვ. 16.</p>	
<p>სახელმწიფომ კანონები უნდა მიიღოს აღიარებული უფლებების დასაცავად და უზრუნველყოს უფლებამწიფო პირთა ქმედითი და ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვა.</p>	<p>სომხეთი 2012, გვ. 27; მოლდოვა 2014, გვ. 18; უკრაინა 2014, ბაისი, გვ. 19.</p>	
<p>საზედამხედველო ორგანიზების შემადგენლობა უნდა იყოს პლურალისტული. მათ უნდა ჰქონდეთ დამოუკიდებლობა და კანონის ადევკატურ შესრულებაზე ზედამხედველობის საშუალება, ასევე, შესაბამისი სანქციების დაკისრების უფლება იმ მედიასაშუალებებზე, რომლებმაც დაარღვიეს კანონი.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 14; საქართველო 2012, გვ. 19; მოლდოვა 2014, გვ. 17; მოლდოვა 2015, გვ. 16.</p>	

თავისუფალი
მედია

	არჩევნების გაშუქება მედიის მიერ (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
დაბალანსებული და მიუკერძოებელი გაშუქება მედიის მიერ	მედია საშუალებებმა თვითმარეგულირებელი ზომები უნდა გაატარონ მიუკერძოებელი და მრავალფეროვანი გაშუქებისათვის.	მოლდოვა 2014, გვ. 17.
	მედიაზე წვდომა უნდა იყოს შეუფერხებელი, ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, დამოუკიდებელი კანდიდატებისადმი მოპყრობა კი გამორჩეილად ინკლუზიურობით.	ბელარუსი 2012, გვ. 14; საქართველო 2013, გვ. 14.
	მაუწყებლებმა ყველა კანდიდატის კამპანია მიუკერძოებლად და დაბალანსებულად უნდა გააშუქონ.	ბელარუსი 2012, გვ. 15; სომხეთი 2013, გვ.15.
	მედია გაშუქება უნდა მოიცავდეს ახალი ამბების მიმოხილვას, ინტერვიუსებს, დებატებს, თოქ-შოუსებს და ანალიზს.	აზერბაიჯანი 2013, გვ. 14; საქართველო 2013, გვ. 14.
	მოქმედი პრეზიდენტის გაშუქება უნდა მიჯნავდეს მის ოფიციალურ მოვალეობებსა და საარჩევნო კამპანიასთან დაკავშირებულ ამბებს.	საქართველო 2012, გვ. 20; სომხეთი 2013, გვ. 16.
	ფასიანი პოლიტიკური რეკლამის ღირებულება არ უნდა იყოს ძალიან მაღალი.	საქართველო 2012, გვ. 18.
სპეციალური ზომები	ფასიანი პოლიტიკური რეკლამა ადვილად უნდა განსხვავდებოდეს ახალი ამბებისგან.	სომხეთი 2012, გვ. 16; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 21; მოლდოვა 2015, გვ. 16.
	სამოგადოებრივმა მედიამ უნდა გააშუქოს ქალ კანდიდატთა კამპანიები.	სომხეთი 2012, გვ. 17, 22; მოლდოვა 2015, გვ. 17.

8. ხმის მიცემა - ხმის მიცემის სახეები

ხმის მიცემა არჩევნების ის ეტაპია, რომლის დროსაც ქვეყნის მოსახლეობა სარგებლობს პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლებით. ხმის მიცემის პროცედურის ორგანიზება, განსაკუთრებით კი მისი გამჭვირვალობა, დიდ ზეგავლენას ახდენს საზოგადოების ნდობაზე საარჩევნო პროცესების მიმართ, ასევე მოსახლეობის მიერ არჩევნების შედეგების მიღებაზე. შესაბამისად, ამ პროცესის ყველა ეტაპი უნდა იყოს ღია, რათა პოლიტიკურ ოპონენტებსა და კანდიდატებს, მათ უფლებამოსილ წარმომადგენლებსა და დამკვირვებლებს შეეძლოთ მისი შესწავლა და ზედამხედველობა (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.x). ამ პროცესის უმთავრესი მიზანია თავისუფლად და შეუფერხებლად სარგებლობა ხმის მიცემის უფლებით. ეს გულისხმობს დამკვირვებელთა მიუკერძოებლობასაც. გარდა ამისა, არჩევნების ამ ეტაპთან დაკავშირებული ყველა ასპექტი კანონმდებლობით უნდა გაიწეროს: ხმის მიცემის ფორმა, ბიულეტენების დაბეჭდვა და მიწოდება, მათი შევსებისა და ხმის მიცემის წესები (OHCHR 1994: § 109). რაიმე დარღვევების შემთხვევაში საჩივრები დროულად და დაქარებულად უნდა განიხილოს, განსაკუთრებით, საარჩევნო უბნის დონეზე მიღებულ გადაწყვეტილებათა გასაჩივრებისას (International IDEA 2014a: 248).

შემდეგ ქვეთავში განხილულია საკითხები, რომლებიც უკავშირდება ხმის მიცემის პროცედურებსა და საარჩევნო უბნებს, ასევე, განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ამომრჩევლებს.

ა) ხმის მიცემა საარჩევნო უბნებზე

ზოგადად, ხმის მიცემის პროცედურა შესაბამისი წესით აღჭურვილ და საკმარისი პერსონალით დაკომპლექტებულ საარჩევნო უბნებზე უნდა ჩატარდეს (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.ii; კარტერის ცენტრი 2014: 150). რეგულაციებში უნდა გაიწეროს ამ პროცესისთვის საჭირო აღჭურვილობა, პერსონალი და მასალები. გარდა ამისა, უაღრესად მნიშვნელოვანია უშუალოდ ამომრჩევლის როლი და ხმის მიცემის პროცედურის უსაფრთხოება.

ხმის მიცემისთვის საჭირო აღჭურვილობა

სახელმწიფოებმა შესაფერისი ადგილი უნდა გამოყონ საჯარო დანიშნულების ადგილებში საარჩევნო უბნების მოსაწყობად, რომლებიც ადვილად ხელმისაწვდომი იქნება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 27; კარტერის ცენტრი 2014: 150) გეოგრაფიული პირობებისა და სატრანსპორტო საშუალებების თვალსაზრისით. გარანტირებული უნდა იყოს გადაადგილების თავისუფლება, რათა ამომრჩევლებს შეეძლოთ საარჩევნო უბნებზე მისვლა, ამ უბნების რიცხვი კი უნდა შეესაბამებოდეს ელექტორატის

რაოდენობას (კარტერის ცენტრი 2014: 150). ევროპის კომისიის შესაბამისად, „საარჩევნო უბანზე მიმაგრებულ ამომრჩეველთა რაოდენობა გონივრულად უნდა განისაზღვროს, რათა შესაძლებელი იყოს მიცემული ხმების ეფექტიანი დამუშავება განსაზღვრულ დროში, თუკი ყველა რეგისტრირებული ამომრჩეველი მისცემს ხმას“ (2008: 75).

საარჩევნო უბნებზე საკმარისი სივრცე უნდა არსებობდეს ამომრჩეველთა დასათევად და მთელი პროცესი კარგად ხილული იყოს, გარდა საარჩევნო ჯიხურებისა. ამომრჩევლებს უნდა შეეძლოთ ყველა ეტაპის დაუბრკოლებლად გავლა საიდენტიფიკაციო მაგიდიდან იმ ადგილამდე, სადაც საარჩევნო ბიულეტენებს იღებენ, შემდეგ კი საარჩევნო ჯიხურებსა და ყუთებამდე (OSCE/ODIHR 2003a: 72).

საარჩევნო უბნები ღია უნდა იყოს კანონით განსაზღვრული დროის განმავლობაში, რომელიც ყველა ამომრჩევლისთვის ერთნაირი იქნება. ეს უბნები დროულად უნდა გაიხსნას და დადგენილ დროზე ადრე არ დაიხუროს, რათა ყველა მსურველმა შეძლოს ხმის მიცემა. ადამიანებს, რომლებიც რიგში იდგნენ საარჩევნო უბნების დახურვის მომენტისათვის, უნდა მიეცეთ კენჭისყრის საშუალება (კარტერის ცენტრი 2014: 150).

საარჩევნო უბნების პერსონალი

საარჩევნო უბნების პერსონალმა საკუთარ ფუნქციებთან დაკავშირებით ტრენინგები უნდა გაიაროს და გააცნობიეროს მასზე დაკისრებული მიუკერძოებლობის ვალდებულება (ევროპის კომისია 2008: 75).

საარჩევნო თაღლითობის თავიდან ასაცილებლად, უბნები პერსონალით დაბალანსებულად უნდა დაკომპლექტდეს, მის შემადგენლობაში კი გაერთიანდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური მოსაზრების მქონე პირები (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 32). გარდა ამისა, საარჩევნო უბნების პერსონალი უნდა იქნებოდეს იმაზე, რომ თითოეული საარჩევნო ყუთი იყოს ცარიელი და დაილუქოს ხმის მიცემის დაწყებამდე, ყველა გამოუყენებელი ბიულეტენი კი აღირიცხოს და ტრანსპორტირებისა თუ შენახვისას სათანადოდ იყოს დაცული (OSCE/ODIHR 2010: 73; ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 33). საარჩევნო უბნების პერსონალმა უნდა უზრუნველყოს, რომ გამოუყენებელი საარჩევნო ბიულეტენები არ გასცდეს საარჩევნო უბნის ფარგლებს (იქვე: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.ix); ასევე, მან უნდა შეაფასოს ხმის მიცემის შედეგების სიზუსტე და ამ მიზნით აღრიცხოს ამომრჩეველთა და საარჩევნო ყუთში ჩაგდებულ ბიულეტენტა რაოდენობა. უფრო მკაცრი და ეფექტიანი კონტროლისათვის სხვა მონაცემების აღრიცხვა საჭირო არ არის, თუკი შესაძლებელია მათი ზუსტად დადგენა (იქვე: განმარტებითი მოხსენება, § 32). განმეორებითი ხმის მიცემის თავიდან ასაცილებლად უნდა გატარდეს ისეთი ზომები, როგორცაა ამომრჩეველთა მონიშვნა რეესტრში ან მათი მარკირება (ევროპის კომისია 2008: 76), და ეს უნდა გაკეთდეს მეთოდურად.

გაყალბების პრაქტიკისა და დარღვევების მაგალითებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

საარჩევნო მასალები

საარჩევნო მასალებში იგულისხმება საარჩევნო უბნის ისეთი ტექნიკური აღჭურვილობა, როგორცაა საარჩევნო ყუთები, ეკრანები, ხმის მიცემასთან დაკავშირებული საინფორმაციო მასალები და ბიულეტენები. საარჩევნო უბნებს საკმარისი წინასწარ დამტკიცებული მასალა უნდა მიენოდოს კენჭისყრამდე, კენჭისყრის პროცესში და მისი დასრულების შემდეგ, რათა ელექტორატმა საკუთარი ნება თავისუფლად გამოხატოს (International IDEA 2014a: 238).

რაც შეეხება საარჩევნო ბიულეტენს, მასზე უნდა მიეთითოს რეგისტრირებული სიების ან კანდიდატების სახელები (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 27), რომლებიც ერთი ზომის შრიფტით უნდა დაიბეჭდოს, განსაზღვრული თანმიმდევრობის დაცვით, რომელიც წილისყრისას გამოვლინდება. ამავდროულად, გასათვალისწინებელია, რომ საარჩევნო ბიულეტენის ფორმა მაქსიმალურად მარტივი და ადვილად შესავსები იყოს, რათა თავიდან აიცილონ ამომრჩეველთა დაბნეულობა და პროცესის გაჭიანურება. ბევრ ქვეყანაში კანდიდატების ან პარტიების მისათითებლად სიმბოლოები ან ფოტოები გამოიყენება, რაც მიზანშეწონილია იმ ტერიტორიებზე, სადაც წიგნიერების დონე დაბალია. ბიულეტენები უნდა დაიბეჭდოს ყველა რეგისტრირებული ამომრჩევლისთვის საკმარისი ოდენობით, ასევე, დამატებითაც - გაუთვალისწინებელი შემთხვევებისთვის (მაგალითად, დაზიანებული ან არასწორად შევსებული ბიულეტენის შესაცვლელად). ამომრჩევლებმა უნდა მიიღონ საჭირო რაოდენობის ბიულეტენები, რომლებიც ყველასთვის ერთნაირი იქნება.

გაყალბების პრაქტიკა და დარღვევები საარჩევნო უბნებზე (ბელარუსი)

სადამკვირვებლო მისიამ ისეთი „პრობლემები და დარღვევები“ გამოავლინა, როგორცაა „ამომრჩეველთა სიებში ერთნაირი ხელმოწერები (6%); საარჩევნო ყუთი არ იდგა საუბნო საარჩევნო კომისიის წევრებისა და დამკვირვებლებისთვის კარგად ხილულ ადგილას (13%), ასევე, არ იყო სათანადოდ დალუქული (5%); 3 საარჩევნო უბანზე აღირიცხა ბიულეტენების ჩამატების შემთხვევები“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 19.

www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

აპოზიციები

იმისთვის, რომ ამომრჩეველს თავისუფლად შეეძლოს საკუთარი ნების გამოხატვა და ხმის მიცემის პროცედურები შეესაბამებოდეს კენჭისყრის პრინციპებს, ეს პროცედურები უნდა აკმაყოფილებდეს გარკვეულ კრიტერიუმებს და იყოს შეძლებისდაგვარად მარტივი (იქვე: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.i; International IDEA 2014a: 239).

პირველ რიგში, ხმის მიცემის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ჩარჩო ნათლად უნდა უზრუნველყოფდეს კენჭისყრის ფარულობას და უსაფრთხოებას, რათა ამომრჩევლები დაცულნი იყვნენ ზნეობისგან - თუკი მათი არჩევანი ცნობილი გახდება - ან მიუღებელი კონტროლისგან არჩევანის გაკეთებასთან დაკავშირებით (OHCHR 1966: მუხლი 25(b); ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.4.b; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 20). ეს ნიშნავს, რომ ამომრჩეველმა იდენტიფიცირებისა და ხმის მიცემის ეტაპები ცალ-ცალკე უნდა გაიაროს, რათა ვერ მოხერხდეს მისი არჩევანისა და ვინაობის ურთიერთდაკავშირება (International IDEA 2014a: 238). მას შემდეგ, რაც ამომრჩეველი ბიულეტენს აიღებს, დაუშვებელია სხვა პირის შეხება მასთან; ასევე არავის აქვს მონიშნული ბიულეტენის დანახვის უფლება ხმების დათვლამდე (იქვე; ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 35). კენჭისყრის ფარულობას ნებისმიერი დარღვევა უნდა დაისაჯოს, მაგალითად იმ ბიულეტენის გაუქმებით, რომლის შინაარსიც ცნობილი გახდება (იქვე: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.4.a).

ბიულეტენის ფარულობის დარღვევის მაღალი რისკი არსებობს ე.წ. უფლებამოსილი წარმომადგენლის მიერ ხმის მიცემის შემთხვევაში, როდესაც ამომრჩეველი სხვა პირს ანდობს თავის ნაცვლად ხმის მიცემის უფლებას, რადგანაც პირადად არ შეუძლია გამოცხადება საარჩევნო უბანზე. ხმის მიცემის ეს ფორმა ნებადართული უნდა იყოს მხოლოდ უმკაცრესი წესების დაცვით, მათ შორის, უფლებამოსილ წარმომადგენელთა რაოდენობის განსაზღვრით (იქვე: ნაწილი I.3.2.v).

გარდა ამისა, უნდა აიკრძალოს ოჯახის სახელით ხმის მიცემის პრაქტიკა, რადგანაც ეს არღვევს კენჭისყრის ფარულობის პრინციპს. ეს ფორმა ხშირად ქალებზე ახდენს უარყოფით ზეგავლენას და შეიძლება განხორციელდეს სამი გზით: ჯგუფური კენჭისყრის შემთხვევაში, ჩვეულებრივ, მამაკაცი შედის საარჩევნო ჯიხურში თავისი ოჯახის წევრ ერთ ან მეტ ქალთან ერთად; ღია კენჭისყრისას ოჯახის წევრები ერთად აძლევენ ხმას; მინდობილობით ხმის მიცემის დროს მამაკაცი აგროვებს თავისი ოჯახის ერთი ან მეტი ქალი წევრის კუთვნილ ბიულეტენებს და საკუთარი შეხედულებისამებრ მონიშნავს (ვენეციის კომისია 2006a: ნაწილი b).

ოჯახის სახელით ხმის მიცემის შემთხვევებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიში სომხეთში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ თავის საბოლოო ანგარიშში აზერბაიჯანის 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ მიუთითა სხვადასხვა სახის დარღვევებზე კენჭსყრის ფარულობასთან დაკავშირებით.

ის, რომ კენჭისყრა მაქსიმალურად ინკლუზიური უნდა იყოს, უკვე განვიხილეთ ქვეთავში ამომრჩეველთა რეგისტრაციის შესახებ. ხმის მიცემა შეიძლება სავალდებულო იყოს საყოველთაო საარჩევნო უფლების უზრუნველსაყოფად. იმ ქვეყნებში, სადაც ის არ არის სავალდებულო, ამომრჩევლებს უფლება უნდა ჰქონდეთ, არ მისცენ ხმა და ამის გამო არ დაექვემდებარონ რაიმე სახის ანგარიშსწორებას ან დასჯას (ევროპის კომისია 2008: 75). ხმის მიცემისგან თავშეკავება შესაძლოა პოლიტიკურ არჩევანს გამოხატავდეს, ამიტომ იმ პირთა სია, ვინც რეალურად მისცა ხმა, არ უნდა გასაჯაროვდეს, რათა დაიცვან არჩევანის კონფიდენციალობა.

ოჯახის სახელით ხმის მიცემა (სომხეთი)

საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიამ მთელი რიგი სერიოზული დარღვევები გამოავლინა კენჭისყრის ფარულობის კუთხით, დაფიქსირდა ოჯახის სახელით ხმის მიცემის პრაქტიკაც. მისიამ აღნიშნა, რომ „დაშინებისა და კენჭისყრის ფარულობის დარღვევა, ზოგადად, უფრო უარყოფითად აისახება ქალ ამომრჩევლებზე, რადგანაც ოჯახის წევრმა მამაკაცმა ან თემის გავლენიანმა წევრებმა შეიძლება გამოიყენონ საკუთარი პოზიცია და ზემოქმედება იქონიონ არჩევანის გაკეთებაზე ხმის მიცემისას“. მისიამ გააკრიტიკა ის ფაქტიც, „რომ ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ არ გაატარა დამატებითი ზომები, როგორცაა კენჭისყრის ფარულობის გაუმჯობესება, ამომრჩეველთა განათლება და ქალი ამომრჩევლების ჩართულობა, რათა შემცირებულიყო მათზე ზეგავლენის ალბათობა“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, სომხეთი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 21.

www.osce.org/odihr/elections/91643?download=true

კენჭისყრის ფარულობის დარღვევა (აზერბაიჯანი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „საარჩევნო უბნების 9%-ის შემთხვევაში ყველა ამომრჩეველმა არ მონიშნა თავისი ბიულეტენი ფარულად. IEOM-ის დამკვირვებელთა დასკვნით, საარჩევნო უბნების 7%-ის შემთხვევაში ჭკუფური ხმის მიცემა დაფიქსირდა. 16 საარჩევნო უბანზე ერთი და იგივე ადამიანი „ეხმარებოდა“ ამომრჩევლებს ბიულეტენების შევსებაში, რაც ხმის მიცემის ფარულობის დარღვევაა; იმ საარჩევნო უბნების 8%-ზე, რომლებსაც მისია ეწვია, კამერები ისეთ ადგილას ეყენა, რომ კენჭსყრის ფარულობა სრულად არ იყო დაცული“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, აზერბაიჯანი, საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 21.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

ხმის მიცემის პროცესის უსაფრთხოება

ამომრჩევლები და საარჩევნო უბნების პერსონალი დაცულნი უნდა იყვნენ სახელისუფლებო ორგანოების ან კერძო პირთა მხრიდან დაშინებისა თუ ზენოლისაგან (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 27; OSCE/ODIHR 2003a: § 8.5; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 11). საარჩევნო უბნის პერსონალი პასუხისმგებელია საარჩევნო უბნისა და, შესაძლებლობის ფარგლებში, მისი მიმდებარე ტერიტორიის წესრიგზე (OSCE/ODIHR 2003a: § 8.5). პოლიცია და უშიშროების სამსახურების წარმომადგენლები საარჩევნო უბნებზე მხოლოდ ხმის მისაცემად, ან საარჩევნო უბნის პერსონალის თხოვნით უნდა შევიდნენ, თუკი საჭირო გახდება მართლწესრიგის აღდგენა (International IDEA 2014a: 239). მხოლოდ საარჩევნო უბნის თავმჯდომარეს ან მის წარმომადგენელს აქვთ უფლება, მოითხოვონ სამართალდამცველი ორგანოების ჩარევა (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 112). მიუხედავად იმისა, რომ პოლიციის ან უშიშროების სამსახურების წარმომადგენლების ყოფნა საარჩევნო უბნებზე ზოგ ქვეყანაში გავრცელებული პრაქტიკაა, ეს დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, თუ არ გამოვლინდება არასათანადო ზეწოლა ამომრჩევლებზე, ან მათი დაშინება (OHCHR 1994: § 94, 97).

საარჩევნო უბნებზე მართლწესრიგის შენარჩუნებასა და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ ასპექტებს განიხილავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში სომხეთში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ.

მართლწესრიგისა და უსაფრთხოების დაცვა (სომხეთი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „51 საარჩევნო უბანზე (5%) დააფიქსირა ამომრჩეველთა დიდი ოდენობით გამოწვეული გადატვირთულობა; 77 საარჩევნო უბანის (8%) გარეთ ამომრჩეველთა დიდი ჯგუფები იდგნენ და რიგს ელოდებოდნენ, ხოლო 18 საარჩევნო უბანზე (2%) შეინიშნებოდა დაძაბულობა და უწესრიგობა. მისიამ აღრიცხა 64 შემთხვევა (მონახულებული საარჩევნო უბნების 7%), როდესაც არაუფლებამოსილი პირები, ძირითადად პარტიებისა და კანდიდატების წარმომადგენლები, ხელს უშლიდნენ ხმის მიცემის პროცესს, ან მითითებებს აძლევდნენ საუბნო საარჩევნო კომისიებს. დამკვირვებლებმა 9 შემთხვევა აღრიცხეს, როდესაც საარჩევნო უბნის შენობაში მყოფი პირები ცდილობდნენ ამომრჩევლებზე გავლენის მოხდენას კონკრეტული არჩევანის გასაკეთებლად; გარდა ამისა, საარჩევნო უბნებზე დაფიქსირდა ამომრჩევლებზე ზეწოლისა და დაშინების 30 შემთხვევა.

შესაბამისად, მისიამ შეიმუშავა ასეთი რეკომენდაციები: „შემდგომი ზომები უნდა გატარდეს არაუფლებამოსილი პირების მიერ საარჩევნო პროცესებში ჩარევის აღსაკვეთად. საარჩევნო უბნებსა და რაიონულ საარჩევნო კომისიებში გადატვირთულობის პრობლემა უნდა გადაიჭრას შედარებით დიდი სივრცეების გამოყოფით და უბნებზე კონტროლის გაუმჯობესებით“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, სომხეთი, 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 21.

www.osce.org/odihr/elections/101314?download=true

ბ) ხმის მიცემის სხვა სახეები

სახელმწიფოებმა უნდა განიხილონ სპეციალური ხმის მიცემის პროცედურათა საჭიროება, მაგალითად, ხმის მიცემის სხვა ადგილებზე ორგანიზება არჩევნებამდე, ან დამატებითი ხმის მიცემის ორგანიზება საარჩევნო უბნებზე, რათა მოსახლეობამ ფართო მონაწილეობა მიიღოს არჩევნებში, საყოველთაო კენჭისყრის უფლების უზრუნველსაყოფად (OSCE/ODIHR 2003a: § 8.10; International IDEA 2014a: 142). საჭიროა ამ პროცედურების პირობების მკაფიოდ განსაზღვრა და ხმის რამდენჯერმე მიცემისა და ამომრჩევლებზე მიუღებელი ზეგავლენის პრევენცია (International IDEA 2014a: 239).

ფოსტის მეშვეობით ხმის მიცემისას, ამომრჩევლებს უფლება აქვთ, არჩევნებამდე წარადგინონ თავიანთი ბიულეტენები. ზოგ იურისდიქციაში ხმის ამგავრი ფორმით მიცემა არ არის დაშვებული, რადგანაც ხმის მიცემის ფარულობის გარანტირება შეუძლებელია (იქვე: 240). ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს დასაშვებია, თუ საფოსტო მომსახურება დაცულია განზრახ ჩარევისაგან, სანდოა, და შესაბამის იურისდიქციაში არ დაფიქსირებულა ოჯახის სახელით ხმის მიცემის, ან სხვა მსგავსი ტენდენციები, რაც იწვევს ერთი ამომრჩევლის ზემოქმედებას მეორეზე (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.iii, განმარტებითი მოხსენება, § 39).

ხმის მიცემა ელექტრონულად შედარებით ახალი ტექნოლოგიაა და ხელს უწყობს ამომრჩეველთა ფართო მონაწილეობას და ხმების სწრაფად დათვლას; გარდა ამისა, ასეთ შემთხვევაში ნაკლებია ადამიანური ფაქტორით გამოწვეული შეცდომების ალბათობა და ეს მეთოდი ხარკთფეფტიანია. მიუხედავად ამისა, ელექტრონულად ხმის მიცემა სერიოზულ საფრთხეებს უკავშირდება კენჭისყრის პროცესის გამჭვირვალობისა და ამომრჩეველთა არჩევანის მიკვლევადობის თვალსაზრისით (ევროპის კომისია 2008: 84). კარგი პრაქტიკის კოდექსისა და მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციის - Rec(2004)11 - თანახმად, სახელისუფლებო ორგანოებმა უნდა უზრუნველყონ ელექტრონული ხმის მიცემის ტექნოლოგიის სათანადო, უსაფრთხო და სანდო ფუნქციონირება. კერძოდ, ხმის მიცემის პროცესში უნდა შეიძლებოდეს იმის შემოწმება, რამდენად გამართულად მუშაობს სისტემა. იგი მედეგი უნდა იყოს მწყობრიდან გამოსვლის, ხარვეზებისა და მიზანმიმართული შეტევების მიმართ.

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში მოლდოვაში 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ რამდენიმე პრობლემურ საკითხზე ამახვილებს ყურადღებას:

ხმის მიცემის ელექტრონულმა სისტემამ უნდა უზრუნველყოს ამ პროცესის ფარულობა, ანუ არ უნდა არსებობდეს ამომრჩევლის ვინაობისა და მის მიერ მიცემული ხმის დაკავშირების შესაძლებლობა, ხოლო სისტემა საკმარისად იყოს დაცული გაყალბებისაგან. მისი ინტერფეისი ნათელი და გასაგები უნდა იყოს, ამომრჩეველს კი ჰქონდეს საკუთარი არჩევანის შეცვლის შესაძლებლობა ბიულეტენის წარდგენამდე და იცოდეს, როდის

უნდა მისცეს ხმა, რის შემდეგაც მიიღებს დადასტურებას. გასაჩივრების შემთხვევაში, გადამონმებისა და გადათვლის მიზნით, შესაძლებელი უნდა იყოს ხმების ამობეჭდვა და დალუქულ კონტეინერში მოთავსება.

ხარვეზები ამომრჩეველთა ელექტრონულ სიებთან დაკავშირებით (მოლდოვა)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა: „SAISE [სახელმწიფო ავტომატიზებული საინფორმაციო სისტემა „არჩევნები“] საარჩევნო უბნების გახსნის შემდეგ ამ უბნების დაახლოებით 95%-ში ფუნქციონირებდა. მოგვიანებით მან შეწყვიტა მუშაობა. ცენტრალური საარჩევნო კომისიის განცხადებით, სერვერი გამოვიდა მწყობრიდან საუბნო საარჩევნო ბიუროებისგან მიღებულ მოთხოვნათა დიდი ოდენობის გამო. SAISE არ ფუნქციონირებდა საარჩევნო დამკვირვებელთა მიერ მონახულებული უბნების 59%-ში. ამ სერიოზული ტექნიკური ხარვეზის შედეგად, საარჩევნო უბნებზე მონაცემები ხელით მუშავდებოდა, რის შემდეგაც ისინი ელექტრონულ სისტემაში შეყავდათ“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, მოლდოვა, 2014 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 22.

www.osce.org/odihr/elections/მოლდოვა/144196?download=true

ხმის მიცემის სხვა პროცედურებს მიეკუთვნება სპეციალური საარჩევნო უბნების მონცობა, ანუ ე.წ. ხმის მიცემა გადასატანი ყუთის მეშვეობით, რაც უმეტესწილად არჩევნების დღეს, ან უფრო იშვიათად, არჩევნებამდე ტარდება. ასეთ შემთხვევაში, საარჩევნო უბნების თანამშრომლები გადასატანი საარჩევნო ყუთებით თვითონ მიდიან იმ ამომრჩევლებთან, რომლებსაც არ აქვთ გადააგილებების საშუალება. მიუხედავად ამისა, ეს მეთოდი გაყალბების მაღალ რისკს უკავშირდება და მისი გამოყენება დასაშვებია მხოლოდ შესაბამისი დამცავი მექანიზმების შემთხვევაში (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.vi).

გადასატანი ყუთებით ხმის მიცემისა და მასთან დაკავშირებული რისკების მაგალითებს ასახავს OSCE/ ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

სამხედრო მოსამსახურეთა მიერ ხმის მიცემა გულისხმობს, რომ მათ კენჭისყრაში მონაწილეობის საშუალება უნდა მიეცეთ საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით, ან თავიანთ ბარაკებთან ახლოს მდებარე საარჩევნო უბნებზე (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი I.3.2.xi). ამ პირებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლიათ სამხედრო დანაყოფების განთავსების ადგილას მისცენ ხმა, თუ უახლოესი საარჩევნო უბანი ძალიან შორს მდებარეობს. დაუშვებელია ხელმძღვანელობის მხრიდან ზემოქმედება სამხედრო პერსონალზე ან დაშინება კონკრეტული კანდიდატისთვის ხმის მიცემის მიზნით (იქვე: განმარტებითი მოხსენება, § 41).

სახელმწიფოებს უფლება აქვთ, საზღვარგარეთ მცხოვრებ მოქალაქეებს კენჭისყრის პროცედურაში მონაწილეობის ნება დართონ (International IDEA 2014a: 240) - ქვეყნის დიპლომატიურ წარმომადგენლობებში საგანგებოდ მოწყობილ საარჩევნო უბნებზე, ან ფოსტის მეშვეობით.

უმუსტობები გადასატანი ყუთებით ხმის მიცემის პროცედურისას (ბელარუსი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა: „საარჩევნო კოდექსი ითვალისწინებს გადასატანი ყუთების მეშვეობით ხმის მიცემას იმ პირებისთვის, რომლებსაც არ შეუძლიათ პირადად მისვლა საარჩევნო უბნებზე, დამოუკიდებლად მიზეზისა. ზოგ უბანზე არჩევნების დღეს ამომრჩეველთა მესამედმა ხმის მიცემის ამგვარი პროცედურით ისარგებლა. გადასატანი საარჩევნო ყუთები არ იყო სათანადოდ დალუქული შემთხვევათა 94%-ში, ხუთ საარჩევნო უბანზე კი დაფიქსირდა საარჩევნო ყუთებში ერთი პირის მიერ რამდენიმე ბიულეტენის ჩაყრის შემთხვევები“.

მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „გადასატანი ყუთებით ხმის მიცემის პროცედურა ნებადართულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პირი სერიოზული მიზეზის გამო ვერ ცხადდება საარჩევნო უბანზე. შეიძლება მოთხოვნილი იყოს, რომ ასეთმა ამომრჩევლებმა წინასწარ წარადგინონ თხოვნა ხმის მიცემის ამგვარი წესით სარგებლობაზე, თავისი მიზეზის მითითებით.“

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, გვ. 19

www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

გ) განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ამომრჩევლები

ხმის მიცემა კონვენციის მე-14 მუხლის მიხედვით ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე უნდა ჩატარდეს. მიუხედავად ამისა, შეიძლება სპეციალური ზომები გატარდეს (დროებით) განსაკუთრებული საჭიროებების მქონე ამომრჩევლებთან მიმართებით.

სახელმწიფოებმა უნდა ამომრჩევლებს სხვა ამომრჩევლების მსგავსად უნდა მისცენ ხმის მიცემის შესაძლებლობა და დაიცვან ამ პროცესის ფარულობა. მათ თვითონ უნდა მონიშნონ საარჩევნო ბიულეტენი, ყოველგვარი ზეწოლისა და დაშინების გარეშე (იქვე: 141). ამგვარად, ხმის მიცემის პროცედურა, ტექნიკური აღჭურვილობა, ორგანიზება და საარჩევნო მასალები შესაბამისი, ხელმისაწვდომი და ადვილად გასაგები უნდა იყოს (UN 2006: მუხლი 29(a)(i)). ეს შეიძლება გულისხმობდეს დამხმარე საშუალებების და ისეთი ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებასაც, როგორცაა ხმის მიცემა ელექტრონულად ან ბრაილი (იქვე: მუხლი 29(a)(ii); მინისტრთა კომიტეტი 2004: § 3; International IDEA 2014a: 142). ფარული კენჭისყრის უფლებიდან (ან ვალდებულებიდან) ერთადერთი გამონაკლისი დაიშვება იმ შემთხვევაში, თუ ამომრჩეველი

დამოუკიდებლად ვერ ავსებს ბიულეტენს და დახმარება ესაჭიროება (International IDEA 2014a: 239). მას დახმარებას უნდა უწევდეს მიუკერძოებელი პირი, რომელსაც თვითონ აირჩევს, საკუთარი ნება-სურვილით, ან ნეიტრალური წესით შერჩეული სხვა პირი, მაგალითად, საარჩევნო ადმინისტრაციის მიერ ოფიციალურად დანიშნული ასისტენტი, რომელიც ვალდებული იქნება, პატივი სცეს ამომრჩევლის ნებას და კენჭისყრის ფარულობას (იქვე: 142; UN 2006: მუხლი 29(a) (iii); კარტერის ცენტრი 2014: 151). შშმ ამომრჩევლებს ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს თავიანთ შესაძლებლობაზე ხმის მიცემის პროცესში დახმარებით სარგებლობასთან დაკავშირებით (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 20).

საარჩევნო მასალები, მათ შორის ბიულეტენები, მრავალეთნიკურ საზოგადოებებში ეთნიკურ უმცირესობათა ენებზე უნდა იყოს ნათარგმნი (იქვე: § 12; OSCE/ODIHR 2010: 54). ბიულეტენების შინაარსი ყველა ენაზე იდენტურად უნდა ითარგმნოს (OHCHR 1994: § 110). ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ ტერიტორიებზე საკმარისი საარჩევნო უბანი უნდა იყოს ორგანიზებული, რომლებზეც ამ უმცირესობებს თანაბარი ხელმისაწვდომობა ექნებათ (International IDEA 2014a: 247).

იძულებით გადაადგილებულ პირებს საშუალება უნდა ჰქონდეთ, დაბრუნდნენ და ხმა მისცენ იმ ადგილას, სადაც დარეგისტრირებულნი არიან (OHCHR 2004: პრინციპი 22(d)). გარდა ამისა, ლტოლვილებს თავიანთ ქვეყანაში დაბრუნების შესაძლებლობა უნდა მიეცეთ ხმის მისაცემად (OHCHR 1966: მუხლი 12(4)).

	<p style="text-align: center;">ხმის მიცემა (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)</p>	<p style="text-align: center;">OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)</p>
	<p style="text-align: center;">ხმის მიცემის პროცედურა მარტივი უნდა იყოს.</p>	<p>საქართველო 2013, გვ. 21.</p>
	<p style="text-align: center;">სახელმწიფომ უნდა გამოიყოს საჭირო ფართი ხმის მიცემის ორგანიზებისათვის.</p>	<p>სომხეთი 2013, გვ. 21; მოლდოვა 2014, გვ. 22.</p>
	<p style="text-align: center;">საარჩევნო უბანი სათანადოდ უნდა აღიჭურვოს და შესაბამისი ვერსიონალით დაკომპლექტდეს.</p>	<p>მოლდოვა 2014, გვ. 22; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 26.</p>
	<p style="text-align: center;">უზრუნველყოფილი იყოს საარჩევნო და საინფორმაციო მასალები.</p>	<p>სომხეთი 2013, გვ. 21.</p>
<p style="text-align: center;">ხმის მიცემის პროცესში ამომრჩევლებმა თავისუფლად უნდა გამოხატონ საკუთარი არჩევანი ხელისუფლების ან კერძო პირების მხრიდან დაშინების, ანგარიშსწორების ან ზეწოლის შიშის გარეშე.</p>	<p style="text-align: center;">ბიულეტენის ფარულობა დაცული უნდა იყოს ხმის მიცემის მთელი პროცესის განმავლობაში, განსაკუთრებით კი მისი ჩაგდებასა.</p>	<p>სომხეთი 2013, გვ. 21; მოლდოვა 2015, გვ. 21.</p>
<p style="text-align: center;">უზახის სახელით ხმის მიცემა არღვევს კენჭისყრის ფარულობას და საარჩევნო კანონის ხშირი დარღვევაა.</p>	<p style="text-align: center;">ხმის რამდენჯერმე მიცემა და ერთი ამომრჩევლის მიერ მეორის ვაკონტროლება უნდა იკრძალებოდეს.</p>	<p>სომხეთი 2012, გვ. 21.</p>
	<p style="text-align: center;">უნდა შემუშავდეს ზომები გაყალბებისა და კორუფციის პრევენციისათვის და ეფექტიანად განხორციელდეს.</p>	<p>სომხეთი 2012, გვ. 21; სომხეთი 2013, გვ. 21.</p>
	<p style="text-align: center;">გაყალბების და კორუფციის აღობათობა ნაკლებია, თუ საარჩევნო უბანი დაკომპლექტებულია სხვადასხვა პოლიტიკური ჯგუფის წარმომადგენლებით.</p>	<p>უკრაინა 2012, გვ. 10; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 21.</p>

	<p>ხმის მიცემა (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)</p>	<p>OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)</p>
<p>ხმის მიცემა საარჩევნო უბანზე</p>	<p>შედეგების სიმუსტისათვის ყოველ უბანზე უნდა აღირიცხოს ამომრჩევლებისა და ბიულეტენების რაოდენობა. დამკვირვებებს და კანდიდატებს, ან მათ წარმომადგენლებს, უბანზე შესვლის უფლება უნდა ჰქონდეთ, მაგრამ ისინი მიუკერძოებლად უნდა იქცეოდნენ და თავი შეიკავონ პროცესში ჩარევისაგან. არჩევნების დღესთან დაკავშირებული საჩივრები მაშინვე უნდა განიხილოს.</p>	<p>საქართველო 2013, გვ. 20. აგერბაიჯანი 2013, გვ. 21, 28; საქართველო 2013, გვ. 20; მოლდოვა 2015, გვ. 21. სომხეთი 2012, გვ. 22, 28</p>
<p>ხმის მიცემის სხვა სახეები</p>	<p>გადასატანი ყუთებით ხმის მიცემის პროცესში უნდა გატარდეს ზომები გაყალბების პრევენციისათვის, მათ შორისაა, საარჩევნო ყუთის დალუქვა, ან სხვადასხვა პოლიტიკური ჯგუფების წარმომადგენელთა დასწრება პროცესზე. ელექტრონულად ხმის მიცემა უნდა იყოს დაცული, სანდო და გამჭვირვალე. ასეთ სისტემებს არ უნდა ჰქონდეს დამაბნეველი დიზაინი.</p>	<p>სომხეთი 2012, გვ. 21; ბელარუსი 2012, გვ. 19; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 21. მოლდოვა 2014, გვ. 22.</p>
<p>სპეციალური ზომები</p>	<p>საარჩევნო უბნები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ამომრჩევლებისთვის და სათანადო ნესით მოწყობილი. ამომრჩეველთა წიგნიერების დაბალი დონის გათვალისწინებით, გატარდეს პოზიტიური ზომები. უმცირესობათა ენებზე საკმარისი რაოდენობის ბიულეტენები დაიბეჭდოს.</p>	<p>სომხეთი 2013, გვ. 21; მოლდოვა 2014, გვ. 22; უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 26. უკრაინა, ოქტ. 2014, გვ. 22. მოლდოვა 2011, გვ. 21; საქართველო 2012, გვ. 23; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 19.</p>

9. ხმების დათვლა და შედეგების შეჯამება

ხმების დათვლა და შედეგების შეჯამება საარჩევნო პროცესის ყველაზე სენსიტიური ასპექტია, რადგანაც ამ ეტაპზე გამოიკვეთებიან მოგებულები და წაგებულები. ბალანსი უნდა შენარჩუნდეს შედეგების დროულად წარდგენასა და პროცედურული სიმუსტის დაცვას შორის, რომლის მიზანია ამომრჩეველთა არჩევანის გამოვლენა და მისი პატივისცემა. არჩევნების ამ ეტაპზე დაშვებულმა უზუსტობებმა შეიძლება სერიოზულად შეარყიოს მოსახლეობის ნდობა მთლიანი საარჩევნო პროცესისადმი და ეჭვქვეშ დააყენოს შედეგების სანდოობა. გამჭვირვალობა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა შედეგების შეჯამების თანმდევი ასპექტები უნდა იყოს.

ა) ხმების დათვლა

ხმების დათვლის პროცედურები კანონით უნდა რეგულირდებოდეს, რომელიც მოითხოვს ამ პროცესის გამჭვირვალობას, დროულობას, სიმუსტესა და კეთილსინდისიერებას (ევროპის კომისია 2008: 82; OSCE 1990a: § 7.4). კერძოდ, უნდა არსებობდეს მკაცრი ვადები და პირობები საარჩევნო უბნების დახურვასა და წინასწარი ხმების დათვლასთან დაკავშირებით (მაგ.: ფოსტის მეშვეობითა და ელექტრონულად მიცემული ხმების დათვლა, რადგანაც სისტემა კონკრეტულ დროს უნდა იხურებოდეს არჩევნებში ინტერნეტით მონაწილეობის შემთხვევაში); გარდა ამისა, ხმების დათვლაზე პასუხისმგებელი პერსონალის დანიშვნის პირობები მკაფიოდ უნდა გაიწეროს კანონში. პროცედურები მარტივი უნდა იყოს და წინასწარ ნაცადი, საარჩევნო უბნების თანამშრომლებისთვის კი შემუშავდეს სპეციალური სახელმძღვანელო პროცედურების შესახებ (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 48).

ხმების დათვლის პროცედურა შეიძლება რამდენიმე ეტაპად დაიყოს, რაშიც მოიაზრება: ხმის მიცემის დასრულება და დათვლა, შედეგების აღრიცხვა და გადაცემა; და საარჩევნო მასალების ტრანსპორტირება და მინოდება შემდგომი კომისიებისათვის. ელექტრონულად ხმის მიცემის შემთხვევაში დანესებულია ცალკე სტანდარტები.

ხმის მიცემის დასრულება და ხმების დათვლა

ხმების დათვლა საარჩევნო უბნების დახურვისთანავე უნდა დაიწყოს, რათა შემცირდეს გაყალბების რისკი (ევროპის კომისია 2008: 82). მეორე მხრივ, არ შეიძლება ამ პროცესის დაწყება მანამდე, სანამ ხმის მიცემა მიმდინარეობს. მიუხედავად ამისა, წინასწარ მიცემული ხმების დათვლა დასაშვებია უფრო ადრეც, რადგანაც ეს დააჩქარებს დაჯამების შედეგების გაცნობას, იმ პირობით, თუ შედეგების ფარულობის დასაცავად მკაცრად განერილი წესები მოქმედებს ხმის მიცემის დასრულებამდე (მინისტრთა კომიტეტი 2004: § 53).

ხმების დათვლაში უნდა მონაწილეობდეს მხოლოდ გამოცდილი და შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე პერსონალი და ეს პროცესი მიმდინარეობდეს დაშინებისგან თავისუფალ გარემოში (ევროპის კომისია 2008: 82). საყოველთაო ხმის მიცემის უფლება მოითხოვს თითოეული მიცემული ხმის აღრიცხვას. საარჩევნო თაღლითობისა და კორუფციის პრევენციისათვის უნდა არსებობდეს შესაბამისი დამცავი მექანიზმები, კანონმდებლობა კი სანქციებს ითვალისწინებდეს მსგავსი დარღვევებისათვის (OHCHR 1994: § 118).

ხმები უნდა დაითვალოს საარჩევნო უბანზე ან ცენტრალურ ოფისში (ევროპის კომისია 2008: 82). ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, შეიძლება ვითარება უფრო კარგად გაკონტროლდეს; სხვადასხვა საარჩევნო უბნიდან მიღებული ბიულეტენების ერთმანეთში შერევა ამომრჩევლებს დაარწმუნებს, რომ საარჩევნო უბნები ვერ დასჭიან მათ საკუთარი არჩევანის გამოხატვის გამო. ბიულეტენების ხმების დათვლის ცენტრში ტრანსპორტირებისას საარჩევნო ყუთები სათანადოდ უნდა დალუქოს და მუდმივ ზედამხედველობას ექვემდებარებოდეს.

მიმე დარღვევები ხმების დათვლის პროცედურის დაწყებისას (აზერბაიჯანი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „საუბნო საარჩევნო კომისიების უმეტესობამ არ ჩაატარა ხმების შედარების ისეთი ძირითადი პროცედურები, როგორცაა: ამომრჩეველთა სიებში დაფიქსირებული ხელმოწერების დათვლა (55 შემთხვევა); იმ ამომრჩეველთა რაოდენობის დადგენა, რომლებმაც DVC-ს გამოყენებით [რეგისტრაციის ბარათით] მისცეს ხმა (32 შემთხვევა); სავალდებულო შეჭერება (50 შემთხვევა), რაც აუცილებელია პროცესის კეთილსინდისიერად განხორციელებისათვის. 21 შემთხვევაში შეცდომით შევსებული ბიულეტენები არ გაუქმდა ყუთების გახსნამდე. 13 საარჩევნო უბანზე, რომლებსაც დამკვირვებლები ეწვივნენ, ბეჭდის სერიული ნომერი არ ემთხვეოდა უბნის გახსნის პროცესში დარეგისტრირებულ ნომერს; 4 უბანზე საარჩევნო ყუთების ლუქის მთლიანობა დარღვეული იყო“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, აზერბაიჯანი, 2013 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 22.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

პარტიების ან კანდიდატების წარმომადგენლებსა და დამკვირვებლებს უნდა ჰქონდეთ საარჩევნო ყუთების ტრანსპორტირებაზე ზედამხედველობის უფლება (იქვე: 82). მიუხედავად ამისა, საარჩევნო თაღლითობის მაღალი რისკი არსებობს ხმების საარჩევნო უბნებს გარეთ დათვლისას. ამ მიზეზების გამო რეკომენდებულია, ხმები საარჩევნო უბნებზე დაითვალოს (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 45).

ხმის მიცემის დასრულების შემდეგ საჭიროა საარჩევნო ყუთის დროულად დალუქვა; ასევე, გამოუყენებელი, არასწორად შევსებული

და დაბრუნებული ბიულეტენების დათვლა და სათანადო წესით შენახვა, ან განადგურება. დალუქული საარჩევნო ყუთები მხოლოდ ამის მერე უნდა გაიხსნას (OSCE/ODIHR 2010: 80).

გახსნის შემდეგ საარჩევნო ყუთებში არსებული ბიულეტენების რაოდენობა უნდა შეადარონ იმ ადამიანთა რიცხვს, რომლებმაც, საარჩევნო სიების შესაბამისად, კენჭისყრაში მიიღეს მონაწილეობა (იქვე). საარჩევნო ყუთში არ უნდა აღმოჩნდეს დარეგისტრირებულ ამომრჩეველთა რაოდენობაზე მეტი ბიულეტენი (ევროპის კომისია 2008: 83).

ამ სტანდარტებთან შეუსაბამობის მაგალითებს წარმოგვიდგენს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში აზერბაიჯანში 2013 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

შეჯერების შემდეგ ყველა კანდიდატისა ან პარტიისთვის მიცემული ხმები ცალკე უნდა გამოყონ და გადაითვალონ (OSCE/ODIHR 2010: 81). ბიულეტენის ნამდვილობის კრიტერიუმები მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს კანონით (International IDEA 2014a: 251). მასში დაეჭვების შემთხვევაში სახელისუფლებო ორგანოებმა უნდა დაადგინონ ამომრჩევლის განზრახვა (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 49). ბიულეტენის ნამდვილობის დადგენის შემთხვევაში, იგი სწორად შევსებულად მიიჩნევა, თუკი არ შეიცავს რაიმე მინიშნებას ამომრჩევლის ვინაობაზე (ევროპის კომისია 2008: 83). გაუქმებული ბიულეტენები ცალკე უნდა ინახებოდეს, შემდგომი შესწავლისათვის (OSCE/ODIHR 2010: 81). ხმების დათვლის დასრულების შემდეგ შეუსაბამობების ან არასწორად შევსებული ბიულეტენების დიდი ოდენობით გამოვლენისას შეიძლება საჭირო გახდეს ხმების დაუყოვნებელი ხელახალი გადათვლა (ევროპის კომისია 2008: 83).

ხმების დათვლის პროცესი გამჭვირვალე უნდა იყოს და საზოგადოების მხრიდან შესწავლას ექვემდებარებოდეს, ანუ საარჩევნო უბანზე რეგისტრირებულ ამომრჩევლებს, აკრედიტირებულ დამკვირვებლებს, პარტიისა თუ კანდიდატების და მედიის წარმომადგენლებს უნდა მიეცეთ ამ პროცესზე დასწრების უფლება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 46; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 20). ეს ნიშნავს, რომ მათთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ხმების დათვლასთან დაკავშირებული ყველა ისეთი მასალა, როგორცაა ოქმები, შედეგების ამსახველი ფორმები და გადანყვებილებები, რომლებმაც შეიძლება გავლენა იქონიოს არჩევნების შედეგებზე; ასევე, მათ უნდა შეეძლოთ დასწრება ხმების დათვლის პროცესზეც (International IDEA 2014a: 250).

ამაზე მიუთითებს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში აზერბაიჯანში 2013 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

ხმების დათვლის პროცესის გამჭვირვალობა და უსაფრთხოება (ამერბაიჯანი)

სარჩევნო სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „ხმების დათვლის პროცესი ხშირად არ იყო სათანადოდ გამჭვირვალე. IEOM-ის დამკვირვებლებმა აღნიშნეს, რომ 24 საარჩევნო უბანზე, რომლებსაც ისინი ეწვივნენ, ნათლად ვერ აკვირდებოდნენ ხმების დათვლის პროცედურას, მესამედ შემთხვევებში კი მათ ვერ დაინახეს, როგორ იყო მონიშნული ბიულეტენები. 17 საარჩევნო უბანზე მოქალაქეებსა და საერთაშორისო დამკვირვებლებს არ მისცეს ბიულეტენების ნახვის საშუალება“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ამერბაიჯანი, 2013 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 22.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

შედეგების აღრიცხვა

ხმების დათვლის შედეგები სწორად უნდა აღირიცხოს ოფიციალურ ოქმში, რომელსაც ყველა უფლებამოსილმა პირმა, ანუ საარჩევნო უბნის პერსონალმა უნდა მოაწეროს ხელი (OSCE 1990a: § 7.4; OSCE/ODIHR 2003b: 103). ჩანაწერების გაკეთება ფანქრით დაუშვებელია, რადგანაც ადვილად ნაიშლება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 47). საჭიროა აღრიცხული მონაცემების შედარება. ყველა პარტიისა და კანდიდატის წარმომადგენლებმა და დამკვირვებლებმა, რომლებიც ამ პროცესს ესწრებიან, ჩანაწერების ასლები უნდა მიიღონ (იქვე: § 46). ხმების დათვლის დასრულების შემდეგ, საზოგადოებისათვის შედეგების გასაცნობად, მათი ამსახველი დოკუმენტების ასლები საარჩევნო უბანზე უნდა გამოიკრას თვალსაჩინო ადგილას (იქვე).

შედეგების წარდგენა

ხმების დათვლის დასრულების შემდეგ შედეგები დაუყოვნებლივ უნდა გადაეცეს ზემდგომ საარჩევნო კომისიებს. ეს უნდა მოხდეს გამჭვირვალე წესით, ფაქსით ან კომპიუტერის მეშვეობით (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 51; OSCE/ODIHR 2010: 82). დამცავი ზომის სახით, ხმის მიცემასთან დაკავშირებული ყველა დოკუმენტაცია, ბიულეტენი და საარჩევნო ყუთი დაცულად უნდა გადაადგილონ ზემდგომ საარჩევნო კომისიაში საარჩევნო უბნის ხელმძღვანელისა და საუბნო საარჩევნო კომისიის ორი წარმომადგენლის თანხლებით, რომლებიც განსხვავებული პოლიტიკური ძალების მხარდამჭერები იქნებიან (International IDEA 2014a: 251). თუ არჩევნები მკაცრი უსაფრთხოების ზომებით ტარდება, ტრანსპორტირებაც უსაფრთხოების სამსახურის ზედამხედველობით უნდა მოხდეს, რომლის წარმომადგენლებსაც ეკისრებათ მიუკერძოებლად მოქმედების ვალდებულება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 50). გარდა ამისა, დამკვირვებლებს და პარტიების ან კანდიდატების წარმომადგენლებს

უნდა შეეძლოთ თვალყურის მიდევნება ხმების დათვლის სხვადასხვა ეტაპისათვის, მათ შორის, საბოლოო, შეჭერებული შედეგების შესწავლაზე (International IDEA 2014a: 251). ეს მათ დარღვევების გამოვლენისა და ამომრჩეველთა თავისუფალი ნების პატივისცემის საშუალებას აძლევს.

ბიულეტენების დაცვა აუცილებელია, რათა საჩივრების შემთხვევაში შესაძლებელი იყოს მათი წარდგენა მტკიცებულებების სახით (მინისტრთა კომიტეტი 2004: § 98). ბიულეტენები უსაფრთხოდ უნდა შეინახონ იქამდე მაინც, ვიდრე არ დასრულდება საარჩევნო დავები. გარდა ამისა, ხმების დათვლის პროცედურასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საჩივარი უნდა აღირიცხოს და დაერთოს შედეგების ამსახველ ფურცელს (International IDEA 2014a: 251).

უმჯობესებები ხმების დათვლის პროცესში (ბელარუსი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ „საარჩევნო ყუთების გახსნამდე 17 საარჩევნო უბანზე არ დაუთვლიათ გაუქმებული ბიულეტენები; საარჩევნო უბნების 21%-ზე არ დადგინდა ამომრჩეველთა სიაში შეტანილი ყველა ამომრჩევლის გამოცხადება, 23%-ზე კი - იმ ამომრჩევლების მთლიანი რაოდენობა, რომლებმაც ბიულეტენები მიიღეს, საარჩევნო კოდექსის მოთხოვნის შესაბამისად.“ გარდა ამისა, მისიის თანახმად, „ხმებს ხშირად ჩუმად ითვლიდნენ და მისიის წევრებს არ მიეცათ ამ პროცესზე დაკვირვების შესაძლებლობა საარჩევნო უბნების 36%-ში. კანდიდატების მიხედვით შედეგები არ გამოცხადდა იმ საარჩევნო უბნების 29%-ის შემთხვევაში, რომლებსაც მისია ეწვია. შედეგების შეჭერებასთან დაკავშირებული პრობლემები დაფიქსირდა მონახულებული საარჩევნო უბნების 76%-ზე. შედეგები საკონტროლო ფორმულით არ გადამოწმებულა საარჩევნო უბნების 20%-ის შემთხვევაში, მონაცემები ზუსტად არ აღურიცხავთ საარჩევნო უბნების 13%-ში, ოქმები წინასწარ იყო ხელმოწერილი საუბნო საარჩევნო კომისიების წევრების მიერ 11 საარჩევნო უბანზე [125 საარჩევნო უბნიდან, რომლებსაც დამკვირვებლები ეწვივნენ]. საუბნო საარჩევნო კომისიების მიერ შედგენილი ოქმები მაშინვე არ გადაუციათ საოლქო საარჩევნო კომისიისთვის 4 შემთხვევაში“.

სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაციები: „უნდა დაინერგოს ხმების დათვლის ნათელი და გამჭვირვალე პროცედურები, რომლებიც ზედმინვნით უნდა შეასრულონ საუბნო საარჩევნო კომისიებმა. სასურველია, დაინერგოს ყოველ ბიულეტენზე მონიშნული ციფრის ხმამაღლა დასახელება და ბიულეტენების ჩვენება კომისიის წევრების, დამკვირვებლებისა და კანდიდატთა უფლებამოსილი წარმომადგენლებისთვის. დათვლის შედეგების შეჭერება და ოქმების შედგენა გამჭვირვალე უნდა იყოს და არსებობდეს ამ პროცესზე დაკვირვების საშუალება“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 20.

www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

ხმების დათვლის პროცესში გამოვლენილ ხარვეზებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

ელექტრონულად მიხაზული ხმაის შედეგების განსაზღვრა

ამგვარი შედეგების განსაზღვრის რამდენიმე გზა არსებობს. ვინაიდან ტექნიკური ოპერაციები ნაკლებად გასაგები და ნათელია, უნდა განისაზღვროს გამჭვირვალე და თანმიმდევრული პროცედურები ამომრჩეველთა ნდობის მოსაპოვებლად.

ელექტრონულად ხმის მიცემის სახელმძღვანელოს შესაბამისად (ევროპის საბჭო, 2010), თუ საარჩევნო უბანი აღჭურვილია ჩამწერი მონყობილობებით, ხმების დათვლის პროცედურა შეიძლება უშუალოდ საარჩევნო უბნებზე ჩატარდეს (მაგ.: შედეგების ამობეჭდვა, ან გარე მესხიერების მონყობილობაზე შენახვა). თუ ხმები საარჩევნო ადმინისტრაციის უფრო მაღალ დონეზე უნდა დაითვალოს, საჭიროა გარე მესხიერების მონყობილობის მიტანა შესაბამის ადგილას, ხმების დათვლის შემდეგ კი შედეგების მიწოდება საგანგებო (კოდირებული) ინტერნეტარხით, რომელიც დაცული იქნება ნებისმიერი სახის მანიპულაციებისგან. ამავდროულად, ინფორმაცია სხვა ალტერნატიული საშუალებითაც უნდა წარადგინონ, შედეგების გადამოწმების მიზნით. თუ შედეგების ორი ვერსია არსებობს (მაგ.: ელექტრონული და დაბეჭდილი), საჭიროა მათი ცალ-ცალკე ტრანსპორტირება. მანიპულაციების შესაძლებლობათა თავიდან ასაცილებლად, პასუხისმგებელი პირები ვალდებული არიან, შედეგები დაუყოვნებლივ წარადგინონ საარჩევნო ადმინისტრაციის ზემდგომ დონეზე. ინტერნეტით მიცემული ხმები ცენტრალურ დონეზე უნდა დაითვალოს. მიცემული ხმა შეიძლება დაუყოვნებლივ გადაიგზავნოს ცენტრალურ საარჩევნო ყუთში, ან ინახებოდეს საარჩევნო უბანზე და ხმის მიცემის დასრულების შემდეგ გადაამისამართონ ცენტრალიზებულ ბაზაში.

ელექტრონულ ხმის მიცემასთან დაკავშირებით სასარგებლო რეკომენდაციებია ასახული მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციაში Rec(2004)11:

- ხმის მიცემის ელექტრონული სისტემა არ უნდა იძლეოდეს კონკრეტული პარტიის ან კანდიდატისთვის მიცემულ ხმათა რაოდენობის დადგენის საშუალებას, ვიდრე არ დაიხურება ელექტრონული საარჩევნო ყუთი და არ შეწყდება ხმის მიცემა;
- ხმების დათვლის მიზნით, ინფორმაცია ხმის მიცემის პროცედურის დასრულებიდან რაც შეიძლება მოკლე ვადაში უნდა გაიშიფროს;
- ხმების დათვლისას საარჩევნო ადმინისტრაციის კომპეტენტურ წარმომადგენლებს უნდა ჰქონდეთ ამ პროცესში მონაწილეობის უფლება, დამკვირვებლებს კი - მასზე დაკვირვების საშუალება;

- საჭიროა დოკუმენტაციის შენახვა ელექტრონულად მიცემული ხმების აღრიცხვაზე, მათ შორის მოიაზრება ინფორმაცია პროცესის დანებებისა და დასრულების, ასევე ხმების დათვლაში მონაწილე პირების შესახებ;
- უნდა არსებობდეს ხმების ხელმეორედ დათვლის შესაძლებლობა; ასევე, ხმის მიცემის ელექტრონული სისტემის იმ მახასიათებელთა შემოწმების საშუალება, რომლებმაც შეიძლება გავლენა იქონიოს არჩევნების შედეგებზე.

ბ) შედეგების შეჯამება

შედეგების შეჯამება გულისხმობს მათ გაერთიანებას მას შემდეგ, რაც საარჩევნო უბნები წარადგინენ კენჭისყრის შედეგად მიღებულ ხმებს; ეს შეიძლება საარჩევნო ადმინისტრაციის უფრო მაღალ დონეზე განხორციელდეს, რათა შესაძლებელი იყოს შედეგების გაანალიზება და სტრუქტურირებული სახით დემონსტრირება (International IDEA 2014a: 342). კონვენციის მე-14 მუხლის მოთხოვნებისა და კენჭისყრის ფარულობის პრინციპის შესაბამისად, შედეგები უნდა შეჯამდეს არადისკრიმინაციული წესით (კარტერის ცენტრი 2014: 171). ვინაიდან შეჯამების პროცესს შეიძლება თან ახლდეს შეცდომები, ან შედეგებით მანიპულირება, დამკვირვებლები, პარტიების ან კანდიდატების წარმომადგენლებთან ერთად, უნდა დაუშვან შედეგების შეჯამების ადგილას და ჰქონდეთ წვდომა ოქმებსა და შემაჯამებელ დოკუმენტთა ასლებზე (OSCE/ODIHR 2003b: 111; კარტერის ცენტრი 2014: 170). გარდა ამისა, უნდა შეიძლებოდეს ხმების პარალელური დათვლა, ანუ ამომრჩევლების მიერ შედეგების ცალკე მიღება და დაჯამება, რაც პროცესისადმი ნდობის ამაღლებას უწყობს ხელს (OHCHR 1994: § 112).

გ) შედეგების გამოქვეყნება

ხმის მიცემის შედეგების გასაჯაროებასა და მის ფორმატთან დაკავშირებული მოთხოვნები კანონმდებლობით უნდა გაინეროს. საარჩევნო ადმინისტრაციამ პროაქტიულად უნდა გამოაქვეყნოს ეს ინფორმაცია საჯარო სივრცეში (UN 2003: მუხლი 10). იგი უნდა მოიცავდეს არჩევნების შედეგებს, რომელიც დროულად უნდა გამოქვეყნდეს და საკმარისად დეტალურად ასახავდეს ყველა დონეს, რათა არსებობდეს მათი შესწავლისა და გადამოწმების შესაძლებლობა (OSCE 1990a: § 7.4; OSCE/ODIHR 2010: 82). ამავედროულად, ხმის მიცემის დამონებული შედეგები დამკვირვებლებს უნდა გადაეცეთ (International IDEA 2014a: 250). აქ იგულისხმება რეალურად მიცემული ხმების რაოდენობა და არა პროცენტული მაჩვენებლები. გარდა ამისა, უნდა გამოქვეყნდეს ცალ-ცალკე შედეგები საარჩევნო უბნების მიხედვით, რათა შესაძლებელი იყოს მათი გადამოწმება და გასაჩივრება (იქვე: 256). ამ მოთხოვნასთან მიმართებით გამონაკლისები დასაშვებია

მხოლოდ განსაკუთრებულ გარემოებებში, როდესაც ხმის მიცემის შედეგების გეოგრაფიული გადანაწილების გამჟღავნება გამოიწვევს დისკრიმინაციას ადგილობრივი ან რეგიონული მოსახლეობის მიმართ, ასევე, დევნას ან სხვა მძიმე უარყოფით ზეგავლენას მათზე (OSCE/ODIHR 2003a: 73). ეს გამოწვევები კანონით უნდა იყოს გათვალისწინებული და პროცესი სასამართლო კონტროლს ექვემდებარებოდეს.

მოთხოვნები არჩევნების შედეგების გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით (ბელარუსი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ ცენტრალურმა საარჩევნო კომისიამ ინფორმაცია არჩევნების შედეგებზე მხოლოდ ნაწილობრივ გამოაქვეყნა და ის არ შეიცავდა მონაცემებს საარჩევნო უბნების მიხედვით. ამის გამო, საარჩევნო სუბიექტებს არ მიეცათ დაჯამებული შედეგების გადამოწმების შესაძლებლობა. სადამკვირვებლო მისიის დასკვნის შესაბამისად, ეს ზიანს აყენებდა გამჭვირვალობას და ზღუდავდა საჩივრების წარდგენის შესაძლებლობას.

სადამკვირვებლო მისიის განცხადებით, „უნდა გასაჯაროვდეს წინასწარი და საბოლოო შედეგები საარჩევნო უბნებისა და ოლქების მიხედვით. ასეთი ინფორმაციაში მითითებული უნდა იყოს არა მხოლოდ თითოეულ საარჩევნო უბანზე და მთლიანად არჩევნებში მონაწილე ამომრჩევლების რაოდენობა, არამედ გაუქმებული და ვარგისიანი ბიულეტენების, ყოველი კანდიდატის სასარგებლოდ ან საწინააღმდეგოდ მიცემული ხმებისა და გაფუჭებული ბიულეტენების რიცხვიც“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 21.

www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

ამ ინფორმაციის გასაჯაროების ვადების თვალსაზრისით, შეიძლება ორი სახის შედეგების გამოყოფა (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 50):

- ▶ „პირობითი შედეგები“ - ეს გულისხმობს შეჯამებით მიღებულ წინასწარ მონაცემებს, რომლებიც არ არის სრული ან სამართლებრივი ძალის მქონე და ხშირად მედია ასაჯაროებს; და
- ▶ „საბოლოო შედეგები“, ანუ სრული და ოფიციალური მონაცემები, რომელთა გასაჩივრებაც შესაძლებელია.

წინასწარი შედეგების მუდმივი გასაჯაროება საკმაოდ სენსიტიურ ვითარებას ქმნის, რადგანაც ასეთმა ინფორმაციამ შეიძლება მცდარი მოლოდინები შექმნას. გამოქვეყნებულ ინფორმაციას თან უნდა ერთვოდეს მკაფიო განცხადება, რომ საბოლოო შედეგები შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს საწყისი შედეგებისგან (იქვე: § 51).

შედეგების გასაჯაროებასთან დაკავშირებული მოთხოვნები შეჯამებულია OSCE/ODIHR-ს სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიშში ბელარუსის 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

დ) შედეგების აღიარება

კეთილსინდისიერად ჩატარებული არჩევნების შედეგების პატივისცემა და აღიარება სავალდებულოა ყველა საარჩევნო სუბიექტისა და საერთაშორისო საზოგადოებისთვის (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 19). მიუხედავად ამისა, ეს არ ნიშნავს, რომ დარღვევების გამოვლენის შემთხვევაში შედეგების გასაჩივრება არ არის დასაშვები. ასეთი დარღვევებისას შესაძლებელი უნდა იყოს შედეგების გასაჩივრება და გაუქმება და ხმების ხელახალი გადათვლა, ასევე, არჩევნების ხელმეორედ ჩატარება რომელიმე ან ყველა საარჩევნო უბანზე, თუკი შედეგების სანდოობასთან დაკავშირებით საფუძვლიანი ეჭვი არსებობს (OHCHR 1994: § 112; International IDEA 2014a: 251). შესაბამისად, სასამართლოს მხრიდან გადასინჯვა ან მისი ტოლფასი პროცესი კანონით უნდა იყოს გათვალისწინებული და მკაფიოდ დარეგულირებული (International IDEA 2014a: 251; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 20).

დაბოლოს, არჩევნების შედეგები რეალურ პრაქტიკაში უნდა აისახოს, რაც ნიშნავს, რომ კანდიდატებმა, რომლებმაც საჭირო რაოდენობის ხმები მოიპოვეს, უნდა დაიკავონ კუთვნილი ადგილები და კანონით დადგენილი უფლებამოსილების ვადით დარჩნენ ამ თანამდებობებზე (OSCE 1990a: § 7.9). საკანონმდებლო ჩარჩომ მკაფიოდ უნდა განსაზღვროს საარჩევნო ფორმულა, რომელსაც გამოიყენებენ ხმების საკანონმდებლო ორგანოში დასაკავებელ ადგილებზე გადაანგარიშებისას. არჩეულ პირთა მანდატების დაცვის ვალდებულება არ გამორიცხავს მათი გადაყენების შესაძლებლობას კანონით დადგენილ გარემოებებში, იმ პირობით, რომ შესაბამისი საკანონმდებლო დებულებები არადისკრიმინაციული და მიუკერძოებელი სახით გავრცელდება (International IDEA 2014a: 251).

	ხმების დათვლა და შედეგების მართვა (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენსია (საბოლოო ანგარიშები)
ხმების დათვლა	ხმების დათვლის პროცედურები უნდა იყოს კანონით დადგენილი, მარტივი და გასაგები.	ბელარუსი 2012, გვ. 20; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 27.
	ხმების დათვლა ხმის მიცემის პროცედურის დასრულებისთანავე უნდა დაიწყოს.	სომხეთი 2013, გვ. 21.
	ხმების დათვლის პროცესში მხოლოდ უფლებამოსილმა პირებმა უნდა მიიღონ მონაწილეობა. საარჩევნო უბნების კერსონალს ტრენინგები უნდა ჩაუტარდეს და კარგად იცნობდეს პროცედურებს.	სომხეთი 2012, გვ. 22; ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22; მოლდოვა 2014, გვ. 23.
	ხმების შედარება გულისხმობს საარჩევნო ყუთში არსებული ბიულეტენების რაოდენობის შედარებას სიგეში არსებულ ამომრჩეველთა რიცხვთან. აღრიცხული მონაცემები უნდა შეჯერდეს.	ბელარუსი 2012, გვ. 20; უკრაინა 2012, გვ. 29; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 29.
	ამომრჩეველთა სიები, გამოუყენებელი ბიულეტენები და კონვერტები უნდა დახარისხდეს საარჩევნო ყუთის გახსნამდე.	უკრაინა 2012, გვ. 28; საქართველო 2013, გვ. 21.
	ხმების დათვლის პროცესი გამჭვირვალედ უნდა წარიმართოს, შედეგი ხმადალა გამოცხადდეს, ან ყველა კონვერტი და ბიულეტენი ისე დაიდოს, რომ თითოეულ დამსწრეს შეეძლოს მონიშვნის დაანახვა მასში.	ბელარუსი 2012, გვ. 20; სომხეთი 2013, გვ. 22; ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22; საქართველო 2013, გვ. 21.
	ბიულეტენის ნამდვილობა უნდა დადგინდეს კანონით განსაზღვრული წესით.	სომხეთი 2013, გვ. 22; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 27.
	ამომრჩეველთა სიებში შეტანილი ჩანაწერების, შედეგებისა და ოქმების გაყალბება დაუშვებელია.	ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22; უკრაინა, ოქტ. 2014, გვ. 27.
	შედეგების ამსახველი ოქმები ხელმოწერილი უნდა იყოს საარჩევნო უბნის ხელმძღვანელობის მხრიდან.	ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 27.

	<p>ხმების დათვლა და შედეგების მართვა (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)</p>	<p>OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)</p>
	<p>შედეგების ამსახველი ოქმები საჯარო ადგილას უნდა გამოიფინოს. დამკვირვებლების თხოვნით, მათ უნდა გადაეცეთ შედეგების ამსახველი ოქმების ასლები.</p>	<p>მოდულოვ 2014, გვ. 23. ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22.</p>
	<p>საარჩევნო მასალები საარჩევნო ადმინისტრაციას შედეგების ამსახველი ოქმების მომზადების შემდეგ დაუყოვნებლივ უნდა წარუდგინოს.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 20; ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22.</p>
	<p>დაუშვებელია შედეგების გადაცემა საარჩევნო უბნის მხოლოდ ერთი თანამშრომლის მიერ;</p>	<p>ამერბაიჯანი 2013, გვ. 22.</p>
<p>ხმების დათვლა</p>	<p>საარჩევნო ადმინისტრაციამ უნდა გაითვალისწინოს პროცესის კრაქტიკული ასპექტები და საარჩევნო მასალები არ დამიანდეს ტრანსპარენტურობისას.</p>	<p>უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 28.</p>
	<p>შედეგები ბენოლისა და დამინებისგან თავისუფალ აქტოსფეროში უნდა შეჯამდეს.</p>	<p>უკრაინა 2012, გვ. 30; უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 28.</p>
	<p>ადგილობრივმა ხელისუფლებამ შესაფერისი ადგილი უნდა გამოეყო შეჯამებისათვის.</p>	<p>უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 28.</p>
<p>შედეგების შეჯამება</p>	<p>უნდა დაინერგოს შესაბამისი პროცედურები, რათა არ იყოს შესაძლებელი შედეგებში ცვლილებების შეტანა და ფორმების კორექტირება.</p>	<p>ამერბაიჯანი 2013, გვ. 23; უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 30.</p>
	<p>საარჩევნო ადმინისტრაციამ სარეზერვო გეგმა უნდა შეიმუშაოს იმ შემთხვევისათვის, თუ ელექტრონული ცენტრალიზებული შეჯამების სისტემა მწყობრიდან გამოვა.</p>	<p>მოდულოვ 2014, გვ. 23; უკრაინა მაისი 2014, გვ. 28.</p>

	ხმების დათვლა და შედეგების მართვა (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
შედეგების შეჯამება	შეჯამების პროცესში დამკვირვებლებს შუფერებელი წვდომის საშუალება უნდა მიეცეთ.	უკრაინა 2012, გვ. 29; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 22.
გასაჯაროება	წინასწარი და საბოლოო შედეგები დაუყოვნებლივ უნდა გასაჯაროვდეს და გამჭვირვალობის მიზნით საარჩევნო უბნების დონეზე გამოქვეყნდეს ჩაშლილი სახით. შედეგებში უნდა აისახოს როგორც თითოეულ უბანზე, ისე მთლიანად კენჭისყრაში მონაწილე ამომრჩეველთა საერთო რაოდენობა, ამასთანავე, გაუქმებული და ვარგისიანი ბიულეტენების, ყოველი კანდიდატის სასარგებლოდ ან საწინააღმდეგოდ მიცემული ხმებისა და გაფუჭებული ბიულეტენების რიცხვი.	სომხეთი 2012, გვ. 23; ბელარუსი 2012, გვ. 21; საქართველო 2013, გვ. 20. ბელარუსი 2012, გვ. 21; უკრაინა 2012, გვ. 30.
განხორცი- ვლება	თუ არჩეული კანდიდატების დიდი რაოდენობა უარს განაცხადებს კუთვნილ მანდატზე, ამომრჩეველთა არჩევანი არ იქნება რეალიზებული. კანონით უნდა განისაზღვროს ხმების დათვლის გარემოებები და მასთან დაკავშირებული პროცედურები. საკონსტიტუციო სასამართლოებმა არ უნდა დაამტკიცონ შედეგები გასაჩივრების ვადების ამონურვასა და საარჩევნო დაგების გადანეწყვტამდე.	სომხეთი 2012, გვ. 23. უკრაინა 2012, გვ. 30; უკრაინა 2012, გვ. 30. აგერბაიჯანი 2013, გვ. 25.

10. საარჩევნო დავები/საჩივრები

უნდა არსებობდეს საარჩევნო კანონმდებლობის დარღვევათა გასაჩივრების შესაძლებლობა, რათა დაცული იყოს საარჩევნო პროცესის კანონიერება და ამომრჩეველთა უფლებები. შესაბამისად, საჩივრები მიზნად უნდა ისახავდეს სწორი გადანყვებილების მიღებას, დარღვევების აღმოფხვრას, ან არჩევნების შედეგების ბათილად ცნობას - ნაწილობრივ ან მთლიანად. საჩივრების მართვა გავლენას ახდენს ნდობაზე საარჩევნო პროცესებისა და არჩევნების შედეგების მიმართ. მიუხედავად ამისა, სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული გასაჩივრების პროცედურები შეიძლება ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს პოლიტიკური ან ისტორიული ტრადიციებიდან გამომდინარე და ითვალისწინებდეს ოფიციალურ სასამართლო პროცედურებს, ან დავის განხილვის არაფორმალურ პროცედურებს.

ამ ქვეთავში განხილულია საჩივრების შესაძლო საფუძვლები და საარჩევნო სამართალდარღვევები, მომჩივნები, საჩივრების განხილველი ორგანოები და გასაჩივრების პროცედურები.

ა) საჩივრის წარდგენის საფუძვლები და საარჩევნო სამართალდარღვევები

სამართალდარღვევათა გასაჩივრების შესაძლებლობას უნდა ითვალისწინებდეს კანონი და უზრუნველყოფილი იყოს მისი აღსრულება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 92). საჩივრები შეიძლება საარჩევნო პროცესის ნებისმიერ ეტაპს უკავშირდებოდეს (International IDEA 2014a: 261), მათ შორისაა დარღვევები ისეთ ასპექტებთან მიმართებით, როგორცაა: საარჩევნო სისტემა ან საარჩევნო ოლქების საზღვრების დადგენა, საარჩევნო ადმინისტრაციის მიერ მიღებული გადანყვებილები, ამომრჩეველთა სიები, კანდიდატების დასაშვებობა, საარჩევნო კამპანიის ან პარტიის დაფინანსება, მედიის ხელმისაწვდომობა, გაშუქება მედიის მიერ, ხმის მიცემა, დათვლა ან დაჯამება, და უშუალოდ შედეგები. კანონში ნათლად უნდა იყოს განვრილი საჩივრების დასაშვებობის საფუძვლები (კარტერის ცენტრი 2014: 174).

გარდა ამისა, უნდა გამოიძიონ ისეთი დარღვევები, როგორცაა საარჩევნო თაღლითობა, ამომრჩევლების დაშინება ან ხმის რამდენჯერმე მიცემა, სამართალდამრღვევებმა კი - ვერძო ან საჯარო პირები იქნებიან თუ ორგანიზაციები - პასუხი უნდა აგონ (OSCE/ODIHR 2010: 52; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 31, § 8, 15; International IDEA 2014a: 272). საარჩევნო და/ან ჩარჩო კანონმდებლობა (სამოქალაქო და სისხლის სამართლის კოდექსები) ნათლად უნდა განსაზღვრავდეს არჩევნებთან დაკავშირებულ სამართალდარღვევებს (ამომრჩევლების, კანდიდატების, პარტიების, მათი წარმომადგენლების, დამკვირვებლების, მედიის, საარჩევნო და სახელმწიფო მოხელეების მხრიდან) და ეფექტიან და პროპორციულ

სანქციებს ასეთი დარღვევების შემთხვევაში (International IDEA 2014a: 272). სახელმწიფო თანამდებობების პირები, რომლებსაც მსჯავრს დასდებენ მსგავს დანაშაულებში, აღარ უნდა დაინიშნონ თანამდებობებზე მომავალი არჩევნებისას.

ბ) მომჩივნები

საჩივრების წარდგენა პირთა შეძლებისდაგვარად ფართო წრეს უნდა შეეძლოს, ანუ კანდიდატებს, ამომრჩევლებს და დარეგისტრირებულ პარტიებს მაინც. შეიძლება გონივრული კვორუმი დაწესდეს ამომრჩეველთა მიერ წარდგენილ საჩივრებთან დაკავშირებით, რომლებითაც არჩევნების შედეგები საჩივრდება (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.3.f). გარდა ამისა, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებსა და დამკვირვებლებს უნდა შეეძლოს არჩევნებთან დაკავშირებული გადანყვეტილებების გასაჩივრება. ნათლად უნდა დარეგულირდეს და არადისკრიმინაციული წესით განისაზღვროს, ვის აქვს საჩივრების წარდგენის უფლება, რათა კანონი თანაბრად იცავდეს ადამიანებს (OHCHR 1966: მუხლი 26; კარტერის ცენტრი 2014: 179). ეს გულისხმობს მართლმსაჯულებაზე თანაბარ ხელმისაწვდომობასაც, გენდერული თუ ეროვნული უმცირესობებისადმი კუთვნილების მიუხედავად, როგორც ამას კონვენციის მე-14 მუხლი მოითხოვს (ევროპის საბჭო 2013: სტრატეგიული მიზანი 3). გარდა ამისა, სამართალწარმოებასთან დაკავშირებული დანახარჯები არ უნდა იყოს ზედმეტად მაღალი, რადგანაც ამან შეიძლება ხელი შეუშალოს მოქალაქეებს გასაჩივრების წამოწყებაში (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 32, § 11).

გ) საჩივრების განმხილველი ორგანოები

საარჩევნო საჩივრების განხილვაზე უფლებამოსილი პირველი ინსტანციის ორგანო შეიძლება იყოს საარჩევნო კომისია ან სასამართლო, ამ ორგანოების გადანყვეტილების გასაჩივრება კი შეიძლებოდა სააპელაციო სასამართლოში, რომელიც ვალდებულია, განიხილოს საქმის არსებითი მხარე (OSCE/ODIHR 2010: 51; ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.3.a). რაც შეეხება საპარლამენტო არჩევნებს, შესაძლებელი უნდა იყოს საჩივრის წარდგენა პარლამენტისთვის, იმ პირობით, რომ არსებობს გადანყვეტილების სასამართლოს მიერ გადასინჯვის შესაძლებლობაც (OHCHR 1966: მუხლი 2(3)(b); ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 94). საარჩევნო საჩივრების განმხილველი ორგანო უნდა იყოს კომპეტენტური და მიუკერძოებელი (OHCHR 1966: მუხლი 14(1); OSCE/ODIHR 2010: 51). სასამართლოებს დამოუკიდებლობა უნდა ჰქონდეთ აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების მხრიდან, რომლებიც ნათლად არის გამიჯნული ერთმანეთისგან. სახელმწიფო ვალდებულია, მოსამართლეები პოლიტიკური

გავლენისგან დაიცვას გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში და შეიმუშაოს ობიექტური კრიტერიუმები მათი დამოუკიდებელი სტატუსის უზრუნველსაყოფად (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 32, § 19). საჩივრების განმხილველი ორგანო ხელმისაწვდომი (ფიზიკურად) უნდა იყოს მოსახლეობის ყველა ფენისათვის, ან არსებობდეს პროცედურა, რომელიც პოტენციურ მომჩივნებს ამ ორგანოსათვის მიმართვის საშუალებას აძლევს.

ვარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, ასეთი ორგანოების უფლებამოსილება და პასუხისმგებლობები ნათლად უნდა განისაზღვროს კანონით, იურისდიქციებს შორის კონფლიქტის ასარიდებლად (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.3.c). ეს გულისხმობს, რომ:

- არც მომჩივნებს და არც ხელისუფლებას არ უნდა ჰქონდეს საჩივრების განმხილველი ორგანოს არჩევის შესაძლებლობა, რათა თავიდან აიცილიონ პარალელური გასაჩივრების პროცედურა, გადაწყვეტილების მიღებაზე უარის თქმა, ან ამ ორგანოს შერჩევა მომჩივნის ნება-სურვილით;
- ზემდგომ საარჩევნო კომისიას უნდა შეეძლოს ქვემდგომი კომისიების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებათა გადასინჯვა ან გაუქმება (გასაჩივრების იერარქიული სტრუქტურა).

კერძოდ, საჩივრების განმხილველ ორგანოს უნდა ჰქონდეს არჩევნების შედეგების გაუქმების უფლებამოსილება, თუ მათზე გავლენას იქონიებს საარჩევნო პროცესში დაშვებული დარღვევები და მანდატები არასწორად გადანაწილდება. აღნიშნული პროცესი ყოველთვის არ გულისხმობს შედეგების გაუქმებას მთელი ქვეყნის ან საარჩევნო ოლქის მასშტაბით, ეს შესაძლებელი უნდა იყოს საარჩევნო უბნის დონეზეც (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 101). სასამართლო თავის გადაწყვეტილებაში - საქმეზე Kovach v. Ukraine - რომელიც მიღებულია 2008 წლის 17 თებერვალს, აღნიშნავს, რომ ელექტორატის ნების პატივისცემა მოითხოვს კონკრეტულ გარემოებათა სათანადო გათვალისწინებას.

დ) გასაჩივრების პროცედურა

გასაჩივრების პროცედურები ნათლად და არაორაზროვნად უნდა გაიწეროს კანონით, შესაბამისი სტანდარტების დაცვით (OSCE/ODIHR 2010: 51), რაც გულისხმობს, რომ გათვალისწინებული უნდა იყოს უფლებები:

- ▶ მტკიცებულებათა წარდგენის შესახებ (OSCE/ODIHR 2003b: 49);
- ▶ საჩივრის სამართლიანი და საჯარო განხილვის შესახებ (ევროპის საბჭო 1950: მუხლი 6(1); OSCE/ODIHR 2003b: 49);
- ▶ დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სამართალწარმოების შესახებ (გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 32, § 21; International IDEA 2014a: 261);

- ▶ ეფექტიანი და დროული სამართლებრივი დაცვის საშუალების შესახებ, რაც მოიცავს დარღვევებთან დაკავშირებული საკასაციო სარჩელის წარდგენას, რეპარაციას და შუალედურ ზომებს (ევროპის საბჭო 1950: მუხლი 13; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 31, § 15, 16, 19);
- ▶ გადაწყვეტილების გასაჯაროებისა და მისი სამართლებრივი დასაბუთების შესახებ (ევროპის საბჭო 1950: მუხლი 6(1); OSCE/ODIHR 2010: 51).

მიცემული ხმების გაუქმება

(სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი)

ფაქტები: მომჩივანი ერთმანდატიან ოლქში კანდიდატის სახით იღებდა მონაწილეობას უკრაინის 2002 წლის საპარლამენტო არჩევნებში. წინასწარი შედეგების შესაბამისად, მან ხმათა უმნიშვნელო უპირატესობა მოიპოვა. მიუხედავად ამისა, შედეგები გაუქმდა საარჩევნო ოლქის 4 უბანზე, იმ ანგარიშებზე დაყრდნობით, რომლებიც წარადგინეს მისი მთავარი ოპონენტის სახელით მოქმედმა დამკვირვებლებმა. შედეგად, ოპონენტმა გაიმარჯვა კონკრეტულ საარჩევნო ოლქში. მომჩივანმა გაასაჩივრა ხმების ბათილად ცნობა, მათი ხელმეორედ გადათვლის უსამართლობა და ამომრჩეველთა ნების უგულებელყოფა.

კანონი: სასამართლომ აღნიშნა, რომ „ყველა ხმის ბათილად ცნობა იმ საარჩევნო უბანზე, სადაც გარკვეული ხარვეზები დაფიქსირდა, ამ დარღვევათა მასშტაბისა და საარჩევნო ოლქის შედეგებზე ზეგავლენის მიუხედავად, ვერ ჩაითვლება კანონიერი მიზნის მიღწევის პროპორციულ საშუალებად“. სასამართლომ გააკრიტიკა ის გარემოებაც, რომ საჩივრების განმხილველმა ორგანომ (ცენტრალური საარჩევნო კომისია და უზენაესი სასამართლო) განიხილა კოლიზია ეროვნული საარჩევნო კანონმდებლობის ნორმებს შორის და მონაწილე მხარეების მიერ წარდგენილ მოსაზრებათა სარწმუნოება. გარდა ამისა, არც ერთ ორგანოს არ განუმარტავს, რატომ ხდიდა დარღვევები არჩევნების შედეგს „ბუნდოვანს ისეთ დონემდე, ...რომ შეუძლებელი გახდა ამომრჩეველთა ნების დადგენა“. სასამართლოს დასკვნით, „4 საარჩევნო უბანზე შედეგების ბათილად ცნობა მიკვერძობული გადაწყვეტილებაა და არ არის სახელმწიფოს მიერ დასახული კანონიერი მიზნის პროპორციული ზომა“.

დასკვნა: დაირღვა N1 ოქმის მე-3 მუხლი (თავისუფალი არჩევნების უფლება).

წყარო: Kovach v Ukraine (2008 წლის 7 თებერვალი)

[http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-84959#{"itemid":\["001-84959"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-84959#{"itemid":["001-84959"]})

სახელმძღვანელო პრინციპებთან შეუსაბამობებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის ანგარიში აზერბაიჯანში 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ (იხ.: ქვემოთ).

გასაჩივრების პროცედურა რაც შეიძლება მარტივი უნდა იყოს და არ ადგენდეს ზედმეტად მკაცრ მოთხოვნებსა და შეზღუდვებს (ვენეციის

კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.3.b). გასაჩივრების სტანდარტული ფორმები და საინფორმაციო კამპანიები დაეხმარება ამომრჩევლებს საჩივრების სწორად წარდგენაში. ეს პროცედურა უნდა იყოს „ნათელი, გამჭვირვალე და ადვილად გასაგები“ (ვენეციის კომისია/OSCE/ODIHR 2006: § 55).

ამასთან დაკავშირებულ ასპექტებს განიხილავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ (იხ.: ქვემოთ).

საჩივრების წარდგენისა და გადაწყვეტილების მიღების ვადები შეძლებისდაგვარად მოკლე უნდა იყოს, ანუ პირველი ინსტანციის დონეზე თითოეულ ეტაპს არ უნდა დასჭირდეს 3-5 დღეზე მეტი (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.3.g). გასაჩივრების პროცედურა არ უნდა აფერხებდეს საარჩევნო პროცესს, გადაწყვეტილებები დროულად უნდა მიიღონ - სასურველია, არჩევნების დასრულებამდე და არა მის შემდეგ (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 95; International IDEA 2014a: 261).

გასაჩივრების პროცედურა კანონით დადგენილი სათანადო სტანდარტების დაცვით (აზერბაიჯანი)

სადამკვირვებლო მისიამ აღნიშნა, რომ ბაქოს სააპელაციო სასამართლომ ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე უარყო რამდენიმე საჩივარი. მაგალითად, აპელანტები ასაჩივრებდნენ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ ხელმოწერების ბათილად ცნობას იმ საფუძველით, რომ „ისინი, სავარაუდოდ, ყალბი იყო... მომჩივნები ჩიოდნენ, რომ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის სამუშაო ჯგუფის ვარაუდი (რომელიც ხელმოწერათა ნამდვილობას ადგენდა) არ ქმნიდა საკმარის საფუძველს რეგისტრაციაზე უარის თქმისათვის... ბაქოს სააპელაციო სასამართლომ არ განიხილა იმ პროცედურის კანონიერება ...რომელსაც ცენტრალური საარჩევნო კომისიის გადაწყვეტილება დაეყრდნო“. გადაწყვეტილება ძალაში დარჩა იმ საფუძველით, რომ კანდიდატმა არ წარადგინა რეგისტრაციისათვის საკმარისი რაოდენობის ხელმოწერები.

სარჩევნო სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „სასამართლოებმა სამართალწარმოებისას მომჩივანთა ყველა არგუმენტი უნდა განიხილონ და ამასთან დაკავშირებული დასკვნები ასახონ წერილობით გადაწყვეტილებაში. კანონის შესაბამისად, გადაწყვეტილებებში უნდა იყოს სასამართლოს დასაბუთება, მათი სამართლებრივი საფუძველების განსამარტავად. მომჩივნის საჩივრის უარყოფა ნათლად უნდა დასაბუთდეს და კანონით გათვალისწინებულ საფუძველს ეყრდნობოდეს, გასაჩივრების შემთხვევაში კი განიხილონ ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ დაშვებული პროცედურული ხარვეზები“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, აზერბაიჯანი, 2013 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში გვ. 18.

www.osce.org/institutions/110015?download=true

ამავდროულად, ვადები სავარისად გრძელი უნდა იყოს იმისთვის, რომ მომჩივანს თავისი საჩივრის მომზადების საშუალება ჰქონდეს და დაცვის უფლებით ისარგებლოს. ისინი უნდა შეესაბამებოდეს საკითხის სირთულეს და საჩივრების განმხილველი ორგანოს ტიპს.

კანონის არაერთგვაროვანი და ფორმალისტური განმარტების თავიდან არიდება (ბელარუსი)

სარჩევნო სადამკვირვებლო მისიამ დაასკვნა, რომ საჩივრების განხილვის პროცესი არ იყო თანმიმდევრული, კანონი კი არ განიმარტებოდა ერთგვაროვნად. მაგალითად, უზენაესმა სასამართლომ უარყო საჩივარი იმ საფუძვლით, რომ არსებობდა ნებართვა მტკიცებულებათა სახით წარდგენილი ინფორმაციის შესაგროვებლად.

ანგარიშში რეკომენდებული იყო რომ „საარჩევნო კომისიებმა და სასამართლომ თავი უნდა შეიკავონ ზედმეტად ფორმალური მიდგომებისაგან საჩივრების მიმართ. კანონი არ უნდა განიმარტოს ისეთი წესით, რომ შეიზღუდოს კონსტიტუციითა და საერთაშორისო სტანდარტებით დაცული ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები. საარჩევნო კომისიებმა და სასამართლოებმა საფუძვლიანად და მიუკერძოებლად უნდა განიხილონ ყველა საჩივრისა და სარჩელის არსებითი მხარე“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 17.

www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

	საარჩევნო დავები (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)
საჩივრის საფუძვლები	საჩივრები და სარჩევლები მნიშვნელოვანია არჩევნების შედეგებისა და არჩევნებამდე მიღებული გადაწყვეტილებების თვალსაზრისით. დარღვევები მიუკერძოებლად უნდა გამოიძიონ და სამართალდამრღვევებმა პასუხი აგონ.	ბელარუსი 2012, გვ. 16; სომხეთი 2013, გვ. 17.
	უდანაშაულობის პრეზუმეცია აღმინისტრაციულ საენციებზე ვრცელდება.	სომხეთი 2013, გვ. 19.
	საენციები უნდა იყოს ეფექტიანი და სერიოზული დარღვევების პროპორციული.	საქართველო 2012, გვ. 22. უკრაინა 2012, გვ. 26.
	გასაჩივრების უფლება უნდა იყოს ინკლუზიური და ჰქონდეთ კანდიდატებს, ამომრჩევლებსა და პარტიების წარმომადგენლებს მათს.	სომხეთი 2013, გვ. 17; საქართველო 2013, გვ. 17.
მომჩივნები	საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს და დამკვირვებლებს უნდა შეეძლოთ გასაჩივრება.	სომხეთი 2013, გვ. 17
განმხილ- ველი ორგანოები	საჩივრების განმხილველი ორგანოების უფლებამოსილება და პასუხისმგებლობა კანონით უნდა რეგულირდებოდეს და თავიდან აიცილონ იურიდიულების კონფლიქტი.	მოლდოვა 2011, გვ. 16, 26; საქართველო 2012, გვ. 21; სომხეთი 2013, გვ. 17; საქართველო 2013, გვ. 18.
	საჩივრების განმხილველი ორგანოების კომპეტენციაში შედის საკითხები, რომლებიც უკავშირდება ხმის მიცემის უფლებას, კანდიდატთა დასაშვებობას, კამპანიის ჩატარების წესების დაცვასა და არჩევნების შედეგებს.	ბელარუსი 2012, გვ. 16.

საარჩევნო დავები (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)	OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენსია (საბოლოო ანგარიშები)
შესაძლებელი უნდა იყოს სასამართლო წესით გასაჩივრება.	ბელარუსი 2012, გვ. 16.
გასაჩივრების პროცედურა უნდა წარმართოს გამჭვირვალედ. დაცული უნდა იყოს მტკიცებულებათა წარდგენის, სამართლიანი, საჯარო, დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლო განხილვის, ეფექტიანი და დროული სამართლებრივი დაცვის საშუალებათა ხელმისაწვდომობისა და სააპელაციო სასამართლოში გასაჩივრების უფლებები.	ბელარუსი 2012, გვ. 16; უკრაინა 2012, გვ. 25; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 16-18; მოლდოვა 2014, გვ. 20; უკრაინა, ოქტ. 2014, გვ. 25. სომხეთი 2013, გვ. 18;
გამოძიებისა და სამართალწარმოების ვადები უნდა იყოს მოკლე და განისაზღვროს კანონით.	საქართველო 2013, გვ. 19.
მსგავსი დარღვევებისადმი უნდა არსებობდეს ერთგვაროვანი მიდგომა.	მოლდოვა 2011, გვ. 18; უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 25.
გადაწყვეტილებები კანონზე დაყრდნობით უნდა მიიღონ და გასაჯაროვდეს.	სომხეთი 2012, გვ. 19; ბელარუსი 2012, გვ. 16. აგერბაიჯანი 2013, გვ. 25; მოლდოვა 2015, გვ. 19.
გასაჩივრების პროცედურა მართიე უნდა იყოს. მისი სტანდარტული ფორმა და საინფორმაციო კამპანიები ეხმარება ამ პროცესს.	ბელარუსი 2012, გვ. 17; საქართველო 2012, გვ. 21; სომხეთი 2013, გვ. 17; უკრაინა ოქტ. 2014, გვ. 24;
საჩივრების წარდგენისა და გადაწყვეტილებების მიღების ვადები მოკლე უნდა იყოს (3- 5 დღე) პირველი ინსტანციის ორგანოში. ამავდროულად, ისინი უნდა იძლეოდეს ეფექტიანი განხილვისა და გადაწყვეტილების მიღების საშუალებას.	სომხეთი 2013, გვ. 17; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 25; მოლდოვა 2014, გვ. 21; მოლდოვა 2015, გვ. 20.

11. არჩევნებზე დაკვირვება

არჩევნებზე დაკვირვების პროცესი გულისხმობს ინფორმაციის სისტემურ მოგროვებას საარჩევნო პროცესის ყველა ეტაპზე, მათ ანალიზს, შედეგების წარდგენას და რეკომენდაციების შემუშავებას. მისი კონცეფცია ეყრდნობა ადამიანის ძირითად უფლებებს, როგორცაა „ვეტილსინდისიერი არჩევნების, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის, გაერთიანების, ასევე, არჩევნებთან დაკავშირებული ინფორმაციის მოძიების, მიღებისა და გაზიარების უფლებები“. არჩევნებზე დაკვირვება მნიშვნელოვანი საშუალებაა საარჩევნო პროცესის კანონიერების შესაფასებლად და ხელს უწყობს საარჩევნო პროცესისადმი ნდობის ამაღლებას.

დაკვირვება შესაძლებელია სხვადასხვა ფორმით. ამ ქვეთავში განხილულია არჩევნებზე პროფესიონალური დაკვირვება სადამკვირვებლო მისიის მივლინების გზით, რაც გულისხმობს სისტემურ მიდგომას დაკვირვების მიმართ და არა ცალკეულ და განყენებულ პროცესს. საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიები შეიძლება შედგებოდეს საერთაშორისო ან ადგილობრივი სპეციალისტებისგან (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 87). სახელმძღვანელოში ყურადღება გამახვილებულია ადგილობრივი საარჩევნო დამკვირვებლების როლზე.

ა) დამკვირვებელთა აკრედიტაცია

არჩევნებზე დაკვირვების პროცესი მაქსიმალურად ინკლუზიური უნდა იყოს და სახელმწიფოებმა ხელი შეუწყონ არჩევნების ყველა დონეზე დაკვირვებას (ვენეციის კომისია 2002: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.2.a; OSCE 1990a: § 8).

კარგი პრაქტიკის კოდექსის შესაბამისად, ადგილობრივ საარჩევნო დამკვირვებელთა ორი კატეგორია არსებობს (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 87):

- ▶ არაპარტიული დამკვირვებლები, რომლებსაც მიეკუთვნებიან სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებისა და მედიის წარმომადგენლები (OSCE/ODIHR 2003a: 76);
- ▶ პარტიების მიერ მივლინებული დამკვირვებლები, რომლებსაც მიეკუთვნებიან პოლიტიკური პარტიების ან კანდიდატების უფლებამოსილი წარმომადგენლები.

პრაქტიკაში მათ შორის განსხვავება იმდენად მკაფიო არ არის (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 87). ცალკეული შემთხვევების გარდა, „ადგილობრივ დამკვირვებლებში“ მოიაზრება როგორც პარტიული, ასევე არაპარტიული დამკვირვებლები (ვენეციის კომისია 2009: § 9).

იმისათვის, რომ საარჩევნო დამკვირვებლებმა თავიანთი ფუნქციები შეასრულონ, საჭიროა მათი აკრედიტაცია. ეს პროცესი უნდა იყოს მარტივი, არ გაინფლოს დროში და ჩატარდეს ობიექტურ და გონივრულ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით (ევროპის კომისია 2008: 74; International IDEA 2014a: 155). იგი უნდა იძლეოდეს საჭირო რაოდენობით დამკვირვებლის აკრედიტაციის საშუალებას (OHCHR 1994: § 128) ამომრჩეველთა ნდობის უზრუნველსაყოფად; ამასთანავე, საარჩევნო უბნები არ უნდა გადაიტვირთოს დამკვირვებელთა ზედმეტად დიდი რაოდენობით. აკრედიტაციაზე უარის თქმის შემთხვევაში უნდა არსებობდეს ამ გადანყვეტილების დროულად გასაჩივრების საშუალება (ევროპის საბჭო 1950: მუხლი 13; OHCHR 1966: მუხლი 2(3); International IDEA 2014a: 156).

ბ) საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის მიზანი და ამოცანები

ვარგად სტრუქტურირებული და ორგანიზებული სადამკვირვებლო მისიები ხელს უწყობენ ელექტორატის ნდობის ამაღლებას საარჩევნო პროცესებისადმი, რადგანაც აკრედიტირებული დამკვირვებლების ყოფნა საარჩევნო უბნებზე საშუალებას აძლევს საზოგადოებას, გააკონტროლოს პროცესები და შეამციროს ისეთი დარღვევების ალბათობა, როგორცაა გაყალბება ან ამომრჩეველთა დაშინება (OSCE/ODIHR 2003a: 76; International IDEA 2014a: 152). არჩევნებზე დაკვირვებამ უნდა შეისწავლოს პროცესის შესაბამისობა ეროვნულ კანონმდებლობასა და საერთაშორისო სტანდარტებთან (International IDEA 2014a: 152).

დაკვირვების შედეგად შეიძლება მნიშვნელოვანი მტკიცებულებების მოძიება ჩატარებული არჩევნების კანონიერების შესახებ, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია განვითარებადი დემოკრატიებისათვის (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 86, 89). არჩევნებზე ეფექტიანი დაკვირვება გულისხმობს საარჩევნო პროცესის ყველა ასპექტისა და ეტაპის შესწავლას - არჩევნებამდე, არჩევნების დღეს და მის შემდეგ (იქვე: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი II.3.2.b). კერძოდ, არჩევნებზე დაკვირვება უნდა მოიცავდეს ისეთ საკითხებს, როგორცაა:

- ▶ საარჩევნო და არჩევნებთან დაკავშირებული კანონმდებლობის შეფასება;
- ▶ ხელისუფლების - კერძოდ, საარჩევნო ადმინისტრაციის - მიუკერძოებლობა არჩევნების პროცესში და დაცულია თუ არა ამომრჩეველებისა და საარჩევნო სუბიექტების ძირითადი უფლებები; ასევე, დაკვირვება:
- ▶ კანდიდატებისა და ამომრჩეველების რეგისტრაციაზე;
- ▶ საარჩევნო კამპანიებსა და მედიის მიერ გაშუქებაზე;
- ▶ საარჩევნო მასალების გავრცელებასა და შენახვაზე;

- ▶ ხმის მიცემის, დათვლის, შეჯამებისა და შედეგების გამოცხადების პროცედურებზე (იქვე: განმარტებითი მოხსენება, § 88);
- ▶ საარჩევნო დავების განხილვაზე.

დამკვირვებელთა ამოცანებში, დაკვირვების გარდა, შედის ამომრჩეველთა განათლებაზე მიმართული საქმიანობა, კანდიდატების მიერ ქცევის კოდექსების მიღების ხელშეწყობა და ხმების პარალელური დათვლა (ევროპის კომისია 2008: 74). არჩევნებზე დაკვირვების ზუსტი ფარგლები კანონით უნდა დარეგულირდეს (OSCE 1990a: § 8).

გ) დამკვირვებელთა უფლებები

კონვენციის მე-11 მუხლის შესაბამისად, დამკვირვებლებს უნდა ჰქონდეთ გაერთიანების, მათ შორის, ადგილობრივი სადამკვირვებლო ორგანიზაციების ჩამოყალიბების უფლება (კარტერის ცენტრი 2014: 156). გარდა ამისა, საარჩევნო ადმინისტრაციამ უნდა ითანამშრომლოს საარჩევნო დამკვირვებლებთან, მიანოდოს შესაბამისი ინფორმაცია, მოაწყოს ერთობლივი შეხვედრები და განახორციელოს ამომრჩეველთა განათლებაზე მიმართული აქტივობები (ევროპის კომისია 2008: 74).

ამომრჩევლებისთვის გარანტირებული უნდა იყოს გადაადგილების თავისუფლება იმ ტერიტორიებზე, სადაც არჩევნები ტარდება, ასევე, დაკვირვება საარჩევნო პროცესის ყველა ეტაპზე (ვენეციის კომისია 2009: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი 1.4, 1.5; International IDEA 2014a: 152). კანონი მხოლოდ გონივრულ შემდუღევებს უნდა აწესებდეს ამასთან დაკავშირებით და ნათლად ადგენდეს, სად არ დაიშვებიან დამკვირვებლები, რათა თავიდან აიცილონ კანონის არაერთგვაროვანი განმარტება (ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 91; OHCHR 1994: § 99).

საარჩევნო დამკვირვებელთა უსაფრთხოება

(ბელარუსი)

OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიამ აღწერა სამოქალაქო დამკვირვებელთა დაშინების რამდენიმე შემთხვევა. მაგალითად, 23 აგვისტოს იური ნოვიკოვის - მოგილიოვის სამართლიანი არჩევნების კამპანიის ადგილობრივი თანაკოორდინატორის - მანქანა პოლიციამ გაჩხრიკა და ჩამოართვა დამკვირვებელთა ტრენინგის მასალები. 24 სექტემბერს დააკავეს მოქალაქეთა სადამკვირვებლო ჯგუფის „არჩევნებზე დაკვირვება: თეორია და პრაქტიკა“ 17 წევრი და მინსკის პოლიციის განყოფილებაში თითის ანაბეჭდები აუღეს, თუმცა ბრალი არ წაუყენებიათ“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, ბელარუსი, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ. 18. www.osce.org/odihr/elections/98146?download=true

დაცული უნდა იყოს დამკვირვებელთა პირადი უსაფრთხოება, ანუ დაუშვებელია მათი ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური დაზიანება და იძულება (International IDEA 2014a: 152).

დამკვირვებელთა უფლებების დარღვევის მაგალითებს ასახავს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში ბელარუსში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ.

აგრეთვე, სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ დამკვირვებელთა გამოხატვის თავისუფლება, რაც გულისხმობს ინფორმაციის მოძიებისა და მიღების უფლებას კონვენციის 10(1) მუხლის შესაბამისად. კერძოდ, დამკვირვებლებს მთელი საარჩევნო პროცესის განმავლობაში თავისუფლად უნდა შეეძლოთ კომუნიკაცია ადამიანებთან (განსაკუთრებით, საარჩევნო ადმინისტრაციასთან, ამომრჩევლებთან, არჩევნებში მონაწილე კანდიდატებთან, პარტიებსა და მედიასთან), ასევე, ჩანაწერების გაკეთება და თავიანთი ორგანიზაციების წინაშე ანგარიშგება (UN 2003: მუხლი 10(a), 13(b); ვენეციის კომისია 2002: განმარტებითი მოხსენება, § 90). მათთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს დოკუმენტები, რომლებსაც მოითხოვენ (ვენეციის კომისია 2009: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი 1.4, 1.7; გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი 1981-2014: GC 25, § 20; CIS 2002: მუხლი 15.8). დამკვირვებლებს უნდა შეეძლოთ საარჩევნო ადმინისტრაციის გადანყვეტილებების, ქმედებებისა თუ გადაცდომების გასაჩივრება (CIS 2002: მუხლი 14.3).

დ) დამკვირვებელთა პასუხისმგებლობები

საარჩევნო დამკვირვებლებმა, მაღალი ნდობის მოსაპოვებლად, შესაბამისი ვალდებულებები უნდა შეასრულონ: უპირველეს ყოვლისა, დაიცვან კანონი და არ შეათერხონ არჩევნების პროცესი (ვენეციის კომისია 2009: სახელმძღვანელო პრინციპები, ნაწილი 2; CIS 2002: მუხლი 15.9); გარდა ამისა, არ ჩაერიონ არჩევნებში და პოლიტიკურად მიუკერძოებელნი იყვნენ (International IDEA 2014a: 151; OSCE 1990a: § 8).

დამკვირვებლებმა, საკუთარი ფუნქციებისა და ვალდებულებების გასააზრებლად, შესაბამისი ტრენინგი უნდა გაიარონ, რასაც ხაზს უსვამს OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისიის საბოლოო ანგარიში საქართველოში 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების შესახებ (იხ.: ქვემოთ).

დამკვირვებლებმა არადისკრიმინაციული გზით უნდა შეასრულონ დაკისრებული ფუნქციები (International IDEA 2014a: 151). დაბოლოს, ისინი ვალდებულნი არიან, გამოვლენილი საკითხები ზუსტად და ობიექტურად ასახონ თავიანთ ანგარიშებში (ევროპის კომისია 2008: 74; CIS 2002: მუხლი 15.9), რათა მათი დასკვნები, წინადადებები და რეკომენდაციები გაიზიაროს და გაითვალისწინოს ხელისუფლებამ, მათ შორის, საარჩევნო ადმინისტრაციამ.

დამკვირვებელთა ვალდებულება - შეინარჩუნონ მიუკერძოებლობა (საქართველო)

სადამკვირვებლო მისიამ საარჩევნო უბნებზე დააფიქსირა უფლებამოსილი წარმომადგენლების მხრიდან ამომრჩევლებზე ზეწოლის 40 შემთხვევა: „პარტიის წარმომადგენელი ან სამოქალაქო დამკვირვებლები ერეოდნენ ხმის მიცემის პროცესში, ან ზეწოლას ახდენდნენ მოქალაქეებზე. რამდენჯერმე სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციათა დამკვირვებლებმა ღიად აღნიშნეს, რომ კონკრეტული კანდიდატის ან პარტიის წარმომადგენლები იყვნენ, ხან სხვა ფორმით ავლენდნენ მიუკერძოებულობას“.

სადამკვირვებლო მისიამ შეიმუშავა შემდეგი რეკომენდაცია: „სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს, პოლიტიკურ პარტიებსა და კანდიდატებს, ასევე, მათ წარმომადგენლებს შესაბამისი ტრენინგები უნდა ჩაუტარდეთ, რათა მათ მიერ მივლინებული დამკვირვებლები არ ჩაერიონ ხმის მიცემისა და დათვლის პროცესში და დამკვირვებლისა მიუკერძოებლობა შეინარჩუნონ“.

წყარო: OSCE/ODIHR-ის სადამკვირვებლო მისია, საქართველო, 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნები, საბოლოო ანგარიში, გვ 24.

www.osce.org/odihr/elections/98399?download=true

	<p>არჩევნებზე დაკვირვება (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)</p>	<p>OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)</p>
<p>აკრედიტაცია</p>	<p>ადგილობრივ და საერთაშორისო დამკვირვებლებს დასურვოლებლად უნდა შეეძლოს არჩევნების პროცესზე დაკვირვება.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 18; უკრაინა 2012, გვ. 24; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 19; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 22.</p>
	<p>დამკვირვებელთა აკრედიტაციასთან დაკავშირებით მხოლოდ გონივრული შემთხვევები უნდა დანახდეს და რეგულაციები ნათელი და არალორავანო იყოს.</p>	<p>სომხეთი 2012, გვ. 17; აგერბაიჯანი 2013, გვ. 20.</p>
	<p>ადგილობრივ დამკვირვებელთა სავალდებულო ტესტირება აკრედიტაციის მისაღებად შეიძლება შედგებოდეს შემზღვევლი იყოს, დამკვირვებელთა ტრენინგი კი მათი ორგანიზაციების ფუნქციაა.</p>	<p>სომხეთი 2012, გვ. 17, 28.</p>
	<p>სარჩევნო უბანზე გადატვირთულობის თავიდან ასაცილებლად, ერთი ჯგუფიდან რამდენიმე დამკვირვებლის მივლინება არ არის მიზანშეწონილი.</p>	<p>საქართველო 2013, გვ. 20.</p>
	<p>დამკვირვებელთა მონაწილეობა ხელს შეუწყობს საარჩევნო პროცესის გამჭვირვალობას.</p>	<p>საქართველო 2012, გვ. 23.</p>
<p>მიზნები და ამოცანები</p>	<p>დაკვირვება არ უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ არჩევნების დღით და საჭიროა არჩევნებამდე და არჩევნების შემდგომ პროცესებზე დაკვირვება.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 18; საქართველო 2013, გვ. 19.</p>

	<p>არჩევნებზე დამკვირვება (სტანდარტები და კარგი პრაქტიკა)</p>	<p>OSCE/ODIHR საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიის რეფერენცია (საბოლოო ანგარიშები)</p>
<p>დამკვირვებ- ბელთა უფლებები</p>	<p>დამკვირვებლებს ყველა საარჩევნო პროცესზე დაკვირვების საშუალება უნდა ჰქონდეთ.</p> <p>სახელმწიფებმა უნდა უზრუნველყონ დამკვირვებელთა უსაფრთხოება.</p> <p>დამკვირვებლებს ოქმების ასლები უნდა გადაეცეთ მონაცემთა გადასამოწმებლად და საჩივრების ეფექტიანი წარდგენის ხელშესახებად.</p>	<p>ბელარუსი 2012, გვ. 18; აზერბაიჯანი 2013, გვ. 23; უკრაინა, მაისი 2014, გვ. 22; უკრაინა, ოქტ. 2014, გვ. 23.</p> <p>ბელარუსი 2012, გვ. 18.</p> <p>ბელარუსი 2012, გვ. 18; უკრაინა 2012, გვ. 24.</p>
<p>დამკვირვებ- ბელთა პასუხისმგებ- ლობები</p>	<p>დამკვირვებლებს ტრენინგები უნდა ჩაუტარდეთ მათი ვალდებულებების, განსაკუთრებით, მიუკერძოებლად მოქმედებისა და ჩაუვრვლობის შესახებ.</p> <p>დაუშვებელია სადამკვირვებლო ორგანიზაციისათვის აკრედიტაციის გაუქმება, თუ მისი ერთი წევრი დაარღვევს მოთხოვნებს.</p> <p>დასკვნები ზუსტად და მიუკერძოებლად უნდა აღირიცხოს და დროულად გამოეყენდეს.</p>	<p>საქართველო 2012, გვ. 24; საქართველო 2013, გვ. 20.</p> <p>სომხეთი 2013, გვ. 16.</p> <p>სომხეთი 2012, გვ. 17.</p>

დანართები

დანართი 1 – აბრევიატურები და აკრონიმები

CEC	ცენტრალური საარჩევნო კომისია
CIS	დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა
Court	ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო
CSCE	ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის კონფერენცია
CSO	სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები
GC	ზოგადი კომენტარები
GRECO	კორუფციის წინააღმდეგ მებრძოლ სახელმწიფოთა ჯგუფი
EA	საარჩევნო ადმინისტრაცია
EMB	არჩევნების მართვის ორგანო
EOM	საარჩევნო სადამკვირვებლო მისია
ICCPR	სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი
IDP	იძულებით გადაადგილებული პირი
IEOM	საერთაშორისო საარჩევნო დამკვირვებელთა მისია
International IDEA	დემოკრატიისა და საარჩევნო საკითხებში მხარდაჭერის საერთაშორისო ინსტიტუტი
NGO	არასამთავრობო ორგანიზაციები
ODIHR	დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და ადამიანის უფლებათა ოფისი
OSCE	ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია
PEB	საოლქო საარჩევნო ბიურო
PEC	საოლქო საარჩევნო კომისია
TEC	ტერიტორიული საარჩევნო კომისია

UDHR	ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია
UN	გაერთიანებული ერები
UNCAC	გაერთიანებული ერების კონვენცია კორუფციის წინააღმდეგ

დანართი 2 – ბიბლიოგრაფია

ბაჟრო

OHCHR (1966), სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტი, ხელმისაწვდომია www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

OHCHR (1994), ადამიანის უფლებები და არჩევნები: სახელმძღვანელო არჩევნების სამართლებრივ, ტექნიკურ და ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ ასპექტებზე, ხელმისაწვდომია: www.ohchr.org/Documents/Publications/training2en.pdf

OHCHR (2004), სახელმძღვანელო პრინციპები იძულებით გადაადგილებულ პირებთან დაკავშირებით (2004), ხელმისაწვდომია: www.unhcr.org/43ce1cff2.html

UN (1948), ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, ხელმისაწვდომია: www.un.org/en/documents/udhr

UN (1952), კონვენცია ქალთა პოლიტიკური უფლებების შესახებ, ხელმისაწვდომია: www1.umn.edu/humanrts/instree/e2cprw.htm

UN (1965), საერთაშორისო კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, ხელმისაწვდომია: www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx

UN (1979), კონვენცია ქალთა მიმართ რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, ხელმისაწვდომია: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw

UN (1992), დეკლარაცია ეთნიკური, რელიგიური და ლინგვისტური უმცირესობების წარმომადგენელთა უფლებების შესახებ, ხელმისაწვდომია: www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideMinoritiesDeclarationen.pdf

UN (1997), ზოგადი რეკომენდაცია No. 23 საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში ქალთა მონაწილეობის შესახებ, ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტი, ხელმისაწვდომია: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom23

UN (2003), კონვენცია კორუფციის წინააღმდეგ, ხელმისაწვდომია: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf

UN (2006), კონვენცია შშმ პირთა უფლებების შესახებ – CRPD,

ხელმისაწვდომია: www.un.org/disabilities/convention/convention-full.shtml

გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი (1981-2014), ზოგადი კომენტარები, ხელმისაწვდომია: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11

UN ადამიანის უფლებათა საბჭო (2012), „სპეციალური მომხსენებლის ანგარიში კამბოჯაში ადამიანის უფლებათა დაცვის მხრივ არსებულ ვითარებაზე“, A/HRC/21/63 (SR კამბოჯა, 2012), ხელმისაწვდომია: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session21/A-HRC-21-63_en.pdf

ევროპის საბჭო

მინისტრთა კომიტეტი (1994), რეკომენდაცია No. R (94) 13 მედიაგამჭვირვალობის ხელშეწყობის ზომების შესახებ, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534799&SecMode=1&DocId=515710&Usage=2>

მინისტრთა კომიტეტი (1996), რეკომენდაცია No. R (96) 10 საზოგადოებრივი მაუწყებლის დამოუკიდებლობის გარანტიათა შესახებ, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=539737&SecMode=1&DocId=547632&Usage=2>

მინისტრთა კომიტეტი (1999), რეკომენდაცია No. R (99) 1 მედიაპლურალიზმის ხელშეწყობაზე მიმართული ზომების შესახებ, ხელმისაწვდომია: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804fa377

მინისტრთა კომიტეტი (2003a), რეკომენდაცია Rec(2003)3 პოლიტიკური და საჯარო გადანყვეტილებების მიღებისას ქალთა და მამაკაცთა დაბალანსებული მონაწილეობის შესახებ, ხელმისაწვდომია: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

მინისტრთა კომიტეტი (2003b), რეკომენდაცია Rec(2003)4 პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო კამპანიების დაფინანსების კონტექსტში კორუფციის პრევენციის ზოგადი წესების შესახებ, ხელმისაწვდომია: www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/Rec%282003%294_EN.pdf

მინისტრთა კომიტეტი (2004), რეკომენდაცია Rec(2004)11 ელექტრონულად ხმის მიცემის სამართლებრივი, საოპერაციო და ტექნიკური სტანდარტების შესახებ, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=778189>

მინისტრთა კომიტეტი (2006), რეკომენდაცია Rec(2006)5 ევროპის საბჭოს სამოქმედო გეგმის შესახებ შშმ პირთა უფლებების დაცვისა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის ხელშესაწყობად, ხელმისაწვდომია: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657

მინისტრთა კომიტეტი (2007a), რეკომენდაცია CM/Rec(2007)15 მედიის მიერ საარჩევნო კამპანიების გაშუქების ზომებზე, ხელმისაწვდომია: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d4a3d

მინისტრთა კომიტეტი (2007b), რეკომენდაცია CM/Rec(2007)3 საინფორმაციო საზოგადოებაში საზოგადოებრივი მედიის როლის შესახებ, ხელმისაწვდომია: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6bc5

მინისტრთა კომიტეტი (2013), რეკომენდაცია CM/Rec(2013)1 მედიაში გენდერული თანასწორობის შესახებ, ხელმისაწვდომია: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c7c7e

ადგილობრივ და რეგიონულ ხელისუფლებათა კონგრესი (2000), რეზოლუცია 105 (2000) პოლიტიკური პარტიების ფინანსური გამჭვირვალობისა და მათი დემოკრატიული ფუნქციონირების შესახებ რეგიონულ დონეზე, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=837807&Site=COE>

ადგილობრივ და რეგიონულ ხელისუფლებათა კონგრესი (2015a), რეკომენდაცია 383 (2015), არჩევითი თანამდებობის პირთა უფლებამოსილების ვადის შესახებ, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2374853&Site=COE>

ადგილობრივ და რეგიონულ ხელისუფლებათა კონგრესი (2015b), რეზოლუცია 382 (2015), ადგილობრივ და რეგიონულ არჩევნებში მონაწილეობის კრიტერიუმები, ხელმისაწვდომია: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp? p=&id=2304785&Site=COE&direct=true>

ევროპის საბჭო (1950), ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და No. 1 ოქმი, ხელმისაწვდომია: www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

ევროპის საბჭო (1985a), კონვენცია პერსონალური მონაცემების ავტომატური დამუშავებისას ფიზიკური პირების დაცვის შესახებ ხელმისაწვდომია: www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680078b37

ევროპის საბჭო (1985b), ადგილობრივი თვითმმართველობების ევროპული ქარტია, www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/122

ევროპის საბჭო (1995), ეროვნული უმცირესობების დაცვის ჩარჩო კონვენცია, ხელმისაწვდომია: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/157.htm>

ევროპის საბჭო (1997), კონვენცია ადგილობრივ დონეზე საჯარო ცხოვრებაში უცხოელების მონაწილეობის შესახებ, ხელმისაწვდომია: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm>

ევროპის საბჭო (2010), ელექტრონულად ხმის მიცემის სახელმძღვანელო: განხორციელების ძირითადი ეტაპები, ხელმისაწვდომია: <https://book.coe.int/usd/en/constitutional-კანონი/4516-e-voting-handbook-key-steps-in-the-implementation-of-e-enabled-elections.html>

ევროპის საბჭო (2013a), „გენდერული თანასწორობის სტრატეგია 2014-2017“, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublic-CommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680590174>

ევროპის საბჭო (2013b), სახელმძღვანელო ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მედიისა და გენდერული თანასწორობის შესახებ, რეკომენდაცია Rec CM/ Rec(2013)1-ის განხორციელების შესახებ, გენდერული თანასწორობის კომისია, ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680590558>

ევროპის საბჭო (2015), „შეფასების ანგარიშის ადაპტირებული ვერსია: ევროპის საბჭოს სამოქმედო გეგმის განხორციელება შშმ პირების საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის ხელშესაწყობად: ევროპაში შშმ პირთა ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება 2006-2015“, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, სტრასბურგი, ხელმისაწვდომია: <https://edoc.coe.int/en/index.php?controller=get-file&freeid=6781>

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, პრეცედენტული სამართლის მონაცემთა ბაზა, ხელმისაწვდომია: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","-CHAMBER"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

GRECO (2003), „პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო კამპანიების დაფინანსება - სახელმძღვანელო პრინციპები“, ხელმისაწვდომია: www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/Financing_Political_Parties_en.pdf

GRECO (2007), „მესამე შეფასების ანგარიში - შეფასების და შესაბამისობის ანგარიშები“, ხელმისაწვდომია: www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/ReportsRound3_en.asp

საპარლამენტო ასამბლეა (2001), რეკომენდაცია 1516 (2001), პოლიტიკური პარტიების დაფინანსება, ხელმისაწვდომია: www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en

საპარლამენტო ასამბლეა (2010), რეკომენდაცია 1899 (2010), საარჩევნო სისტემის მეშვეობით ქალთა პოლიტიკური წარმომადგენლობის გაზრდა, ხელმისაწვდომია: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17812&lang=en>

საპარლამენტო ასამბლეა (2012), „უფრო დემოკრატიული არჩევნებისთვის“, ჟან კარლოს გარდეთოს ანგარიში, AS/Pol (2012) 25 prov, ხელმისაწვდომია: [http://assembly.coe.int/ CommitteeDocs/2012/Adpdoc25_12prov.pdf](http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2012/Adpdoc25_12prov.pdf)

გენერალური მდივანი (2014), “ევროპაში დემოკრატიის, ადამიანის უფლებების და კანონის უზენაესობის თვალსაზრისით არსებული მდგომარეობა“, ხელმისაწვდომია: <https://edoc.coe.int/en/fundamental-freedoms/5949-state-of-democracy-human-rights-and-the-rule-of-law-in-europe.html>

გენერალური მდივანი (2015), „ევროპაში დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის თვალსაზრისით არსებული მდგომარეობა“, ხელმისაწვდომია: <https://edoc.coe.int/en/overview/6455-state-of-democracy-human-rights-and-the-rule-of-law-in-europe.html>

ვენეციის კომისია (2002), „საარჩევნო სფეროში კარგი პრაქტიკის კოდექსი“, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD(2002)023rev-e)

ვენეციის კომისია (2005), საარჩევნო კანონმდებლობის სტაბილურობის დეკლარაცია, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)043-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)043-e)

ვენეციის კომისია (2006a), დეკლარაცია ქალთა არჩევნებში მონაწილეობის შესახებ, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/CDLAD\(2006\)020.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDLAD(2006)020.aspx)

ვენეციის კომისია (2006b), „ანგარიში არჩევნებში პოლიტიკური პარტიების მონაწილეობის შესახებ“, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2006\)025-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2006)025-e)

ვენეციის კომისია (2008), “შედარებითი ანგარიში ზღვრებზე და საარჩევნო სისტემების სხვა მახასიათებლებზე რომლებიც პარტიების პარლამენტში შესვლას აბრკოლებს“, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2008\)037-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2008)037-e)

ვენეციის კომისია (2009), „სახელმძღვანელო პრინციპები საარჩევნო დამკვირვებელთა საერთაშორისოდ აღიარებული სტატუსის შესახებ“, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-EL\(2009\)022rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-EL(2009)022rev-e)

ვენეციის კომისია (2010), „ანგარიში საარჩევნო სისტემის ზღვრებისა და სხვა ასპექტების შესახებ, რომლებიც ზღუდავს პარტიებისთვის პარლამენტზე ხელმისაწვდომობას II“, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)007-e)

ვენეციის კომისია (2012), დეკლარაცია არაპარტიული საარჩევნო დამკვირვებლებისა და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციათა დამკვირვებლების გლობალური პრინციპების შესახებ და არაპარტიულ

საარჩევნო დამკვირვებელთა და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების მონიტორთა ქცევის კოდექსი, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=C-DL-AD\(2012\)018-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=C-DL-AD(2012)018-e)

ვენეციის კომისია (2013), „საარჩევნო კანონი“, ხელმისაწვდომია: [www.eods.eu/library/ VC.Electoral%20კანონი_EN.pdf](http://www.eods.eu/library/VC.Electoral%20კანონი_EN.pdf)

ვენეციის კომისია/OSCE/ODIHR (2006), „ერთობლივი დასკვნა სომხეთის საარჩევნო კოდექსში ცვლილებების პროექტის შესახებ“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/სომხეთი/202111?download=true

ვენეციის კომისია/OSCE/ODIHR (2009), „სახელმძღვანელო პრინციპები მედიაანალიზის შესახებ საარჩევნო სადამკვირვებლო მისიების მუშაობის პროცესთან დაკავშირებით“. ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/ documents/?pdf=CDL-AD\(2009\)031-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2009)031-e)

ვენეციის კომისია/OSCE/ODIHR (2016), „ერთობლივი სახელმძღვანელო პრინციპები საარჩევნო პროცესში ადმინისტრაციული რესურსების არასათანადო გამოყენების პრევენციისა და აღკვეთის შესახებ“, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/docu-ments/?pdf=CDL-AD\(2016\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)004-e)

ვენეციის კომისიის ძირითადი დოკუმენტები საარჩევნო საკითხებზე, ხელმისაწვდომია: www.venice.coe.int/WebForms/pages/default.aspx?p=01_main_reference_documents&lang=en

ევროკავშირი

შვედეთის საერთაშორისო განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო (2002), სახელმძღვანელო ევროკავშირის საარჩევნო დამკვირვებელთა მისიებისთვის (2002), ხელმისაწვდომია: [http://eeas.europa.eu/eucom/ pdf/handbook-eucom_en.pdf](http://eeas.europa.eu/eucom/pdf/handbook-eucom_en.pdf)

ევროპის კომისია(2007), საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების სახელმძღვანელო, (2nd edn), ხელმისაწვდომია: http://eeas.europa.eu/archives/eucom/pdf/ compendium-of-int-standards-for-elections_en.pdf

ევროპის კომისია (2008), ევროკავშირის სახელმძღვანელო არჩევნებზე დაკვირვების შესახებ, (2nd edn), ხელმისაწვდომია: http://eeas.europa.eu/eucom/pdf/handbook-eucom-en-2nd-edition_en.pdf

აუთო

OSCE (1990a), „CSCE-ის ადამიანური განზომილების შესახებ კოპენჰაგენის კონფერენციის ფარგლებში მიღებული დოკუმენტი“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/14304

OSCE (1990b), „პრიზის ქართია ახალი ევროპის შესახებ“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/mc/39516?download=true

OSCE (1991), „CSCE-ის ადამიანური განზომილების შესახებ მოსკოვის კონფერენციის ფარგლებში მიღებული დოკუმენტი“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/14310?download=true

OSCE (1994), „CSCE-ის ბუდაპეშტის დოკუმენტი 1994, რეალური პარტნიორობისთვის ახალ ერაში, თავი VIII, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/mc/39554?download=true

OSCE (1999a), „სტამბოლის დოკუმენტი 1999“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/mc/39569?download=true

OSCE (1999b), „ლუნდის რეკომენდაცია საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ეროვნული უმცირესობების ქმედით მონაწილეობასთან დაკავშირებით, უმაღლესი კომისარი ეთნიკურ უმცირესობათა საკითხებზე, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/hcnm/30325?download=true

OSCE (2008), მედიის თვითრეგულირების სახელმძღვანელო: შეკითხვები და პასუხები, მედია თავისუფლების წარმომადგენელი, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/fom/31497?download=true

OSCE (2013), ვალდებულებები: მედიის თავისუფლება, გამოხატვის თავისუფლება და ინფორმაციის თავისუფალი მოძრაობა; 1975-2012 (2nd edn), მედია თავისუფლების წარმომადგენელი, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/fom/99565

OSCE/ODIHR (2000), „OSCE-ის რეგიონში საარჩევნო დავების გადანყვეტა: საარჩევნო დავების მონიტორინგის სტანდარტული სისტემის დანერგვა“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/17567?download=true

OSCE/ODIHR (2003a), „OSCE-ს წევრ სახელმწიფოებში დემოკრატიული არჩევნების სფეროს ვალდებულებები“, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/13957?download=true

OSCE/ODIHR (2003b), სახელმძღვანელო ეროვნული დამკვირვებლებისათვის, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/70289

OSCE/ODIHR (2004), სახელმძღვანელო არჩევნებში ქალთა მონაწილეობის მონიტორინგისათვის, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/13938?download=true

OSCE/ODIHR (2010), არჩევნებზე დაკვირვების სახელმძღვანელო (6th edn), ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/68439

OSCE/ODIHR (2015), კამპანიის ფინანსებზე დაკვირვების სახელმძღვანელო, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections/135516?download=true

OSCE/ODIHR, არჩევნების შეფასების/დამკვირვებელთა მისიების საბოლოო სახელმძღვანელო, ხელმისაწვდომია: www.osce.org/odihr/elections

სხვა

CIS (2002), კონვენცია დემოკრატიული არჩევნების სტანდარტებზე, საარჩევნო უფლებები და თავისუფლებები დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრ ქვეყნებში, ხელმისაწვდომია: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C-DL-EL\(2006\)031rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C-DL-EL(2006)031rev-e)

International IDEA (1996), „არჩევნების ეთიკური და პროფესიონალური ადმინისტრირების ქცევის კოდექსი“, ხელმისაწვდომია: www.idea.int/publications/conduct_admin/loader.cfm?csmodule=security/getfile&pageid=21057

International IDEA (2006), „არჩევნების მართვა“, ხელმისაწვდომია: www.idea.int/publications/register.cfm?title=Electoral%20anagement%20Design%3A%20the%20International%20IDEA%20Handbook&forwardUrl=%2Fpublications%2Femd%2Floader%2Ecfm%3Fcsmodule%3Dsecurity%2Fgetfile%26pageid%3D17196

International IDEA (2014a), არჩევნებთან დაკავშირებული საერთაშორისო ვალდებულებები. სახელმძღვანელო ხელმისაწვდომია: www.idea.int/publications/international-obligations-for-elections/loader.cfm?csModule=security/getfile&pageID=65167

International IDEA (2014b), პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო კამპანიების დაფინანსება. სახელმძღვანელო პოლიტიკურ დაფინანსებაზე, ხელმისაწვდომია: www.idea.int/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns/loader.cfm?csModule=security/getfile&pageID=64347

კარტერის ცენტრი (2014), საარჩევნო ვალდებულებები და სტანდარტები, კარტერის ცენტრის შეფასების სახელმძღვანელო, ხელმისაწვდომია: www.cartercenter.org/reნყაროs/pdfs/peace/democracy/cc-OES-handbook-10172014.pdf

ბაყიდვების აგენტები ევროპის საბჭოს პუბლიკაციებისათვის

ბელგია

La Librairie Européenne The European
Bookshop Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

ბოსნია და ჰერცეგოვინა

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V BA-71000 SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

კანადა

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

ხორვატია

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

ჩეხეთის რესპუბლიკა

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

დანია

GAD
Vimmelskafet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

ფინეთი

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1 FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

საფრანგეთი

დაუკავშირდით ევროპის საბჭოს
გამომცემლობას პირდაპირ
Editions du Conseil de l'Europe
FR-67075 STRASBOURG cedex
Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81
Fax: +33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber 1 rue des Francs-
Bourgeois FR-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
http://www.librairie-kléber.com

საბერძნეთი

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax.: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

უნგრეთი

Euro info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

იტალია

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

ნორვეგია

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

პოლონეთი

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

პორტუგალია

Marka Lda Rua dos Correiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E-mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

რუსეთის ფედერაცია

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

შვეიცარია

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

ტაივანი

Tycoon information inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

გაერთიანებული სამეფო

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

შვედეთის შტატები და კანადა

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

ევროპის საბჭოს გამომცემლობა
FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გამოყენების სახელმძღვანელო, შემუშავებული აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნების სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებთან ერთად, ერთგვარი პასუხია ევროპის საბჭოს გენერალური მდივნის მიერ 2015 წელს შემუშავებულ რეკომენდაციაზე „დემოკრატია, ადამიანის უფლებები და კანონის უზენაესობა ევროპაში“. მისი მიზანია საარჩევნო პროცესებზე ადგილობრივ დამკვირვებელთა მონიტორინგის გაუმჯობესება წევრ სახელმწიფოებში.

ამავდროულად, სახელმძღვანელო შეიძლება გამოიყენონ, როგორც ტრენინგის ინსტრუმენტი მოკლე და გრძელვადიანი დამკვირვებლებისა და საარჩევნო სუბიექტებისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საერთაშორისო საარჩევნო სტანდარტების გაცნობით (მთავრობა, საარჩევნო ადმინისტრაცია, პარტიების წარმომადგენლები, მოსამართლეები და ადვოკატები).

ევროპის საბჭო დარწმუნებულია, რომ სახელმძღვანელო ხელს შეუწყობს ევროპული საარჩევნო მემკვიდრეობისა და სხვა საერთაშორისო სტანდარტების ერთგვაროვან გამოყენებას წევრ სახელმწიფოებსა და სხვა ქვეყნებში.

KAT

ევროპის საბჭო ადამიანის უფლებათა წამყვანი ორგანიზაციაა კონტინენტზე. მასში გაწევრიანებულია 47 სახელმწიფო, რომელთაგან 28 ევროპული კავშირის წევრია. ევროპის საბჭოს ყველა წევრმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, ხელშეკრულებას, რომელიც შემუშავებულია ადამიანის უფლებების დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის დასაცავად. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო მედამხედველობას უწევს კონვენციის განხორციელებას წევრ სახელმწიფოებში.

www.coe.int

ევროპული კავშირი უნიკალური ეკონომიკური და პოლიტიკური პარტნიორობაა 28 ევროპულ დემოკრატიულ ქვეყანას შორის. მისი მიზნებია: მშვიდობა, კეთილდღეობა და თავისუფლება თავისი 500 მილიონი მოქალაქისათვის - უფრო სამართლიან, უსაფრთხო მსოფლიოში. ამისათვის ევროკავშირის ქვეყნებმა შექმნეს ძირითადი უწყებები, რომლებიც მართავენ მას და ეწევიან მის კანონმდებლობას. ისინია: ევროპული პარლამენტი (წარმოადგენს ევროპის ხალხს), ევროკავშირის საბჭო (წარმოადგენს ევროპული მთავრობებს) და ევროპული კომისია (წარმოადგენს ევროკავშირის საერთო ინტერესებს).

<http://europa.eu>

